

T.C.
FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA AFRİKA:
TÜRKİYE-KAMERUN İLİŞKİLERİ ÖRNEĞİ**

Hazırlayan: GASSİM İBRAHİM

TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. ZEKERİYA KURŞUN

İSTANBUL 2016

T.C.
FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TÜRK DIŞ POLİTİKASINDA AFRİKA:
TÜRKİYE-KAMERUN İLİŞKİLERİ ÖRNEĞİ**

Hazırlayan: GASSİM İBRAHİM
140121011

TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. ZEKERİYA KURŞUN

Düzeltilmiş tez

İSTANBUL 2016

FSMVÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı tezli Yüksek Lisans programı 140121011 numaralı öğrencisi Gassim Ibrahim'in ilgili yönetmeliklerin belirlediği tüm şartları yerine getirdikten sonra hazırladığı “**Türk Dış Politikasında Afrika: Türkiye-Kamerun İlişkileri Örneği**” başlıklı tezi aşağıda imzaları olan jüri tarafından **01/08/2016** tarihinde oybirliğiyle kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Hasan AKAY
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Müdür

Prof. Dr. Zekeriya Kurşun

(Jüri Başkanı-Danışman)

Fatih Sultan Mehmet Vakıf
Üniversitesi

Prof. Dr. Fahameddin Başar

(Jüri Üyesi)

Fatih Sultan Mehmet Vakıf
Üniversitesi

Doç. Dr. Davut Hut

(Jüri Üyesi)

Marmara Üniversitesi

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bağlı olduğum üniversite veya bir başka üniversitedeki başka bir çalışma olarak sunulmadığını beyan ederim.

GASSIM IBRAHİM

08 Ağustos 2016

Düzeltilme Açıklama Metni

1. Tezin bütün kısımları düzeltilmiştir.
2. Önsöz, Özet, Abstract düzeltilip bilgiler eklenmiştir.
3. Birinci bölüme bir alt başlığı eklenmiştir.
4. İkinci bölüme yeni bilgiler ekleyerek o bölümden üçüncü bölüm ortaya çıkartılmıştır.
5. Tezin bütünündeki yazım ve dilbilgisi hataları düzenlenmiştir.
6. Tezin bazı bölüm başlıkları yeniden düzenlenmiştir.
7. Sonuç kısmına bilgiler eklenmiştir.
8. Bibliografya'ya kaynaklar eklenmiştir.
9. Harita, Arşiv belgeleri ve antlaşma metinleri eklenmiştir.

ÖZET

Siyasi Tarih alanına giren bu çalışma, Türkiye-Afrika ilişkilerini Osmanlı döneminden 2015 yılına kadar ele alarak; Kamerun örneğinde Türk dış politikasını incelemeyi amaçlamaktadır. IX. yüzyıldan itibaren Afrika kıtasında görülmeye başlayan Türkler, Kuzey Afrika bölgelerinde müstakil devletler kurmuşlardır. Daha sonra, dinî, iktisadî ve stratejik gerekçelere dayanarak burayı idarelerine alıp dört yüzyıl boyunca hükmeden Osmanlılar, buradan Afrika'nın iç bölgelerindeki sultanlıklarla da yakın ilişkiler kurmuşlardır. Ancak, XIX. yy'ın ortalarında Afrika'da başlayan sömürgecilik Osmanlı'nın Afrika kıtasından tedrici olarak ayrılmasına neden olmuştur. Osmanlı'nın yıkılması üzerine kurulan genç Türkiye Cumhuriyeti'nin, sömürgecilik altında bulunan Afrika kıtasıyla olan bağlarının yeniden kurulması mümkün olmadığı gibi dış politikası da Batıya dönük olmuştur. Türkiye 1960'lı yıllarda Afrika'da başlayan bağımsızlık hareketlerini desteklemesine rağmen, dış politikasında Afrika'ya önem vermemiştir. Her ne kadar Kıbrıs sorununun çözülmesi için Afrika ülkelerinden destek almak amacıyla bir açılıma teşebbüs edilmişse de, Soğuk Savaş şartları bu yakınlaşmaya engel olmuştur. Fakat 1990'lı yıllarda soğuk savaşın düşük profile düşmesiyle beraber yeniden şekillenen uluslararası sistem Türkiye'nin dışı açılmasında etkili olmuştur.

Yeni arayışlara giren Türkiye, başta Orta Asya olmak üzere Kafkasya'ya, Balkanlara ve Afrika'ya açılmaya çalışmıştır. Afrika'ya açılım çerçevesinde kıta ülkeleriyle politik, ekonomik ve kültürel ilişkileri geliştirmeye yönelik 1998 yılında bir eylem planı hazırlanmıştır. Ancak, politik ve ekonomik sorunlar dolayısıyla planın uygulanması 2005 yılından itibaren fiilen hayata geçirilmiştir. Afrika kıtasının ağırlığını farkına varan Türkiye, hazırlanan Eylem planının yanında özellikle Yumuşak güç unsurlarına dayalı yeni stratejiler geliştirmeye başlamıştır. Böylece kısa süre içinde Türkiye-Afrika arasındaki siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel ilişkilerin hız kazandığı görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Türkiye Cumhuriyeti, Afrika, Kamerun, Dış Politika

SUMMARY

This study is about the Turkish foreign policy of Africa. In this study the relations between Cameroon and Turkey has been examined as an example

The Turks appeared in Africa in the 9th century and founded independent states at the northern part of the continent. The Ottomans also controlled these grounds for four hundred years, for the sake of religious beliefs, economic and strategic aims while they had close relations with the traditional sultanate in the inner regions of Africa. However, the beginning of colonialism in Africa in the 19th century, led to complete withdrawal of the Ottomans from the African continent. After the collapse of the Ottoman Empire and the foundation of the Turkish Republic, it was no longer possible to establish political relations with Africa. The Turkish foreign policy closed to the Western states at the formative years. Although Turkey supported the beginning independence movement of Africa in 1960, no importance was attached to the political relations between Africa and Turkey. By the concerns of the support of African countries to solving the Cyprus problem, an opening was expected due to the political relations, but the Cold War was an obstacle to this approach. After the ending of the Cold War in 1990, the changing of the international system has been effective for the opening of Turkey to Africa.

Turkey began to open up starting from Central Asia, the Balkans and Africa. In the context of taking a political initiative, they had developed an action plan in 1998 to improve the political, economical and cultural relations with the countries in the continent. However, due to political and economic trouble, the actual implementation of this plan began after 2005. After Turkey started to realize the importance of Africa, they developed new strategies based on the specific elements of soft power in addition to the action plan. Thus, within a short time the political, economical, social and cultural relations between Turkey and Africa accelerated.

Key words : Ottomans, Republic of Turkey, Africa, Cameroon, Foreign Policy,

ÖNSÖZ

Kamerunlu bir öğrenci olarak Türkiye'de yapacağım çalışmanın Türk-Afrika ilişkileri konusuna tahsis edilmesi tabii görülmelidir. Türkiye'nin özellikle 2005 yılından sonra başlattığı “Afrika açılımı” politikaları dikkate alındığında böyle bir çalışmanın hem Afrika için hem de Türkiye için yararlı olacağı kanaatine vararak bu tezi seçtim. Ancak konunun genişliğini dikkate alarak tezin başlığını “Türk dış politikasında Afrika: Türkiye-Kamerun ilişkileri örneği” olarak belirlemeyi uygun bulduk.

Tezimiz giriş ve üç bölümden meydana gelmektedir. Birinci bölümde Osmanlı döneminden başlayarak 1998 yılında hazırlanan Afrika'ya açılım eylem planına kadarki dönemde Türk dış politikası ve Türkiye Afrika ilişkileri özetlenmiştir. İkinci bölümde, 2002-2015 yılları arasında Türkiye'nin Afrika'ya yönelik dış politika stratejileri analiz edilerek bu açılım politikasının amacı ve sınırları ele alınmıştır. Üçüncü bölümde ise kısaca Kamerun tarihine değindikten sonra Kamerun örneğinde 2002-2015 yılları arasında Türkiye-Afrika siyasi, ekonomik ve sosyal ilişkilerine yer verilmiştir. Bu tür çalışmalar, Türkiye'de yeni olduğu için kaynak zorluğu çektiğimizi belirtmek gerekir. Yazılı kaynakların dışında özellikle Afrika'da faaliyet gösteren STK'lar ile görüşmeler yaparak kısmî bilgiler edinerek çalışmamızda yer verdik. Buna rağmen, çalışmanın birçok eksikliğinin olacağı da kaçınılmazdır. Ancak ileride yapılacak çalışmalar için bir zemin teşkil etmesini diliyorum.

Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde başta dil eksikliği olmak üzere, kaynak noksanlığı ve zaman kısıtlılığı gibi birçok güçlük ve engelle karşılaştık. Türkçe'deki yazılı kaynakları incelerken okumakta ve anlamakta güçlük çektik. Bazı eserleri değerlendirebilmemiz için defalarca okumamız gerekmiştir. Bunun yanında, Türkçe'yi yabancı dil olarak iki sene içinde öğrenip, belirlenen tez süresi içinde bilimsel diliyle tez yazmamız kolay olmamıştır. Bu sebeplerden ötürü tez hazırlama süresini iyi bir şekilde değerlendirememiz zor olmuştur. Bununla beraber, çalışmanın hazırlanmasını engellememiştir. Zira anlayamadığımız yerler olduğu ve yazdıklarımızın gözden geçirilmesi gerektiği zamanlar Türk arkadaşlarımızdan istifade etmeye çalıştık. Bunların

dışında ele aldığımız konunun güncel bir konu olması dolayısıyla üzerinde kaynak yetersizliği ayrı bir zorluk olmuştur.

Çalışma süresince değerli vaktini ayıran, desteğini ve bilgisini esirgemeyen, bu çalışmanın son halini almasında bana rehberlik eden değerli danışmanım hocam Prof. Dr. Zekeriya KURŞUN ve Prof. Dr. Fahameddin BAŞAR hocama en kalbi duygularıyla şükranlarımı sunuyorum. Yine bu çalışmanın ortaya çıkmasında bana destek olan Türkçe hocam Uğur Okur'a, benden desteklerini ve ilgilerini hiçbir zaman esirgemeyen Esmâ Yılmaz, Tuğba Sağlam, Mehmet Benli, Amadou Togola ve isimleri geçmeyen tüm değerli arkadaşlarıma teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca, ilgi ve sevgilerini hiçbir zaman esirgemeyen ve hep yanımda olan aileme, maddi ve manevi destekleri için başta Aziz Mahmud Hüdayi Vakfı olmak üzere tüm uluslararası öğrenci derneklerine, benim ile bilgilerini paylaşan STK temsilcilerine; hoşgörülerini ve anlayışlarından dolayı sınıf arkadaşlarıma ve Yüksek Lisans süresince yetişmemde büyük katkıları olan FSMVÜ tarih bölümündeki tüm hocalarıma sonsuz saygı ve şükranlarımı sunuyorum.

GASSİM İBRAHİM

İstanbul 2016

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	III
SUMMARY	IV
ÖNSÖZ.....	V
İÇİNDEKİLER	VI
KISALTMALAR	IX
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM: TÜRK-AFRİKA İLİŞKİLERİ TARİHİ ARKA PLANI	6
1.1. Osmanlı Dönemi Türk-Afrika İlişkileri.....	6
1.1.1. Osmanlı Devleti'nin Afrika'daki Yerel Sultanlıklarla İlişkileri	6
1.1.1.1. Osmanlı-Harar Emirliği Münasebetleri.....	6
1.1.1.2. Osmanlı-Darfûr Münasebetleri	8
1.1.1.3. Osmanlı-Zengibar Sultanlığı Münasebetleri	9
1.1.1.4. Osmanlı-Kanim-Bornu Münasebetleri.....	10
1.1.2. Osmanlı Ülkesinde Kara Afrikahılar	12
1.1.3. Afrika'da Avrupa Sömürgeciliğine Karşı Osmanlı Devleti.....	13
1.1.3.1. Osmanlı'nın Trablusgarp Bölgesinde Sömürgecilere Karşı Mücadelesi ...	14
1.1.3.2. Afrika'da Sömürgeciliğe karşı Abdülhamid'in İslam Birliği Siyaseti.....	17
1.2. Cumhuriyet Dönemi Türk Dış Politikası ve Türkiye-Afrika İlişkilerinin Gelişmesi	21
1.2.1. Cumhuriyet Dönemi Türk Dış Politikası	21
1.2.1.1. Cumhuriyetin Kuruluş Yıllarında Türk Dış Politikası	21
1.2.1.2. Soğuk Savaş Döneminde Türk Dış politikası	23
1.2.1.3. Soğuk Savaş Sonrasında Türk Dış Politikasında Genel Durum	25
1.2.2. Türkiye-Afrika İlişkilerinin Gelişmesi.....	26
1.2.2.1. Türk Milli Mücadelesi ve Afrika'ya Etkileri	26
1.2.2.2. Afrika Kıtası'nın Bağımsızlaşması ve Türkiye-Afrika İlişkileri	28
1.2.2.3. Türkiye'nin 1998 Afrika'ya Açılım Eylem Planı	31
1.2.2.3.1. Hedefler.....	31
1.2.2.3.2. Alınan Önlemler	32
İKİNCİ BÖLÜM: 2002 SONRASI AFRİKA'YA YÖNELİK TÜRK DIŞ POLİTİKASI : YUMUŞAK GÜÇ	34
2.1. Yumuşak Güç ve Unsurları.....	34
2.1.1. Kavramsal Çerçevesi.....	34

2.1.2. Yumuşak Güç Unsurları.....	36
2.1.2.1. Kamu Diplomasisi.....	37
2.1.2.1.1. Kavram, Aktör ve Uygulama	37
2.1.2.1.2. Türk Kamu Diplomasisi.....	38
2.1.2.2. Kültürel Diplomasi.....	40
2.1.2.2.1. Kavram, Aktör ve Uygulama	40
2.1.2.2.2. Türk Kültür Diplomasisi	42
2.1.2.3. Dış yardım ve İnsanî Diplomasi.....	44
2.1.2.3.1. Kavram, Aktör ve Uygulama	44
2.1.2.3.2. Türk Dış Yardım ve İnsanî Diplomasisi	46
2.2. Türkiye'nin Afrika Politikası'nın Amacı ve sınırları	48
2.2.1. Politikanın Amacı ve Sınırları.....	48
2.2.1. Afrika'da Rekabet Eden Güçler ve Türkiye.....	49
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: KAMERUN ÖRNEĞİNDE TÜRKİYE-AFRİKA	
İLİŞKİLERİ (2002-2015)	53
3.1. Siyasi İlişkiler	55
3.2. Ticari ve Ekonomik İlişkiler	62
3.3. Türkiye'nin Afrika'ya Yönelik Kalkınma ve İnsani Yardımları	66
3.3.1. Devlet Kurumları	67
TİKA	67
AFAD	69
TÜRK KIZILAYI	70
3.3.2. Sivil Toplum Kuruluşları	72
İnsan Hak ve Hürriyetleri İnsani Yardım Vakfı.....	72
Aziz Mahmud Hüdayi Vakfı.....	74
Diğer Sivil Toplum Kuruluşları	75
SONUÇ.....	78
KAYNAKÇA	81
EKLER.....	89

KISALTMALAR

AB : Avrupa Birliği

ABD : Amerika Birleşik Devletler

AFAD : Afet ve Acil Durum Yönetim Başkanlığı

AfB : Afrika Birliği

a.g.e. : Adı geçen eser

a.g.m. : Adı geçen makale

a.g.t. : Adı geçen tez

AT : Avrupa Topluluğu

bkz. : Bakınız

BM : Birleşmiş Milletler

IFRC : Uluslararası Kızılay ve Kızıllaç Federasyonu

İHH : İnsan Hak ve Hürriyetler İnsani Yardım Vakfı

İİT : İslam İşbirliği Teşkilatı

NATO : North Atlantic Treaty Organization

STK : Sivil Toplum Kuruluşu

THY : Türk Hava Yolları

TİKA : Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı

YTB : Yurtdışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı

YYD : Yeryüzü Doktorları

GİRİŞ

KONU, KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE SORUNSA LIMIZ

Afrika kıtası; büyük coğrafyası, yer altı zenginliği ve insan gücünden ötürü her zaman büyük güçlerin dış politikalarında önemli yer tutmuştur. Bölgede asırlarca süren köle ticaretinin ardından sömürgecilik ve 1960'lı yıllarda bağımsızlık hareketlerine rağmen hala yeni sömürgeciliği (Neo-colonialism) yaşayan Afrika'nın, adeta gelişmesi ve kalkınması engellenmeye çalışılmaktadır. Sahip olduğu medeniyet, doğal kaynaklar, insan kaynağı ve büyük pazarına rağmen dünya siyaseti ve ekonomisindeki yeri hala aranmaktadır. Üstelik bugün Afrika kıtası çatışma, yoksulluk ve hastalıkların yaygın olduğu bölge olarak nitelendirilmektedir. Bununla beraber, Soğuk Savaş'tan sonra küreselleşmenin getirdiği karşılıklı bağımlılık dolayısıyla Afrika kıtası uluslararası aktörler için cazibe merkezi haline gelmiştir.

Soğuk Savaş sonrası ve özellikle 2000'li yıllarda Afrika kıtasıyla ilgilenmeye başlayan Çin, Hindistan ve Brezilya gibi gelişmekte olan ülkeler Türkiye'nin de ilgisini uyandırmıştır. Türkiye'nin Afrika'ya olan ilgisi çok eskiye dayanmaktadır. Zira Afrika kıtası, Osmanlı Devleti'nin dış politikasında önemli yer tutmuştur. Osmanlı'nın Kıta'ya seferleri, dini sebeplere dayanmakla birlikte stratejik bir gerekçe de göttüğü, döneminde ve hatta bugün de Kuzey Afrika bölgelerinin sahip olduğu stratejik konumundan anlaşılmaktadır. Osmanlı Devleti, önemli Müslüman nüfusuna sahip Afrika kıtasıyla dört asırdan fazla yakın ilişkileri sürdürmüş ve bölgede olumlu izler bırakmıştır. Ancak Osmanlı Devleti'nin yıkılması üzerine kurulan Türkiye Cumhuriyeti, 1990'lı yılların sonlarına kadar Afrika'ya karşı ilgisiz kalmıştır. 1998 yılında hazırlanan Afrika'ya Açılım Eylem Planı'yla Afrika ülkeleriyle siyasi, ekonomik ve sosyal ilişkiler geliştirmeye çalışılmıştır. Fakat planın fiilen uygulanmasına ancak 2002'de AK Parti'nin iktidara gelmesinden sonra başlanacaktır. O tarihten sonra Türkiye, dini, kültürel ve tarihsel ortak noktalarına dayanarak Osmanlı geçmişini canlandırırçasına Afrika ülkeleriyle yoğun ilgiyle yakın ilişkilere girmiştir. Bölgesel güç ve küresel aktör olmayı hedefleyen Türkiye'nin, stratejik önemi taşıyan Afrika kıtasının, tekrar dış politikasının gündemine gelmesi yadsınamazdı. Bu yüzden, Türkiye'nin Afrika'ya

açılım politikasının incelenmesi için “Türk Dış Politikasında Afrika: Türkiye-Kamerun İlişkileri Örneği” adlı konuyu belirledik.

Bu konuyu seçmemizde hem bilimsel hem de bireysel sebepler yer almaktadır. Bilimsel sebeplerin başında, Türkiye’de bu konuda uzmanların ve yapılan araştırmaların yetersizliği gösterilebilir.

Bu tezde, hem Türkiye’de hem de Afrika’da yaşamış bir Afrikalı olarak, Afrika’nın Türk dış politikasındaki yerinin tarihi ve siyasi boyutlarıyla tartışılması hedeflenmiştir. Zira konu üzerinde yapılan çalışmalar tek taraflı olmasa da tabii olarak Türkiye merkezli ele alınmıştır. Bu konuda özellikle Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşundan bugüne kadarki dış politikasının ve Afrika ülkeleriyle ilişkilerinin gelişmesine bakılacaktır. Bireysel açıdan 2002 yılından sonra Türkiye-Afrika ilişkilerinin yeniden canlanması merakımızı celp etmekle birlikte yakın dönem tarihi, siyasi tarih, uluslararası ilişkiler tarihi ve güncel konular da ilğimizi çekmektedir. Gündemde çok tartışılan bu konunun farklı bir boyutta bilimsel bir çalışmayı hak ettiği kanaatinden hareket ettik.

Çalışmanın daha iyi anlaşılması için konuyu oluşturan sıklıkla geçen önemli kavramların tarif edilmesi gerekmektedir.

Afrika, dünyanın üçüncü büyük kıtası ve bütün karaların beşte biri büyüklüğündedir. Kuzeyde Akdeniz, batıda Atlas Okyanusu, güneyde ve doğuda Hint Okyanusu, kuzeydoğusu ise Kızıldeniz ile çevrilidir. Avrupa’dan Cebelitarık Boğazı ile ayrılır. Kıyıları fazla girintili çıkıntılı olmayıp, toplam uzunluğu 30.500 km, yüzölçümü 30.319.000 km karedir. 54 ülkesiyle 1 milyarı aşkın nüfusa sahip bir kıtadır.

Dış politika, bir devletin ulusal çıkarlarını biçimlendirdiği amaçlara ulaşmak için diğer devletlerle ve uluslararası kurumlarla arasında olan diplomatik siyasal, ekonomik ve hukuki ilişkileri kapsayan politika olarak tarif edilebilir. Türk Dil Kurumu Türkçe sözlüğünde ise Dış politika, bir devletin sınırları ötesindeki devletlere uyguladığı siyaset olarak tanımlanmaktadır.¹

¹ Türk Dil Kurumu, *Türkçe sözlük*, 1932, s. 520

Diplomasi, Fransızca *Universal Ansiklopedisi* 'nde "devletlerin barışçıl dış münasebetlerinin yürütülmesindeki resmî usûl ve vasıtaların tamamı" olarak tarif edilmektedir. Henry Kissenger'a göre ise, Diplomasi "devletler arasındaki münasebetleri bir orkestra şefi titizliğiyle idare etme sanatıdır". Diplomasi, dış politikanın içeriği veya bir pratik şekli olarak da tanımlanmaktadır.²

Yumuşak güç (*Soft Power*), bu kavramı literatüre kazandıran Joseph S. Nye şu şekilde tanımlar: "...senin istediğin sonuçların aynısını başkalarının da istemesini sağlamaktır [...]"³ Yani diğerlerinin senin istediğin sonuçları istemelerini sağlamak, insanları zorlamak yerine kendi yanına çeker. Yumuşak güç başkalarının tercihlerini şekillendirme beceresine dayanır".⁴ Diğer bir ifadeyle, yumuşak güç, devletlerin politik amaçlarına ulaşmak için diğerlerini zorlama, askeri gücü kullanma, tehdit etme veya ekonomik yaptırımlar gibi sert güç (*Hard Power*) unsurları yerine siyasi değerlerini ve kültürünü kullanarak kendi isteklerine diğer ülkeleri razı etmelerine yarayan bir güçtür.

Çalışmamız coğrafi olarak Kamerun'u içine alan Afrika kıtası ve Türkiye ile sınırlandırılarak belirli bir alanı kapsamaktadır. Ancak burada söz konusu olan Afrika, sadece Sahraaltı Afrika bölgesi olarak kastedilmektedir.⁵ Sahra Altı Afrika, coğrafi olarak Sahra Çölü'nün güneyinde yer alan bölgeyi ifade eder. Afrika'nın Fas, Tunus, Cezayir, Libya ve Mısır Arap Devletlerinin bulunduğu Kuzey Afrika dışında kalan bölgesidir. Kara tenli insanların yaşadığı bu bölgede, etnik yapılar oldukça farklılıklar göstermektedir. Kuzey Afrika bölgesinin konuya dâhil edilmeme sebebi ise coğrafi olarak geniş bir çalışma olacağından kaçınmamız ve ilgili bölgenin Türkiye'nin Afrika'ya Açılım Politikası kapsamında olmamasıdır.

Kronolojik olarak, çalışmamız 2002-2015 dönemine vurgu yaparak Osmanlı dönemine kadarki süreci ele almaktadır. 2002-2015 dönemine vurgu yapmamız, 2002 yılının Türkiye'nin Afrika'ya açılım politikasını izleyen AK Parti'nin iktidara gelmesine rastlayan bir tarih ve 2015 yılının ise açılımın en ileriye geldiği bir tarih

² Vedat Demir, *Kamu Diplomasisi ve Yumuşak güç*, Beta, İstanbul 2012, s. 7

³ Joseph S. Nye, *Yumuşak Güç : Dünya Siyasetinde Başarının Yolu*, (Çev. Reyhan İnan Aydın), Elips Kitap, Ankara 2005, s. 111

⁴ Joseph S. Nye, *Yumuşak Güç*, a.g.e. s. 15

⁵ Ek 1 ve 2

olmasından kaynaklanmaktadır. Ancak, konu tarihsel süreci dikkate alarak ele alındığı için Osmanlı dönemindeki Türk-Afrika ilişkilerine ve Türkiye'nin dış politikasının gelişmesine de değinilmesi lüzum görülmüştür.

Bu çalışmanın hazırlanması için konu ile ilgili çeşitli müellifler tarafından kaleme alınmış eserlere, makalelere ve tezlere başvurduk. Ancak, bilindiği üzere Türkiye'de Afrika çalışmaları ve özellikle Türkiye-Afrika ilişkilerine dair literatürde dikkat çekici derecede yetersizlik vardır. Bununla birlikte, 2005 sonrası dönemde Türkiye'nin fiilen Afrika'ya açılım politikasını uygulamaya başlamasıyla, konu üzerindeki araştırma ve yazılarda bir artış yansımıştır. Birçok bağımsız araştırmacı ve akademisyen konuyla yakından ilgilenmeye başlamıştır.

Çalışmamızın özellikle birinci bölümünü yazarken Türkiye'de Afrika alanında öncü araştırmacılardan olan Ahmet Kavas'ın çalışmalarından oldukça faydalandık. *Osmanlı-Afrika İlişkileri* kitabında yazar, Osmanlı'nın son dört asrında Afrika'daki varlığı ve yerel sultanlıklarla ilişkilerini ele almaktadır. Türk dış politikası ile ilgili ise Ali Balcı'nın ele aldığı ve tarihsel olarak bütün dönemi kapsayan *Türkiye Dış Politikası: İlkeler, Aktörler, Uygulamalar* başlıklı kitap bize yol gösterici olmuştur. Bunun yanında Muharrem Ekşi tarafından kaleme alınmış olan *Kamu Diplomasisi ve Ak Parti Dönemi Türk Dış Politikası*, kamu diplomasisine dair tartışmalarla 2002 sonrasındaki Türk dış politikasının Türkiye'nin yumuşak gücüne dayalı kamu diplomasisi bağlamında söylemsel, pratik ve kurumsal bir analizini arz etmektedir. Ayrıca, Joseph S. Nye'nin 2004'te yayımladığı *Soft Power* (Yumuşak Güç) kitabı, yumuşak güç kavramının daha iyi anlaşılması ve Türk dış politikasındaki rolünün belirlenmesine ışık tutmuştur.

Yayınlanmış eserler dışında konumuzla alakalı hazırlanmış tezler de bulunmaktadır. Adem Akkaya'nın, Gazi Üniversitesi'nde 2012 yılında hazırladığı "Türk Dış Politikasında Afrika Kıtası ve 1998 Afrika'ya Açılım Eylem Planıyla Başlayan Yeni Dönemin Analizi" başlıklı Yüksek Lisans Tezi, 1998'de ilan edilen Afrika'ya Açılım Eylem Planı üzerine durmaktadır. Aynı yılda, Marie Pannetier ise, *Fransız Anadolu Araştırmaları Enstitüsü*'nde "La Turquie en Afrique, une stratégie globale" konulu hazırladığı bitirme projesinde, Türkiye'nin Afrika Politikası'nı global

bir strateji olarak ele almıştır. 2015 yılında Tunç Demirtaş, Uludağ Üniversitesi Uluslararası İlişkiler anabilim dalında “Türkiye’nin Afrika Politikasında Yumuşak Güç Unsurunun Rolü” başlıklı Yüksek Lisans Tezinde, Türkiye’nin Afrika politikasında yumuşak güç unsurlarının rolünü konstrüktivizm çerçevesinde analiz etmiştir. Bunun yanında, Marmara Üniversitesi’nde Lillian Yaa Gyamena da “Turkey’s Foreign Policy In Africa: The Usage And Impact Of Soft Power in The Case Of Ghana” başlıklı konu üzerinde Yüksek Lisans Tezini hazırlamıştır. Türkçe kaynakların yanında Fransızca ve İngilizce dillerinde yazılmış kaynaklara da başvurulmuştur.

Bu çalışmada Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş yıllarında, soğuk savaş dönemi ve sonrasında, özellikle 2002 sonraki dönemde Türkiye’nin uyguladığı dış politika stratejileri analiz edilerek, dış politikada Afrika’nın yeri belirlenmeye çalışılmaktadır. Bu yüzden çalışma Kamerun örneğinde Türkiye-Afrika’nın siyasi, ekonomik ve sosyal ilişkileri ele alınarak, sorunun dar bir boyutta incelenmesi hedeflenmiştir.

Bu çalışmanın amaçlarından birisi Türkiye’nin daha önce dış politikasında hiç gündeminde olmayan Afrika’ya yönelik değişen politikası ve stratejilerinin incelenmesidir. Diğer amacı ise Türkiye’nin önceki dönemlerde Afrika kıtasına karşı ilgisizliği ve bunun altında yatan sebepleri ortaya çıkarmaktır. Bu amaçlara ulaşabilmemiz için, tarihi bir arka planı oluşturarak Türkiye’nin, Cumhuriyet tarihi boyunca izlediği dış politikasının ve buna paralel olarak Afrika ülkeleriyle ilişkilerinin incelenmesi bir zaruret olarak ortaya çıkmaktadır.

Bu çalışmada İSAM Kütüphanesi başta olmak üzere birçok kütüphanedeki kitaplar, yayınlanmış makaleler, tez çalışmaları ve Afrika’ya yardımları süreklilik arz eden kurumların web sitelerinde bulunan bilgilere başvurarak literatür taraması yöntemi benimsenmiştir. Konunun güncel olması hasebiyle tezin hazırlanması sürecinde elektronik kaynakları ve web sitelerindeki bilgilerin önemi belirtilmelidir. Bu kaynaklardan yola çıkarak, şahsi gözlem ve deneyimine dayanan ampirik analiz yöntemi de uygulanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM: TÜRK-AFRİKA İLİŞKİLERİ TARİHİ ARKA PLANI

1.1. Osmanlı Dönemi Türk-Afrika İlişkileri

1.1.1. Osmanlı Devleti'nin Afrika'daki Yerel Sultanlıklarla İlişkileri

Türk-Afrika ilişkileri IX. ve X. yüzyıllarda Mısır'da kurulan ilk Türk hanedanı Tolunoğulları Devleti'ne dayanmaktadır (868-905). Suriye ve Irak bölgelerinden İslam adına gelen Türk askerler, Osmanlı buralara hâkim oluncaya kadar Tolunoğulları, İhşîdîler (935-969), Eyyübîler (1171-1250) ve Memlûkler (1260-1517) olmak üzere art arda dört müstakil hanedanlıklar kurmuşlardır. Osmanlılar ise XVI. yüzyılın başlarında Kuzey Afrika sahillerinde görülmeye başladılar. Osmanlı Devleti'nin güçlü olduğu bir döneme rastlayan Kuzey Afrika bölgelerinin fethi, Avrupalı Devletleri'nin sömürgecilik emellerini engellemek, burada yaşayan Müslümanları korumak ve Akdeniz'de stratejik bir konuma sahip olmak amaçlarıyla düzenlenmiştir. Osmanlı Devleti XVI. yüzyılın ilk çeyreğinde, önce Barbaros kardeşlerce kurulan Cezayir Eyaleti ardından Mısır, Tunus, Trablusgarp ve Habeş Eyaletleri üzerinden iç kısımlardaki mahalli Sultanlıklara kadar yakın ilişkiler kurmuştur. XVI. asırdan XX. yy'ın ilk yıllarına kadar devam eden süreç Kuzey Afrika'nın tamamına yakın ve sahra altında bulunan Müslüman Sultanlıkları doğrudan veya dolaylı olarak Osmanlı Devleti'ne bağlanmıştır. Harar, Darfur, Zengibar ve Kanim-Bornu gibi sultanlıklar Osmanlı halifeliğini tanımaktan ziyade dostane ilişkiler kurmuşlardır. Bu münasebetlerin daha çok dayanışma ve yardımlaşma çerçevesinde özellikle savaş dönemlerinde yoğunlaştığı görülmüştür.

1.1.1.1. Osmanlı-Harar Emirliği Münasebetleri

Harar Emirliği bugünkü Etiyopya ve Somali ülkelerinin bir kısmında yer almaktaydı. Bu bölgenin İslamlaşması X. yy'ın sonlarına doğru Kızıldeniz üzerinden gelen Arap tüccarlar vasıtasıyla gerçekleşmiştir. Harar Emirliği, Evfât Emirliği'nin yıkılmasından ve Zeyla Emirliği'nin başkentini Harar Şehrine taşımasından sonra (1520) kurulmuştur. Osmanlı Devleti'nin bu bölgeyle münasebetleri ta Zeyla

Emirleri'nin Habeş Melikleri'ne karşı Osmanlı'dan yardım talepleriyle başlamıştır. Önceki dönemlerde olduğu gibi Harar Emiri Ahmed Gran (Ahmed el-Mücahid) da Portekizler ve müttefiki Habeş Kralı'na karşı koymak için Osmanlı Devleti'nden temin ettiği 900 tüfekçi birliği ve 10 top karşılığında Osmanlı hâkimiyetini kabul etmiştir.⁶ Bununla beraber, 5 Temmuz 1555'te Özdemir Paşa tarafından kurulan Habeş Beylerbeyliği Osmanlı idari yapısında yerini alıp XIX. yy'ın sonuna kadar varlığını sürdürmüştür. XIX. Yüzyıl sömürgeciliğinin başladığı dönemde son Harar Emiri Ahmed b. Ebubekir'in yerine geçen Muhammed Abdüşşekûr, Gallaların saldırıları üzerine 1866 yılında Mısır Hidvi'nden yardım istemek zorunda kalmıştır. Buraya gönderilen Mehmed Rauf Paşa, Zeyla ve Berbera limanlarını ele geçirdikten sonra buradaki idarelere Harar dâhil olmak üzere el koymuştur. Bu yerlerin yönetiminin kendisine verilmesi için Osmanlı Devleti'ne yıllık 15.000 Osmanlı altını vergi ödemeye başlamıştır.⁷

Osmanlı Devleti, burayı hâkimiyeti altına aldıktan sonra da Hararla olan münasebetleri yüksek tutmuş ve buradaki Müslümanların haklarını korumuştur. Sultan II. Abdülhamid tarafından Habeşistan İmparatoru'na gönderilen Sâdık el-Müeyyed Paşa, Harar'a uğradığında burada yaşayan Aydınlı, Kayserili, Kürt ve Arnavut süvarilerle karşılaştığını ve camilerde Osmanlı Padişahı adına hutbe okunduğunu ve Halife hazretlerine dualar edildiğini Habeş Seyahatnamesinde anlatmaktadır.⁸ Harar, daha sonra Habeşistan İmparatoru II. Menelike'nin eline geçtiyse de Müslüman ahalisi hayatına karışılmadığı için Osmanlı Devleti'ne bağlılıklarını tekrar bildirmek üzere genel vekili el-Hac Abdullah Ali Sâdikî'yi İstanbul'a göndermişlerdir.⁹ Bunun yanında, o dönemde camilerinin tamiri için Osmanlı padişahından yardım talep etmişler ve padişah iradesiyle 4.000 Lira yardım gönderilmesi kararlaştırılmıştı.¹⁰

XX. yy'ın başlarında daimi olarak Osmanlı-Etiyopya siyasî ilişkilerinin başlamasıyla, Harar'da bir Maslahatgüzarlık açılmıştır. Bu ikili ilişkiler şebkender

⁶ Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğunun Güney Siyaseti Habeş Eyaleti*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1996, s. 28

⁷ Ahmet Kavas, *Osmanlı-Afrika İlişkileri*, Kitabevi, İstanbul 2011, s. 137

⁸ Sâdık el-müeyyed, *Habeş Seyahatnamesi 1904*,(Hazırlayan Mustafa Baydemir), Kaknüs Yayınları, İstanbul 1999, s. 87

⁹ Ahmet Kavas, a.g.e. s. 142

¹⁰ Ahmet Kavas, a.g.e. s. 143

teatileriyle başlamış ve ilk Osmanlı Baş şebenderliği makamına Necib Hac Efendi 4 Nisan 1912 tarihinde atanmıştır. Vefatından sonra 7 Nisan 1913 tarihli kararla¹¹ yerine geçen Ahmed Mazhar Bey'in Osmanlı ve Harar'daki Müslümanlar lehine önemli işler gerçekleştirdiği söylenmektedir. Ancak onun ölümü üzerine, Müslümanlar ve özellikle Türk tebaasının zor durumda kaldığı anlatılmaktadır. Osmanlı Devleti bu bölgeyi Avrupalı Devletlerin istilalarından korumasının yanısıra Habeşistan'daki Müslüman ahalisinin ve gayrimüslim unsurların bugün de birlikte sulh içinde yaşamalarını sağlamıştır.

1.1.1.2. Osmanlı-Darfûr Münasebetleri

Darfûr Sultanlığı'nın bugünkü Sudan'ın batısında, kesin olmamakla beraber XVI.-XVII. yüzyıllarda Fûr denilen kavim tarafından kurulduğu söylenmektedir. Müslüman bir Sultanlık olup XX.yy'ın başlarında İngiliz işgaline kadar varlığını sürdürmüştür. Darfûr Sultanlığı Kavalalı Mehmed Ali Paşa ve onu takip eden Hidiv döneminde Mısır idaresine bağlanmıştı. Osmanlı Devleti ile olan ilişkilerinin Mısır üzerinden başlayıp daha sonra Osmanlı Padişahı ile elçi ve hediye teatileriyle doğrudan doğruya gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Darfûr Sultanı Abdurahman, 25 Nisan 1792'de Osmanlı Padişahına gönderdiği hediyelerle yüklü elçi, Nûbe Krallığı'nın kâfirlerle giriştiği cihadı bildirip Mısır'a giden Darfûrlu tüccarların durumunun ve faaliyetlerinin kolaylaştırılmasını istemiştir. Darfûr Sultanı Muhammed Hüseyin Mehdi ise onun döneminde İstanbul'a bir elçi göndererek aynı talepte bulunduğu ve Padişah tarafından uygun görüldüğü anlaşılmaktadır.¹²

Darfûr Sultanlığı, İngiliz işgalinden sonra Osmanlı idaresinden çıkmakla beraber Osmanlı'ya yakınlık duymaya devam etmiştir. Zira bu Sultanlığa sömürgecilere karşı Osmanlı'dan başka yardım edecek devlet yoktu. Son Darfûr Sultanı Ali Dinar'ın, Bâbîâli'ye ulaştırdığı telgrafta Osmanlı Devleti'ne hâlâ bağlı olduğunu bildirmek amacıyla ülkesinde dalgalandırılmak üzere bir Osmanlı bayrağını ısrarla istemiştir.¹³ Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması üzerine, Osmanlı Padişahı Sultan Mehmed

¹¹ Cengiz Orhonlu, a.g.e. s. 166

¹² Ahmet Kavas, a.g.e. s. 453

¹³ Ahmet Kavas, a.g.e. s. 457

Reşad'ın ilan ettiği ve İtilaf Devletlerine karşı Dünya Müslümanları savaşa çağıran Cihad-ı ekbere sıcak bakmıştır. Başkomutan Vekili Enver Paşa'nın 15 Şubat 1915 tarihli mektubuyla savaş durumunu öğrenen Ali Dinar olumlu bir cevap vererek, Fransız ve İngiliz kâfirlerle ilişkilerini kestiğini ve onlara savaş açtığını belirterek Osmanlı Devleti yanında yer almıştır.¹⁴ Darfûr Sultanlığı İngiliz işgaline rağmen tâbi olmadan hanedanını fiili bağımsız olarak devam ettirip Osmanlı Devleti'ne gönüllü olarak bağlı kalmıştır.

1.1.1.3. Osmanlı-Zengibar Sultanlığı Münasebetleri

Zengibar Sultanlığı bugünkü Tanzanya sahiline 72 kilometre uzaklıkta yer alan bir adadır. Bu bölge erken bir dönemde iskân edilmiş olsa da ancak XVIII. yy'ın ilk yarısında müstakil bir sultanlık haline gelmiştir. Zengibar Sultanlığı, Said b. Sultan tarafından kurulmuş olup sınırları Somali sahillerini içine alarak Kliva, Kenya ve Tanzanya sahilleri ile Mozambik sınırına kadar genişletilmiştir. Osmanlıların bu bölgelerde erken bir dönemde görüldükleri halde, Zengibar Sultanlığı ile resmî ilişkileri ancak XIX. yy'ın sonuna doğru Sultan II. Abdülhamid döneminde başlamıştır. Sultan II. Abdülhamid, önemli Müslüman nüfusuna sahip olan Zengibar Sultanlığı ile ilişkilerini saltanatı boyunca karşılıklı resmî ziyaretleriyle güçlendirmiş ve I. Dünya Savaşı'na kadar devam ettirmiştir.

Osmanlı Devleti'nin, Zengibar ile olan ilişkilerinin başlaması, Zengibar Sultanı Berkaş'ın¹⁵ Avrupa seyahatinden dönüşünde Mısır'da misafirperverlikle karşılanması, ardından Mekke'ye çıktığı hac esnasında Sultan Abdülhamid'in talimatıyla Hicaz valisi Halid Paşa tarafından büyük ihtimam ile ilgilenilmesi üzerine vuku bulmuştur. Daha sonra bu ilişkileri pekiştirmek amacıyla Sultan II. Abdülhamid'in 1878 yılında Zengibar Sultanı'na ilk resmî görevli Emin Efendi'yi ve beraberinde bir Arapça mektup ve bir nişan gönderdiği söylenmektedir. Bunun üzerine, 1889 yılında Sultan Abdülhamid Zengibar'da taht değişikliğinden dolayı Sultan'ı tebrik etmek üzere Şükrü Bey'i Zengibar'a elçi olarak göndermiştir. Avrupalı Devletlerin bölgedeki faaliyetlerinden

¹⁴ Tarig Mohammed Nour, "Birinci Dünya Savaşı'nda Emperyalizme karşı Türklerin Yanında yer alan Darfur Hakimi Ali Dinar (1898-1916)", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Sayı 61, Cilt: XXI, Mart 2005

¹⁵ Bazı kaynaklarda "Berkaş" adı "Bergoş" diye geçmektedir

rahatsız olan Sultan Abdülhamid aynı yıl Abdülkadir Efendi'yi bölgeye yollamıştır. Bu ziyaret, hem bölgede yaşanan gelişmeleri yakından takip etmeyi hem de ikili ilişkilerini sağlamlaştırmayı hedeflemiştir. Daha sonra, Mehmed Rüşdî Sultan II. Abdülhamid'in mektubunu Zengibar Sultanı'na iletmekle görevlendirilmiştir.¹⁶

Ayrıca, Padişah II. Abdülhamid ve Zengibar Sultanları arasında telgraf teatileri de olmuştur. Zengibar'da taht değişikliği olduğu zaman, yeni Sultan Osmanlı'ya telgraf ulaştırıp durumu bildirmekteydi. Sultan Seyyid Ali b. Said 2 Şubat 1890'da Sultan Abdülhamid'e bir telgraf gönderip kardeşinin vefatı üzerine kendisinin sultan olduğunu ve Osmanlı Devleti'ne olan vefakârlığını bildirmiştir. Bunun yanında, Seyyid Ali b. Hamid İstanbul'a yapacağı geziyi hastalığından dolayı ertelediğini telgrafla haber vermiştir. Kısa bir süre sonra, Avrupa gezisinden dönerken 1907 yılında Sultan Seyyid Ali b. Hamid İstanbul ziyaretini gerçekleştirmiştir. Sultan Seyyid Ali, İstanbul'a geldiğinde Padişah II. Abdülhamid tarafından ağırlandırılmıştır. Uzun süre kalmadan Zengibar'a döndüğünde Osmanlı Sultanı'na bir teşekkür mektubu yazmıştır. İngilizlerin işgaline rağmen Zengibar Sultanlığında hutbelerde Osmanlı halifesinin zikredildiği söylenmektedir.¹⁷

1.1.1.4. Osmanlı-Kanim-Bornu Münasebetleri

Bornu Sultanlığı, erken dönemde kurulan Kanim Sultanlığı'nın XIV. yy'da başkenti Şimi'yi (Cimi) bırakarak Bornu'ya göçmesi üzerine ortaya çıkmıştır. Bu tarihten sonra Kanim-Bornu adıyla anılmaya başlanan Sultanlık Bilâdüssûdan merkezi kısmında bin yıl kadar hâkimiyetini sürdüren en güçlü devletlerinden biridir. Bu uzun ömürlü Sultanlığın coğrafi olarak günümüzde büyük bir kısmı Nijerya'da, bir kısmı da Çad'da ve diğer kısmı kuzeydeki Nijer'de yer almaktadır.¹⁸ XI.yy'da İslamiyet'i kabul eden Sultanlık bölgede dinin yayılmasında etkili olmuş ve diğer müslüman ülkelerle özellikle Akdeniz sahillerindeki Müslüman emirliklerle yakın ilişkiler içine girmiştir.

¹⁶ Hatice Uğur, *Osmanlı Afrika'sında bir Sultanlık Zengibar*, Küre Yayınlar, İstanbul 2005, s. 63-67

¹⁷ Hatice Uğur, a.g.e. s. 67-72

¹⁸ İsa Gökgedik, "Afrika (Bilâdüssûdan)'Da Kurulmuş Bir İslam Devleti: Kânim-Bornu ve Osmanlı İle Münasebetleri", Marmara Üniversitesi, İslam Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2014, s.13

Osmanlı Devleti'nin Trablus'ta egemenliğini kurmaya başladığı XVI. yy Bornu'nun en parlak devri olarak kabul edilmektedir.¹⁹

Osmanlı'nın, Bornu Sultanlığı ile olan ilişkilerinin resmi olarak May İdris Elevma'nın hükümdarlık dönemine (1564-1596) dayandığı söylenmektedir. Ancak ilk temaslar Duneme b. Muhammed döneminde (1539-1557) daha önce İspanyollarla yaptığı ticari işbirliğini yenilemek üzere Trablusgarp'ta Osmanlı hâkimiyetini tesis eden Turgut Reis'e gönderdiği elçiyle kurulmuştur.²⁰ Kuzey Afrika bölgelerini ele geçirip sahra ticareti ve hac kervanlarının yolunun yeniden canlanmasını sağlayan Osmanlı, Bornu Sultanlığı ile 1555-1556'da dostluk ve ticaret antlaşması imzalamıştır.²¹ May İdris Elevma tahta çıktığında doğrudan Osmanlı Padişahı'na bir heyet göndererek daha önce de olduğu gibi Bornu'nun Osmanlı Devleti'ne olan sadakatini ve ittifakını bildirmiştir.²² İki devletin karşılıklı hediyeleşmeleriyle güçlenen ilişkiler, Bornu'nun Avrupalı sömürgecilerin etkisiyle yıkılmasına kadar devam etmiştir.

Sömürgecilik faaliyetlerinin başladığı XIX. yy'da Bornu, İngiliz hâkimiyetine karşı harekete geçmek için İstanbul'dan Bab-ı Ali'nin hediyesi olarak 400 tüfek ve toplar temin etmiştir.²³ Giderek artan İngilizlerin etkisiyle Osmanlı-Bornu arasındaki dostluk kaybolmamışsa da iki devlet arasındaki ilişkilerin gerilemesine neden olmuştur. Ancak Şehu Abderrahman, hükümdarlığını sürdürdüğü dönemde hem İngiltere ile ilişkisinin sürmesi konusunda çaba sarf etmiş hem de Osmanlı Halifeliği ile olan geleneksel diplomatik ilişkiyi tekrar canlandırmaya çalışmıştır.²⁴ XIX. yy'ın sonuna yaklaşırken ilişkilerin devam etmesiyle ve Osmanlı'nın Bornu üzerinde politik bir etkisi olmasıyla birlikte 1893 yılında, Rabih b. Fazlullah'ın işgali Bornu ve Kuzey Afrika arasındaki tüm bağlantıları koparmıştır.

¹⁹ Kavas, "Kânim", *DİA*, İstanbul 2001, XXIV, s.309

²⁰ Kavas, "Kânim", *DİA*, s. 309

²¹ İsa Gökgedik, a.g.t. s. 47

²² İsa Gökgedik, a.g.t. s. 50

²³ A. K. Beni Sheikh, "19. Yüzyılda Osmanlı-Borno İlişkileri", Maiduguri Üniversitesi, Tarih Atölyesi Bölümü "Borno Tarihi Çalışmaları" 12 -13 Ağustos 1987 tarihinde planlanan sunum için hazırlanmış dosyadır

²⁴ A. K. Beni Sheikh, a.g.m

1.1.2. Osmanlı Ülkesinde Kara Afrikalılar

Günümüzde Kara Afrikalıların Türkiye'ye gelişinin halk içinde adeta AK Parti'nin 2000'li yıllarda Afrika'ya açılım politikasıyla başladığı zannedilmektedir. Oysa Osmanlı Devleti'nin Orta Afrika'ya kadar hâkim olmasıyla birlikte Kara Afrikalıların önemli ölçüde cariye, halayık, bacı, lala, köle ve haremağası olarak çeşitli sebeplerle İstanbul'a ve Anadolu'ya getirildikleri görülmüştür. Ancak o dönemlerde erkeklerin hadım edilmeleri ve kadınların beyazlarla evlenmeleri dolayısıyla Türklerle kaynaşp yok oldular.²⁵Kara Afrikalılar, Saraylarda Darüssaade ağası, Başmusahip, Hazinedar ağa, Hazinedar vekili ağa, Baş kapı gulamı ağa, Yayla Baş kapıağası, Sultan Baş ağaları, Valide Sultan Başağası, Şehzade Lalaları olarak görev yapmışlardır. Bu ağalar küçükken Afrika'nın muhtelif yerlerinden satın alındıktan sonra hadım edilerek getiriliyorlardı.²⁶

Darüssaade ağaları doğrudan padişah tarafından seçiliyordu. Bu ağalık Sultan III. Murat döneminde ortaya çıkmış ve Habeşi Mehmet Ağa ilk darüssaade ağası olarak göreve getirilmiştir. Harem bölümünde çalışan bütün haremağaları, cariyeler ve hizmetçiler Darüssaade ağasının emrindeydi. Saraydaki bütün ağalar ise Valide Sultan baş ağası emrinde bulunmaktaydı. Başmusahip ise bilgili, yakışıklı ve nazik ağalardan seçilip onun emrinde bulunan dört rütbeli musahip ile birlikte Padişahın yanında görevliydi. Onların Padişah üzerinde etkili oldukları ve hatta devlet işlerine karıştıkları söylenmektedir. Darüssaade ağasının yardımcısı Haznedar ağa, Harem dairesinin masrafları ile ilgilenmekteydi ve buradaki ağalarının görevleri Baş kapı gulamı ağa tarafından kontrol edilmekteydi. Padişah yola veya sefere çıktığında, yanında bulunan kadınların hizmetinde Hazinedar vekili ağa çalışmaktaydı. Padişahın kızıyla veya kardeşiyle evlenen ağalar, Sultan Baş ağa ismini alıp Sarayda çalışmaktaydı. Padişah çocuklarının eğitim görevini de Şehzade Lalaları üstleniyordu. Sultan III. Murat döneminde Sarayın harem kısmının genişletilmesiyle ve devlet

²⁵ Hıfzı Topuz, *Kara Afrika*, Milliyet Yayınları, Ocak 1971, s. 175

²⁶ Ahmet Nezih Turan, "Mahremiyetin Muhafızları Darüssaade Ağaları", *Osmanlı Araştırmaları*, XIX, s. 133-134

idaresinde etkili hale gelmesiyle ağalar da sahip oldukları nüfuzu da arttırarak devlet protokolünde sadrazam ve şeyhül islamdan sonra üçüncü sıraya gelmişler.²⁷

Çok sevilen bu kara ağalar, güler yüzlü ve iyilik seven insanlar olarak nitelendiriliyorlardı. Bazıları, kendi servetiyle vakıflar, camiler ve kütüphaneler gibi hayır eserleri bırakmıştır. Bunlardan 17. yy'da IV. Mehmet zamanında Darüssade ağası Abbas ağa, İstanbul'da iki cami, iki hamam, bir okul ve on dört çeşme yaptırmıştır ve bugün de Beşiktaş'ta ismini taşıyan bir mahallenin bulunduğu söylenmektedir. Hacı Beşir ağa, Hafız Hattat Beşir ağa, Behram ağa, Cafer ağa, Sunur ağa, Uzun Süleyman ağa, Sünbül ağa, Cevher ağa ve Sultan II. Abdülhamid'in musahiplerinden Nadir ağa bunlardan bir kaçıdır. 1908'de Meşrutiyet'in ilan edildiği devirde Türkiye'de 2000 ve Sarayda 200 haremağasının bulunduğu söylenmektedir.²⁸ Osmanlı tarihinin incelendiğinde bunlar gibi çeşitli sebeplerle eser bırakmış yüzlerce kara Afrikalı ağalara rastlamak mümkündür.

Kara Afrikalıların çoğalmamalarıyla birlikte Osmanlı Devleti yıkıldıktan sonra cumhuriyetin erken döneminde soylarından gelen azınlık torunlarının Türkiye'nin farklı bölgelerinde görüldüğüne şahit olunmaktadır. Bazıları, Osmanlı Devleti'nde yaşadıkları sürece kendi geleneklerine saygı göstererek muhafaza etmişlerdir.²⁹ Ayrıca Birinci Dünya Savaşı sırasında Osmanlı ordusu saflarında mücadele etmiş olan Sudanlı Zenci Musa'yı burada zikretmek gerekir. Önce Trablusgarp'ta İtalyanlara karşı daha sonra Balkan savaşlarında ve Birinci Dünya Savaşı'nda cepheden cepheye koşan Afrikalı kahraman gönüllülerden biriydi.³⁰

1.1.3. Afrika'da Avrupa Sömürgeciliğine Karşı Osmanlı Devleti

Osmanlı Devleti, Kuzey Afrika'daki eyaletlerinden 1830 yılında Cezayir'in ardından 1881 yılında Tunus'un Fransa tarafından ve 1882'de Mısır'ın İngilizler tarafından işgal edilmesi üzerine, henüz işgale uğramayan Trablusgarp eyaleti ve

²⁷ Ahmet Nezihi Turan, a.g.m. s. 136

²⁸ Hıfzı Topuz, a.g.e. s. 185-197

²⁹ Boratav P. N. "Les Noirs dans le folklore turc et le folklore des Noirs de Turquie (Notes)" *Journal de la Société des Africanistes*, 1958, XXVIII, s. 7

³⁰ <http://www.biyografi.net/kisiyrinti.asp?kisiid=3622>;

<https://www.youtube.com/watch?v=dVBh2MbAOeQ> (Erişim tarihi: 16.02.2016)

hinterlandını teşkil eden Sahraaltı bölgeleri elinde tutmaya çalışarak Afrika'da varlık mücadelesini o bölgelerde yoğunlaştırmıştır. Zira hem stratejik hem de iktisadî ve ticarî önem taşıyan o bölgeler Avrupa seyyahlarına tarafından yaklaşık sekiz milyon münhasıran müslüman halkından oluşup hutbelerinin Osmanlı Padişahı adına okunduğu ifade edilmiştir.³¹ O dönemde içte ve dışta zorluklarla karşılaşan Osmanlı Devleti, askerî gücü ve malî imkânların yetersizliği dolayısıyla, bu işgallere engel olamadı. Bu yüzden Osmanlı, Avrupalı sömürgecilere karşı hukukî haklarını savunmakla beraber pasif bir siyaset izleyerek işgalleri protesto etmekle yetinmiştir. Diğer taraftan, o dönemde Sultan II. Abdülhamid, bu parçalanmayı önlemek ve Osmanlı Devleti'ni yeniden güçlendirmek amacıyla dünyadaki bütün Müslüman halklar ile irtibat kurmaya çalışarak bir İslam Birliği politikası uygulamıştır.

1.1.3.1. Osmanlı'nın Trablusgarp Bölgesinde Sömürgecilere Karşı Mücadelesi

4 Ağustos 1890 tarihinde İngiltere ve Fransa arasında imzalanan anlaşmaya nazaran İngiltere, Akdeniz'den Çad Gölü'nün batı sahiline kadar uzanan bölgeyi Fransa lehine tanımıştır.³² Osmanlı Devleti bu anlaşmadan haberdar olduğunda Trablusgarp ve hinterlandı üzerindeki haklarını korumak amacıyla nüfuz alanının hudutlarını çizerek ilgili devletlere 30 Ekim 1890 yılında bir nota göndermiştir. Osmanlı Devleti gönderdiği notada, Trablusgarp hinterlandının Orta Afrika'ya kadar uzanan bölgeleri içine alan hududunu belirtmiştir.

[...]Bu muntıkayı tâyin eden hat, Tunus'un güney hududunda Barrezof'un kuzey doğusunda Bir Türki ismiyle maruf yerden başlayıp Gadames ve Azger Tuareg diye isimlendirilen mahallerin batısından geçip, Djebabo ve Agram vahalarını içine alarak Bornu'ya kadar iner. Sonra Bornu ve Sokoto arasından geçerek Kamerun'un kuzey hududunda nihayet bulur ve oradan Kongo ve Çad havzaları

³¹ Muhammed Tandoğan, "Osmanlı Devleti'nin Afrika'da Avrupa Sömürgeciliğine Karşı Siyaseti (XIX. yüzyıl ve XX. yüzyılın başları)", İstanbul Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2011, s.27. Bu tez Türk Tarih Kurumu tarafından 2013 yılında yayınlanmıştır.

³² Abdurrahman Çaycı, *Büyük Sahra'da Türk-Fransız Reakabeti (1858-1911)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1995, s.77

*arasındaki suların taksim hattının doğusuna doğru yönelir; Bornu, Bagirmi, Vaday, Kanem, Unianga, Borku ve Tibesti'yi ve Merzuk'tan Gat, Kavar ve Agadem yoluyla Kuka'ya giden büyük kervan yolunu idaremizde bırakacak şekilde devam eder.*³³

İngiltere 19 Kasım 1890 tarihli cevabında, söz konusu hinterlandı, Bornu Krallığı hariç kabul etmiştir. Fransa ise Osmanlı Devleti'nin hak iddia ettiği bölge hudutlarına itiraz etmediyse de sahipsiz olduğunu ileri sürmüştür. Bununla birlikte, pasif bir politika izleyen Osmanlı'nın buna fazla tepki göstermediği görülmektedir. Bunun farkına varan Fransa, Batı ve Orta Afrika sömürgelerini birleştirmek üzere ve bunun ancak hinterlandının alınması ile gerçekleşeceğini düşünmesi nedeniyle burada tek rakibi olan İngiltere ile tekrar anlaşmalara girişmiştir. Önce 14 Haziran 1898 tarihli anlaşmanın ardından çıkan Bahr-el Gazel, Yukarı Nil ve Faşoda meseleleri üzerine İngiltere ve Fransa arasında imzalanan 21 Mart 1899 tarihli anlaşma sonucunda Darfur'un İngiltere'ye bırakılmasına karşılık Veday, Bagirmi, Kanim, Ennedi, Borku ve Tibesti'yi teşkil eden Trablusgarp hinterlandı Fransa'ya tanınmıştır.³⁴ Fransa, şiddetli mücadelelerden sonra Rabih Devleti'ni yıkarak buraya hâkim oldu. Ancak bu bölgelerde hak iddia eden Osmanlı Devleti anlaşmaları reddederek protesto etmiştir.

Fransa'nın Orta Afrika'ya yerleşmesi Osmanlı Devleti'ni oldukça rahatsız etmişti. Trablusgarp'ın büyük kısmı ve kervan yollarının Fransa'nın eline geçmesi Osmanlı'nın Afrika'daki hâkimiyetinin artık sonuna geldiğini göstermekteydi. Zaten İtalya da Libya üzerindeki emellerini hayata geçirmek için uygun fırsatı beklemekteydi. Bu yüzden Fransa'nın bütün Libya'yı ele geçirmesinden endişe duyan ve meselenin çözülmesine Osmanlı Devleti'ni teşvik eden İtalya, Libya'da hareket serbestliği sağlamak için 1900 yılında Fransa ile 1902 yılında tekrar Fransa ve İngiltere ile anlaşmalar imzalamıştır. Ancak, Osmanlı Devleti bu üçlü ittifak karşısında güç yetersizliğine rağmen hukukî haklarını mahfuz tutmaktan geri durmamıştır. Paris büyükelçisi Münir Bey, Fransa Dışişleri Bakanı Delcassé nezdinde Fransa'nın 21 Mart 1899 yılındaki anlaşmaya dayanarak iddia ettiği Orta Afrika bölgelerinin, Berlin Konferansında alınan kararlara göre, Libya Eyaleti'nin hinterlandının Osmanlı

³³ Abdurrahman Çaycı, a.g.e. s.78

³⁴ Abdurrahman Çaycı, a.g.e. s.94

Devleti'ne ait olduğunu savunmuştur. Ayrıca, Osmanlı tebaalarının Fransızlardan çok önce bu bölgelerde faaliyette bulduklarını eklemiştir. Fakat Delcassé, bu anlaşma ile Fransa'nın Osmanlı Devleti'nin ne toprak bütünlüğüne ne de haklarına tecavüz ettiğini, üstelik söz konusu bölgelerde Osmanlı hâkimiyetini gösteren fiilî tesis olmadığını ileri sürmüştür.³⁵

Bunun üzerine, Osmanlı Hariciye Nezareti'nin Paris ve Londra Büyükelçiliği'ne gönderdiği talimatında elçilerin anlaşmaları protesto etmeleri istenmiştir. Osmanlı Paris Büyükelçisi Münir Bey, 19 Mayıs 1899 tarihinde Fransa Dışişleri Bakanlığı'na yazdığı protesto notasında, Osmanlı Devleti toprak bütünlüğünü muhafaza eden anlaşmaları hatırlatmak suretiyle, Padişah'ın haklarının olduğu bölgeleri (Kanim, Veday, Borku ve Tibesti) zikrettikten sonra Osmanlı Devleti'nin kendisinin iştiraki dışında yapılmış anlaşmaları hiç bir suretle kabul etmeyeceğini bildirmiştir. Buna karşılık veren Fransız Dışişleri Bakanı Delcassé, Libya hinterlandını tanımadığı gibi söz konusu bölgelerin sâhipsiz olduğunu savunurken Fransız Büyükelçisi Bâb-ı Ali'ye verdiği cevabında ise Fransa'nın Padişah'ın Libya Vilayeti ve ona bağlı toprakları üzerindeki haklarını zedeleme niyetinde olmadığını beyan etmiştir.³⁶ Osmanlı Londra Büyükelçisi'nin İngiltere Dışişleri Bakanı'na gönderdiği protesto yazısı da etki göstermedi. Bakan, 21 Mart 1899 tarihinde iki devlet arasında imzalanan anlaşmaya göre, söz konusu bölgelerde sadece siyasî nüfuz olduğunu, hâkimiyet ve hukukî özellik taşımadığını tıpkı Mısır ve Sudan üzerinde İngilizlerin Padişah'ın hukukunu kabul etmesi gibi bir durum olduğunu bildirmiştir.

Osmanlı Devleti, hinterlant meselesinde Fransa ve İngiltere nezdinde uzun ve neticesiz müzakerelerden sonra Trablusgarp'ın iç bölgelerine asker izamıyla Fransa'ya anlaşma masasına oturtmaya ve İtalya'yı Libya üzerindeki emellerinden caydırmaya karar verdi. Fakat mâlî imkânların yetersizliği dolayısıyla söz konusu karar tatbik edilememiştir. Libya Hinterlandı'nın elzem bölgelerinden biri olan Kavar'ın hâkimi Many Adem'in vefatı üzerine, 1900 yılı Kasım ayı başında Meclis-i Mahsus'ta yapılan toplantıda biraderzadesi Many Mehmed'in yerine geçmesi ve kendisine 100 asker ve 200 kuloğlunun verilmesi, ilgili bölgenin Devleti-i Aliyye idaresine bağlanması

³⁵ Abdurrahman Çaycı, a.g.e. s.100

³⁶ Abdurrahman Çaycı, a.g.e. s.108

kararlaştırılmıştır. Bu karardan sonra, ancak 1901 sonlarında bir miktar askerin Kavar'ın merkezi Bilma'ya gönderilebildiği anlaşılmaktadır.³⁷ Bu hareketlerden haber alan Trablusgarp Fransız Başkonsolosu, o bölgelere hukuken Fransa'nın malik olduğunu savunduğu gibi Fransa'nın Osmanlı Devleti ile hiç bir tartışmaya giremeyecek şekilde haklarını ve menfaatlerini korumak için icap ederse silahla mücadeleye girişeceği tehdidinde bulundu.³⁸ Fransa ile ihtilafı büyütme ve silahlı çatışmaya girmek istemeyen Osmanlı'nın, sonradan bu bölge üzerindeki teşebbüslerinden vazgeçtiği görülmektedir.

Görüldüğü üzere, Osmanlı Devleti'nin malî ve askerî yetersizliği nedeniyle 1830 yılında başlayan işgaller, XX. yy'ın başında Afrika'daki hâkimiyeti tamamen Avrupalı sömürgecilere bırakılmıştır. Cezayir, Tunus ve Orta Afrika'ya Fransızlar, Mısır ve Sudan'a İngilizler, Hatt-ı İstivâ Eyaletine Belçikalılar ve daha sonra Libya'ya İtalyanlar yerleşmiştir. Pasif politika izleyen Osmanlı Devleti, anlaşmaları protesto ederek haklarını savunmuşsa da bütün teşebbüslerinin neticesiz kaldığı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, Padişah II. Abdülhamid Afrika'daki yerel tarikatlar vasıtasıyla dolaylı bir şekilde işgalcilere mukavemet göstermiştir.

1.1.3.2. Afrika'da Sömürgeciliğe karşı Abdülhamid'in İslam Birliği Siyaseti

Sultan II. Abdülhamid'in tahta çıktığı 1876 yılı ve onu takip eden süreçte Osmanlı Devleti en kritik dönemini yaşamaktaydı. Sultan içte isyanlar ve milliyetçi hareketler, dışta Avrupalı Devletleri'nin sömürgecilik ve emperyalizm politikaları ve özellikle de Rus tehdidi ile uğraşmakta idi. II. Abdülhamid, bunlara karşı gelebilmek, durumu toparlayabilmek, Devleti eski gücüne tekrar kavuşturabilmek ve Osmanlı topraklarını işgallerden koruyabilmek için hilafet makamını kullanarak İslamcı bir siyasete başvurmuştur. Bir yandan Osmanlı sınırları dâhilinde maddî ve manevî birliği sağlamaya çalışmış, diğer yandan İslam dünyasında bir kimlik oluşturmayı, sosyal bir

³⁷ Abdurrahman Çaycı, a.g.e. s.129

³⁸ Abdurrahman Çaycı, a.g.e. s.130

dayanışma yaratmayı hedeflemiştir.³⁹ Padişah, Dünya müslümanlarından tamamen kopmayıp onları etrafına toplayarak din vasıtasıyla onlardan destek almak suretiyle güçlü ve istikrarlı bir idare kurmak istemiştir. Bu vesileyle sömürgecilerin müslüman ülkelerindeki emellerine karşı koymak istenmiştir. Sultan II. Abdülhamid, müslüman bölgelerinde artan sömürgeci faaliyetlere karşın, kendi otoritesini ve Osmanlı Devleti'ne olan bağlarını tamamen yitirmemek için birlik ve beraberlik yönünde kamuoyu oluşturmaya büyük çaba sarf etmiştir. Sultan Abdülhamid'e göre:

*Müslümanların bulunduğu yerlerle irtibatımız daha sıkılaştırmalı, birbirimize daha fazla yaklaşmalıyız, istikbâl için yalnız bu birlikte ümid vardır.*⁴⁰

*Emperyalistlerin tabiyetlerinde bulunan Müslüman memleketlerinde Halife'nin bir sözü cihadı meydana getirmeğe kâfidir*⁴¹

Bu yüzden dünya çapındaki müslümanları bir araya getirmeyi amaçlayan Sultan, Türkistan'a, Hindistan'a, Afrika'ya, Japonya'ya hatta Çin'e kadar pek çok yere bu siyasetin bir temsilcisini göndermiştir.⁴² II. Abdülhamid, Kuzey Afrika'da, Cezayir daha sonra Tunus ve Trablusgarp hinterlandı işgal altında bulunan vilâyetlerde yerel tarikat şeyhlerini kullanarak halkı sömürgecilere karşı bağımsızlık savaşına teşvik etmiştir. Buna karşılık olarak onların da Osmanlı Devleti'ni destekledikleri görülmektedir.⁴³

Sultan Abdülhamid Kuzey Afrika'nın son vilayeti Trablusgarp'ta sömürgecilere karşı hâkimiyetini muhafaza edebilmek için halk arasında etkisi oldukça yüksek olan Senûsîlik, Şazeliye ve Medeniye Tarikatlarından yararlanmaya çalışmıştır. Katı dini esaslara sahip olan ve öteden beri yabancı nüfuzuna ve Hristiyanlara karşı çıkan Senusî tarikatına büyük bir yakınlık gösterilmiştir. Osmanlı, yerel idareciler vasıtasıyla şeyhlerine maaş ve nişan ihsan ederek ve vergiden muaf tutarak onları işgalcilere karşı

³⁹ Mahmut AKPINAR, "Emperyalizmle Mücadelede İç ve Dış Politikanın Bir Enstrümanı Olarak II. Abdülhamid'in İslam Birliği Siyaseti" *CÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Aralık 2012, Cilt: 36, Sayı: 2, s. 82

⁴⁰ Cezmi Eraslan, "II. Abdülhamid Devrinde Osmanlı Devleti Dâhilinde ve Afrika kıtasında İslam Birliği (Panislamizm) Faaliyetleri" Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul 1985, s. 115

⁴¹ Cezmi Eraslan, a.g.t. s. 115

⁴² İhsan Süreyya Sırma, *II. Abdülhamid'in İslam Birliği Siyaseti*, Beyan, İstanbul 2007, s. 60

⁴³ İhsan Süreyya Sırma, "Fransa'nın Kuzey Afrika'daki Sömürgeciliğine Karşı Sultan II. Abdülhamid'in Panislamist Faaliyetlerine ait bir kaç vesika" *İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul 1977, Sayı 7-8, s. 158

kullanmıştır. Sultan II. Abdülhamid kendi Şeyhi olan Zafir Efendi'nin kardeşleri Seyyid Hamza'yı ve Seyyid Beşir'i maaşa bağlayarak halife namına Tunus'un işgalinden sonra Trablusgarp'a sığınan yaklaşık 100.000 Tunuslu'yu elde tutmak üzere görevlendirmiştir.⁴⁴ 1888 yılında Tunus'ta vuku bulan saldırılar üzerine Trablusgarp hududunun muhafazası için Osmanlı'dan temin edilen 10.000 adet tüfek, Şeyh Senusî'ye ulaştırılmıştır. Libya'da az müridi olan Şazeliye tarikatı, az bir masrafla, Gerian, Meselata, Misrata ve Gadames'de bir kaç zaviye yürütüyordu. Medenilerin ise Sultan Abdulhamid'in şeyhi Şeyh Zafir'in⁴⁵ yanında, İstanbul'da ikamet eden birçok dini ve siyasi reisleri vardı. Çok aktif bir tarikat olan Medeniler'in, Trablusgarp ve banliyösünde, Garbia'da, Tabur'da, Bou Yamail'de, Zuara'da, Libya dağında, Essahel'de, Sulhak'da, Eşşatiya el Fuki'de, Agar'ın doğusunda El Garadah'ta, Agar'ın batısında Mahrugah'ta, Şyaati bölgesi olan Agar'da, Morzuk bölgesi olan Eşşatiya'da ve Gadames'de zaviyeleri vardı.⁴⁶

Emperyalizme karşı çıkan "İslam Birliği" siyaseti Avrupalılarca Panislamizm olarak adlandırılmıştır. Bu terimin, yayımlanması vurgulamak ve Sultan Abdülhamid'e karşı adeta bir kara propaganda yürütmek amacıyla kullanıldığı ifade edilmektedir.⁴⁷ Kuzey Afrika'da yürütülen İslam Birliği faaliyetlerinden oldukça rahatsız olan Fransızlar çeşitli tedbirler alıp Trablusgarp'ta bulunan konsolosu ile sürekli irtibat halinde kalmışlardır. Doğrudan savaşa girme gücüne sahip olmayan Sultan Abdülhamid, işgallere karşı mücadeleyi dolaylı yollarla yürütmüştür.

Diğer taraftan, Sultan II. Abdülhamid, giriştiği "İslam Birliği" siyaseti ile güney Afrika'da İslam'ı yaşatmak adına Ümit Burnu'nda yaşayan müslüman nüfusuna hayli ilgi göstermiştir. Osmanlı Devleti'nin bu bölge ile olan ilişkileri Sultan Abdülaziz döneminde, buralarda yaşanan kıtlık üzerine gönderdiği büyük miktar para ve yiyecek yardımıyla başlamışsa da, yerel müslümanların müracaatları üzerine olmuştur. Sultan II. Abdülhamid "İslam Birliği" siyaseti ile İngiliz ve Hollanda hâkimiyeti altında bulunan

⁴⁴ Cezmi Eraslan, a.g.t. s. 132-133

⁴⁵ Daha Fazla Bilgi için bkz. Neslihan Ağdaş, "II. Abdülhamit'in Kuzey Afrika siyaseti: Şeyh Zafir ve Ertuğrul tekkesi", Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Anabilim Dalı Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2015

⁴⁶ İhsan Sureyya Sırma, a.g.m. s. 161

⁴⁷ Mahmut Akpınar, a.g.m, s. 82

bölgelerdeki müslümanlarla ilişkilerini sağlamlaştırmıştır. Onların hem inançlarının kuvvetlenmesi bakımından hem de Emperyalizme karşı şuurlanmalarını sağlamak için kitaplar ve hocalar gönderilmiştir. Cevdet Paşa'nın gayretleri ile Güney Afrika'ya gönderilen ilk Hoca Ebubekir Efendi idi.⁴⁸ Aylık 25 Lira maaşa bağlanarak ahaliye İslam'ı öğretmekle görevlendirilmiştir. Daha sonra, dini çalışmalarda kullanılmak üzere İstanbul'a gelip 20.000 guruş tutan 3.000 adet kitap talep etmiştir. O dönemde Osmanlı Devleti'nin 93 harbi dolayısıyla maddi yönden sıkıntıda bulunmasına rağmen oradaki çalışmaların devam etmesi için, Ebubekir Efendinin talepleri Padişah II. Abdülhamid tarafından yerine getirilmiştir.⁴⁹ Ebubekir Efendi'nin 1879 yılında vefatı üzerine yetiştirdiği oğlu Ahmet Ataullah Efendi yerine geçmiştir. Ataullah Efendi vazifeye başladıktan bir müddet sonra görevini babasının yetiştirdiği yerel halka tevdi ederek Ümit Burnu'ndan daha kuzeyde İslamiyet'i yayma gayretinde bulunmuştur. Babasından kalan 25 Lira maaşı devlet tarafından kesilmişse de, 21 Ekim 1887 tarihinde Sultan II. Abdülhamid'in kabulü ile maaşını tekrar tahsil etmeye başlamıştır.⁵⁰ Ataullah Efendi gerçekleştirdiği çalışmaları üzerine padişah kendisine 25 Haziran 1889 tarihinde 3. Rütbe Mecidi Nişanı ihsan etmiştir.⁵¹ Bunun yanında, Ümit Burnu'ndaki müslümanlar tarafından Mekke'den getirilen hocaların maaşları ve geçimlerini temin edemeyince bu ihtiyaçlar Sultan Abdülhamid tarafından karşılanmıştır. Bölgede vazife yapanlar ise ayrıca maaş ve nişanlarla taltif edilmiştir. Bunlardan Nur-u Burhaniye adlı mekteb kuran hacı Mahmud Fakih Efendi 1.400 guruş maaşın yanısıra 5. Rütbeden bir mecidi nişanla taltif edilmiştir.⁵² Ancak, Abdülhamid'in tahtan indirilmesi ile birlikte, İslam Birliği Siyaseti de yarım kalmıştır. Ondan sonra tahta çıkan Osmanlı padişahlarının da halifelik makamını gerektiği şekilde kullanmadıkları anlaşılmaktadır. Birinci Dünya Savaşı arifesinde 1911-1912'de meydana gelen Trablusgarp Savaşı'nın sonucunda bu vilayetin tamamen elden çıkmasıyla Osmanlı'nın Afrika'daki hâkimiyeti de son bulmuştur.

⁴⁸ Daha Fazla Bilgi için bkz. Ahmet Uçar, *140 yıllık Miras Güney Afrika'da Osmanlılar*, Tez Yayınları, İstanbul 2000

⁴⁹ Cezmi Eraslan, a.g.t. s. 123

⁵⁰ Cezmi Eraslan, a.g.t. s. 124

⁵¹ Cezmi Eraslan, a.g.t. s. 125

⁵² Cezmi Eraslan, a.g.t. s. 126

Osmanlı Devleti Müslümanların koruyucusu ve yardımcısı olarak Afrika'ya gitmiştir. Kuzey Afrika'da Cezayir, Tunus, Trablusgarp ve Mısır, Doğu Afrika sahilleri Kenya, Habeş, Sudan ve Orta Afrika'da eyaletler kurarak yaklaşık dört yüzyıl boyunca sömürgeciliğin yayılmasını engellemeye çalışmıştır. En sıkıntılı dönemlerde bile Avrupalı emperyalist devletlere karşı zor durumda bulunan Afrikalı müslümanları yalnız bırakmayan, halifeliği bir vazife olarak sayan Osmanlı Sultanları Afrika'dan ayrılırken olumlu izler bırakmıştır. Afrikalı müslümanlar ise Osmanlı Padişahlarını kendi halifeleri kabul ederek onun şahsında Osmanlıları daima yanlarında görmüşlerdir. Ne var ki Osmanlı XVIII. yüzyılda Avrupa'da meydana gelen gelişmelerden birçok alanda geride kalmıştır. Böylece Osmanlı Devleti, gittikçe güçlenen Avrupalı Devletlerin XIX. yüzyılda Afrika kıtasını istilalarına mani olamamıştır. 1912 yılında Trablusgarp'ın İtalyanların eline geçmesi ile yıllardır birlikte olan iki toplumun yeni bir dönemi başlamış oldu.

1.2. Cumhuriyet Dönemi Türk Dış Politikası ve Türkiye-Afrika İlişkilerinin Gelişmesi

1.2.1. Cumhuriyet Dönemi Türk Dış Politikası

1.2.1.1. Cumhuriyetin Kuruluş Yıllarında Türk Dış Politikası

Türkiye'nin dış politikasının Cumhuriyetin kuruluşundan bugüne kadar Osmanlı'nın geç döneminin dış politikasının bir uzantısı olduğu söylenebilir. Osmanlı'nın yıkılması ve Türkiye Cumhuriyeti'nin ortaya çıkmasıyla beraber, siyasi ve askeri gücünü, Avrupalı Devletlerin desteği ve güvenini kazanabilmesi, modern bir devlet ve yine eskisi gibi güçlü duruma gelerek büyük güçlerle rekabet edebilmesi için karar vericiler muhtelif ilkelere başvurmuşlardır. Cumhuriyetin kurucusu Mustafa Kemal, Türk dış politikasını batıcılık, bağımsızlık ve barışçılık ilkelerine dayandırmıştır. Bunların yanında, bu dönemi diğer dönemlerden ayıran dengencilik, statükoculuk ve fırsatçılık gibi ilkeleri de zikretmek mümkündür.⁵³

⁵³ Ali Balcı, *Türkiye Dış Politikası İlkeler, Aktörler ve Uygulamalar*, Etkileşim, İstanbul 2013, s. 29

19. yüzyıldan itibaren Batının süregelen hegemonik konumu, Türkiye'nin dış politika tercihini büyük ölçüde şekillendirmiştir. Mustafa Kemal, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyetini muasır medeniyet standartlarına ulaştırmak için Batıcılığı yadsınamaz bir ilke olarak görmüştür. Türkiye'nin uluslararası sisteminde var olabilmesi ve egemen bir devlet olarak kalabilmesinin ancak Batıya yanaşarak gerçekleşebileceğine inanılmıştır. Bunun yanı sıra, toprak bütünlüğünü ve bağımsızlığını korumak anlamında Türkiye'nin güvenliğinden duyduğu endişe dış politikasını etkilemiştir. Siyasî, iktisadî, malî, askerî ve kültürel açıdan bağımsızlığa önem veren Mustafa Kemal gerek Türk millî mücadelesinde gerekse Cumhuriyet döneminde Türkiye dış politikasına “Bağımsızlık” ilkesini hâkim kılmıştır. Atatürk döneminde uygulanan diğer önemli ilkeler ise “Barışçılık ve Statükoculuk ilkeleridir”. Trablusgarp savaşından Balkan savaşlarına, Birinci Dünya Savaşından Kurtuluş Savaşı'na kadar on seneden fazla cephelerde mücadele eden Mustafa Kemal, Lozan Barış Antlaşması üzerine kurulan Türkiye Cumhuriyeti dış politikasını Barışçılık ve Statükoculuk ilkelerine yönelterek elde edilenleri korumak istemiştir.

Atatürk'ün ölümünün hemen ardından başlayan II. Dünya Savaşı, Türkiye'nin dış politikasına yön veren etkenlerden biridir. Coğrafi mevkiinin önemi dolayısıyla Müttefik Devletler tarafından savaşa sokulmaya çalışılan Türkiye “Aktif Tarafsızlık” ilkesini benimsemiştir.

Tarafsızlık İkinci Dünya Savaşı sırasında herhangi bir cephe yanında savaşa girmemek anlamına gelirken, bunun aktif bir şekilde yerine getirilmesi ise savaşa dâhil olmamak adına savaşan ülkelerle ittifaklara gidilerek ülkeleri birbirlerine karşı dengelemeye çalışmaktı.⁵⁴

Karar vericiler Türkiye'nin toprak bütünlüğünü ve bağımsızlığını muhafaza etmek amacıyla hiç bir taviz vermeden savaşın dışında kalmak ve büyük devletlerarasında bir denge unsuru olma politikasını yürüterek saldırılardan korunmayı yeğlemişlerdir. Ancak, Türkiye'nin coğrafi konumuna bağlı olarak, Sovyetlerle komşu olması, boğazların Türkiye'nin kontrolünde olması ve stratejik açıdan önemli bir Ortadoğu

⁵⁴ Ali Balcı, *Türkiye Dış Politikası ilkeler, Aktörler ve Uygulamalar*, a.g.e. s. 55

ülkesi olması gibi nedenlerle dış politika belirlenmesinde bu konuma bağlı politikalar üretilmiştir.⁵⁵

1.2.1.2. Soğuk Savaş Döneminde Türk Dış politikası

1939-1945 tarihleri arasında meydana gelen II. Dünya Savaşı, onu takip eden dönemin uluslararası sistemini temelden şekillendirmiştir. Bu savaştan galip çıkan ABD ve SSCB, biri demokrasi ve diğeri toprak bütünlüğü gayretine giren iki süper güç, Batı-Doğu bloklarının oluşmasına neden olmuşlardır. Bu iki güç liderliğinde kutuplar arası ilişkilerin soğuk savaş şeklinde cereyan etmesi ülkelerin dış politikalarına yansımıştır. Bu köklü değişiklikler, Türkiye'nin de dış politikasının yeniden düzenlenmesinde etkili olmuştur. II. Dünya Savaşı'nda uygulanan tarafsızlık politikasının ciddi bir şekilde eleştirilmesinin yanı sıra Sovyetler Birliği'nden duyulan endişelerden dolayı artık bu ilkenin gözden geçirilmesi gerektiği anlaşılmıştır. Zira Türkiye, savaş sonrasında Sovyetlerin Montreux Boğazlar Sözleşmesi'ne yönelik tehditkâr itirazı ve yayılmacı politikası karşısında kendini yalnız hissediyordu. Bu yüzden Türkiye, Truman Doktrini ve Marshall Planı çerçevesinde Batıyla hızlı bir bütünleşme içine girmiştir.

Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle birlikte, küresel anlamda yalnızlığa itilen Türkiye'yi tecritten kurtarma ve saygın bir konuma getirme çabaları içerisine girildiği görülmektedir. Kendi güvenliği için aktif bir dış siyaset izleyen Türkiye hem Batı ile hem de çevredeki komşular ile ittifak arayışına girmiştir. Türkiye, NATO'ya alınması üzerine, Balkan Paktı ve hemen ardından Bağdat Paktı'nı imzalamıştır. Artık Türkiye'nin dışişleri ve savunma politikaları, NATO'nun ortak savunma planı çerçevesinde işleyecektir. İki blok arasında sınır devleti konumunda olup stratejik önemi artan Türkiye, kendi çıkarlarını Batı'nın çıkarlarıyla özdeş görmeye başlamıştır.⁵⁶ Bu yöndeki dış politika aynı zamanda, Türkiye'nin ekonomik kalkınması ve silahlı kuvvetlerinin modernizasyonuna gerekli kaynakların dış yardım yoluyla Batıdan kolayca sağlanması için, hem de diğeryandan Atatürk tarafından başlatılan modernleşme hareketlerinin devamı, Türkiye'nin batılı bir ülke olma yoluna girmiştir. Ancak Atatürk döneminde izlenen çok yönlü dış politika yerine bu ittifakın

⁵⁵ Oral Sander, *Türkiye'nin dış politikası*, İmge Kitabevi, Ankara 1998, s. 77-85

⁵⁶ Ali Balcı, a.g.e. s.79

perspektifinden tek yönlü dış politika izlenmeye başlanmıştır. Türkiye'nin Batı ittifakı içindeki tek yönlü politikasının daha sonra olumsuz sonuçlara yol açtığı görülmektedir.⁵⁷ Zira Stalin'in ölümünden sonra, iki kutup arasında belli oranda bir yumuşama havası yakalandığı söylenebilir.

1960'lı yıllara gelindiğinde, dünyadaki bağımsızlık hareketleri üzerine ortaya çıkan yeni devletler ile uluslararası arenada iki bloktan çok merkezli bir sisteme ve Soğuk Savaş ortamında yumuşamaya geçilmeye başlandığı anlaşılmaktadır. 1963 yılından itibaren artan Kıbrıs sorununa çözüm bulamayan Türkiye, Kıbrıs'a müdahale kararını almıştır. Bu kararın ardından Amerikan Devlet Başkanı Johnson'dan gelen tepki Türk dış siyasetinde etki bırakacaktır. Muhtemel bir savaş durumunda SSCB karşısında Türkiye'ye yardım edilmeyeceğini belirten mektup Türkiye'yi yalnızlığa itmiştir. BM'den ve Batı'dan beklediği ilgiyi bulamayan Türkiye, 1960'ların yarısından itibaren Batı ekseninde çok yönlü dış politika izlemeye başlamıştır.⁵⁸ Bu bağlamda 1965 seçimlerinde iktidara gelen Adalet Partisi, Türkiye Batı ittifakı ve Batı ideolojisinin bir parçası olmasıyla beraber, artık SSCB ve üçüncü dünya ülkelerinden oluşan Bağlantısız Devletlerle, özellikle bunun içindeki Arap ve müslüman ülkeleri ile yakın ilişkiler geliştireceğini kararlaştırmıştır.⁵⁹ Yeni siyasetin güvenlik, ticaret ve uluslararası destek gibi üç temel ayak üzerinde icra edildiği anlaşılmaktadır.

1960'lı yılların ikinci yarısında başlayan çok yönlü dış politika 1970'li ve 1980'li yıllarda çeşitlendirilmek suretiyle devam etmiştir. Türkiye dış politikası üzerinde etkisi olan bu siyaset, Soğuk Savaş'ın sonuna yaklaşırken 1980'li yıllarda, ekonomik, ticari ve teknik konulara öncelik veren ve devlet politikasına yön veren Neo-Liberal bir ideoloji doğurmuştur.⁶⁰ Ancak Soğuk savaşın sona ermesi ile birlikte yeniden şekillenen uluslararası ortam değişikliklere yol açacaktır.

⁵⁷ Oral Sander, a.g.e. s. 150

⁵⁸ Ali Balcı, a.g.e. s. 109

⁵⁹ Ali Balcı, a.g.e. s. 108

⁶⁰ Ali Balcı, a.g.e. s. 157-161

1.2.1.3. Soğuk Savaş Sonrasında Türk Dış Politikasında Genel Durum

Soğuk savaşın sona ermesi, Balkanlar, Kafkasya ve Orta Asya’da yirmiden fazla devletin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Yıllardan beri iki blok arasında stratejik mevki içinde bulunan Türkiye açısından yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Uluslararası dengenin değişmesiyle fırsat yakalayan Türkiye’nin, artık bölgesel bir güç olarak yeni faktörlerin etkisi ile tekrar dünyada önemli bir konuma gelmesi mümkün olmuştur. Türkiye, 1980’li yıllarda izlediği Neo-liberalizm politikası ile yerini daha da sağlamlaştırarak yeni bağımsız ülkelere model hale gelmiştir. Ortak etnik, kültürel ve dinsel bağları üzerinden ilişkiler geliştirerek, kendisini Müslüman Dünyası’nın önderliğine taşıyacak bir dış politika “Yeni Osmanlılık” içine girmiştir.⁶¹ Diğer bir ifadeyle, “Yeni Osmanlılık” politikası Türkiye’nin egemenlik sınırlarının dışındaki eski Osmanlı mirasına sahip çıkma anlayışını içermekteydi. 1990’lı yıllardan itibaren uluslararası meseleler ile ilgilenen Türkiye’nin, uzlaşmalarda yer alarak Balkanlarda ve Ortadoğu’da etkili bir bölgesel rol oynadığı görülmektedir.

Turgut Özal başkanlığında, Yeni-Osmanlılık ilkesinin izlenmeye başlamasıyla, Türk ve İslam Dünyası’nda belli bir ölçüde açılım politikalarına girilmiştir.⁶² Cumhuriyetin kuruluşundan beri Batıyı öncelikli gören ve Müslüman Dünyası’na arkasını dönen Kemalist dış politikası terk edilmemiş ve ikinci plana bırakılmıştır. Bu politikayı yürüten Özal, Türkiye’nin batılılaşma projesinin, eski değerlerini muhafazasını içermemesi dolayısıyla eksik bir proje olduğunu ileri sürerek, Türkiye’nin ancak İslamî sosyal yapı ve değer yargılarını muhafaza ederek İslam ülkelerinin liderliğini yapabileceğini ve kendisinin Batı için daha etkin bir duruma gelebileceğini savunuyordu.⁶³ Bu bağlamda, hem Batı ile hem de İslam dünyası ve Osmanlı bakiyesi devletlerle ilişkilerde kimlik temelinde atılımlar görülmüştür. Kafkaslar ve Orta Asya’da bağımsızlıklarını ilân eden Türk Cumhuriyetleri’ni tanımakla kalmayan Türkiye; diplomatik, ekonomik ve kültürel ilişkileri kurarken aynı zamanda Avrupa ile

⁶¹ Ali Balcı, a.g.e. s. 183

⁶² Aslı Ege, “Türk Dış Politikasında 1990’lı Yılları: Soğuk Savaş Sonrası Dönüşüm Ve İstikrar”, *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi*, 2008, C XXIV, S 1, s. 327; Ali Balcı, a.g.e. s. 183

⁶³ Ali Balcı, a.g.e. s. 184

de yakınlaşmaya önem vermiştir. Avrupa Topluluğu üyeliği ve ticari serbestleşme sürecini hızlandıracak adımlar atılmıştır.⁶⁴ Ancak, Aralık 1997 tarihinde Lüksemburg'da yapılan Avrupa Topluluğu zirvesinde Türkiye'nin tam üyeliğe uygun ülke görülmemesiyle Türkiye umudunu yitirmiş ve dış politikada yeni arayışlara yönelmiştir.⁶⁵

Yeni Osmanlıcılık süreci ve açılım politikaları, Özal'dan sonra kesintiye uğratılmışsa da 90'lı yılların ortalarında Necmettin Erbakan liderliğinde iktidara gelen Refah Partisi, Türkiye Dış politikasını ağırlıklı olarak İslam dünyasına yöneltmiştir. Türkiye, Soğuk Savaş'ın ilk yıllarında izlediği tek boyutlu dış politika yerine 90'lı yıllarda çok taraflı bir politika izleyerek, sınırlar ötesinde özerk ve kuvvet kullanımı dâhil olmak üzere bölgesel meseleleri etkileyen hale gelmiştir. Bu teşebbüsler tam anlamıyla beklentileri tatmin etmemiş olsa da tecrübeler kazandırıp 2000'li yıllarda geniş coğrafyalara açılacak Türkiye'ye zemin hazırlamıştır. Zaten SSCB'nin dağılmasından sonra Küreselleşme veya Globalleşme olarak da adlandırılan bu yeni dönemde, bilgi, iletişim, para ve insan akışının daha önceki dönemlerde hiç görülmemiş bir şekilde hız kazanması, ülkeleri daha dışa açık, daha dinamik ve ön alıcı bir dış politika izlemeye itmiştir.

1.2.2. Türkiye-Afrika İlişkilerinin Gelişmesi

1.2.2.1. Türk Milli Mücadelesi ve Afrika'ya Etkileri

Osmanlı Devleti'nin yıkılışı üzerine Türkiye Cumhuriyeti doğarken, Etiyopya ve Liberya hariç bütün Afrika toprakları sömürge haline gelmiştir. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Anadolu'da Mustafa Kemal Paşa önderliğinde işgalcilere karşı başlatılan Türk Kurtuluş Savaşı'nın, sadece Türk Milleti için değil, Emperyalizmin baskısı altında kalan Afrika'da ve Asya'daki mazlum halkların davası adına girilmiş olduğu Atatürk'ün ifadelerinden anlaşılmaktadır:

⁶⁴ Ali Balcı, a.g.e. s. 185

⁶⁵ Yusuf Sarımay, "Atatürk'ten Günümüze Türk Dış Politikası Hakkında Genel Bir Değerlendirme", 2012; <http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-48/ataturkten-gunumuze-turk-dis-politikasi-hakkinda-genel-bir-degerlendirme> <http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-48/ataturkten-gunumuze-turk-dis-politikasi-hakkinda-genel-bir-degerlendirme>.(Erişim tarihi: 03.02.2016)

*Türkiye'nin bugünkü mücadelesi yalnız kendi nam ve hesabına olsaydı, belki daha kısa, daha az kanlı olur ve daha çabuk bitebilirdi. Türkiye âzim ve mühim bir gayret sarf ediyor. Çünkü müdafaa ettiği bütün mazlum milletlerin, bütün Şarkın dâvâsıdır ve bunu nihayete getirinceye kadar Türkiye, kendisiyle beraber olan Şark milletlerinin beraber yürüyeceğinden emindir.*⁶⁶

Mustafa Kemal Paşa, mazlum milletlerin özgürleşmesi için verdiği bütün mücadeleyi Dünya'ya duyurmak ve bu vesileyle onları bilinçlendirip örgütlenmelerini istiyordu. 3 Ocak 1922 tarihinde Ukrayna Cumhuriyeti Olağanüstü Temsilcisi General Frunse'nin şöleninde, Afrika'da mücadele eden insanların içinde bulunduğu durumu ve onları yakından tanıdığını belirttikten sonra bütün mazlum milletleri şöyle savunmuştur:

*Müstevliler ve onların mütecaviz orduları kendilerini hiçbir vakit tazyikten hâli kalmadı. Fakat bu tazyik ne kadar kuvvetli olursa olsun bu büyük fikir hareketine karşı duramayacaktır. İnsanlığa müteveccih fikir hareketi ergeç muvaffak olacaktır. Bütün mazlum milletler zalimleri bir gün mahv ve nâbut edecektir. O zaman dünya yüzünden zalim ve mazlum kelimeleri kalkacak, insanlık kendisine yakışan bir haleti içtimaiyeye mazhar olacaktır.*⁶⁷

Mustafa Kemal'in bu mücadelesi bütün Şark ve Afrika toplumları nezdinde er veya geç büyük yankı uyandırmıştır. Türk Milli mücadelesinin başarıya ulaşması, Türkiye'nin kaderini değiştiren siyasî, ekonomik, sosyal ve kültürel inkılâpları, sömürge durumundaki bütün milletlere ve o ülkelerin seçkinlerine esin kaynağı olmuştur. Mustafa Kemal'in Emperyalist Devletlere karşı zaferi Fas'tan Endonezya'ya kadar uzanan İslam dünyasını etkilemiştir. Bu zafer Emperyalizm altında bulunan bu toplumlara ileride gerçekleştirecekleri bağımsızlık mücadelelerinde ışık tutmuştur. Atatürk'ün Afrika ve Asya liderlerine yol gösterici bir örnek olduğu söylenmektedir. Atatürk Hindistan'dan gelen kutlama yazısına cevaben şöyle yazmıştır:

Bizim bu zaferimizin doğuracağı büyük sonuçlar yalnız Türkiye'nin kaderi üzerinde etkili olmakla kalmayacak, aynı zamanda bütün zulüm gören milletleri,

⁶⁶ Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları: 1, *Atatürk'ün Sölev ve Demeçleri II (1906-1938)*, Türk TTK Basımevi, Ankara 1959, s.40

⁶⁷ *Atatürk'ün Sölev ve Demeçleri II (1906-1938)*, s. 29

*kendi hayat ve bağımsızlıklarını tehdit ve tazyik eyleyen zalimler aleyhine hareket için gayrete getirecektir [...] Hindistan davasının da pek uzak olmayan bir zamanda tam bir başarı ile sonuçlanacağından ümitli bulunuyoruz...*⁶⁸

Atatürk Devrimi II. Dünya Savaşı sonrasında başlayan bağımsızlık hareketlerinde önemli rol oynamıştır. Eski sömürge altında bulunan birçok lider Atatürk'ten ilham aldıklarını dile getirmişlerdir. Atatürk ve Milli Mücadelesi Hindistan'ın ünlü lideri Pandit Nehru, Pakistan'ın kurucusu Muhammed Ali Cinnah, Endonezya Bağımsızlık mücadelesinin önderlerinden Sukarno, Tunus eski Devlet Başkanı Habib Burgiba gibi Dünya'da birçok lidere örnek olmuştur.⁶⁹ Günümüzde de bazı bilim adamları Kemalizm ideolojisinin siyah milliyetçiler için en sağlıklı ideoloji olduğunu yazmaktadırlar.⁷⁰ Bununla ilgili, Fransız Hukukçusu Prof. Maurice Duverger şu görüşünü yazmıştı:

*1945'den beri Kemalizm bir örnek değeri kazandı... Kemalizm, Moskova veya Pekin'in etki alanında olmayan Üçüncü Dünya ülkelerinin çoğuna, doğrudan doğruya veya dolaylı şekilde, ilham kaynağı olmuştur. Gelişme halindeki ülkeler için, Kemalizm, Marksizm'in gerçek alternatifidir.*⁷¹

Uzak Doğu'da, Orta Doğu'da, Afrika'da, Orta ve Güney Amerika ülkelerinde bağımsızlıkçı, antiemperyalist, cumhuriyetçi bir Atatürk etkisi görülmüştür. Atatürk'ün mazlum milletler dediği daha sonra Üçüncü Dünya adı taşıyan ülkelerinin de içinde yer aldığı Bağlantısızlar Hareketi'nin ortaya çıkışında da Atatürk ve Türk Devrimi'nin etkisi ve dayanışma yönündeki yaklaşımın örnek alındığı anlaşılmaktadır.

1.2.2.2. Afrika Kıtası'nın Bağımsızlaşması ve Türkiye-Afrika İlişkileri

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan 1960'lı yıllara kadar geçen dönemde Afrika Kıtası'nın sömürgecilik altında bulunması dolayısıyla o bölgeyle doğrudan

⁶⁸ Turhan Feyzioğlu, "Milli Kurtuluş Önderi Atatürk , ve Milletler Arası Etkisi", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* , C.III., 1986. Erişim <http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-07/milli-kurtulus-onderi-ataturk-ve-milletlerarasi-etkisi> 02.08.2016

⁶⁹ Turhan Feyzioğlu, a.g.m.

⁷⁰ Numan Hazar, *Küreselleşme Sürecinde Afrika ve Türkiye-Afrika İlişkileri*, Uşak Yayınları, Ankara 2011 s.25-30

⁷¹ Turhan Feyzioğlu, a.g.m.

doğruya karşılıklı ilişkiler geliştirebilecek uluslararası ortamın elverişli olmadığı bilinmektedir. Ancak, Türkiye o dönemde bağımsız olan tek Afrika ülkesi Etiyopya ile başkent Addis Ababa’da, 1926 yılında ilk Büyükelçiliğini açarak ikili ilişkiler kurmuştur.⁷²

II. Dünya Savaşı ardından Afrika’da ortaya çıkan bağımsızlık hareketleri 1960’lı yılların başlarına kadar devam edecek ve sonunda Afrika’nın tamamı bağımsızlığına kavuşacaktır. Türkiye, o zaman aralığında karşılaştığı Soğuk Savaş ve bu savaşın belirlediği politikalarla Batı ittifak sistemi içerisinde yer almasından dolayı, Afrika’da başlatılan bağımsız hareketlerine pek destek olmamıştır. Örneğin, Afrika’da en kanlı bağımsızlık mücadelesi veren ülkelerden biri olan Cezayir, Türkiye’den destek alamamıştır. Türkiye, Cezayir’e gizlice savaş mühimmatı sağlamaktan ziyade bağımsızlık meselesinin BM gündemine alınmasında etkin rol oynamışsa da Cezayir’in bağımsızlığını içeren karar tasarısı ile ilgili oylamalarda çoğu zaman çekimser oylar kullanmıştır.⁷³ Bununla birlikte, 1962 yılında bağımsızlığına kavuşan Cezayir’i derhal tanıyan Türkiye, 1963 yılında Büyükelçilik açarak diplomatik ilişkiler kurmuştur. Aynı şekilde Mısır, Libya, Fas ve bazı Sahra altı Afrika ülkeleri Gana, Nijerya, Kenya ve Senegal gibi ülkelerin başkentlerinde büyükelçilikler tesis ederek ikili ilişkilere girişmiştir.⁷⁴ Ne var ki Türkiye, siyasî, ekonomik ve çeşitli gerekçelerden dolayı Afrika’da bilhassa Sahra altı bölgesindeki bazı büyükelçilikleri kapatmış ve tekrar açılmaları ancak 2000’li yılların sonlarında gerçekleşmiştir.

Soğuk Savaşın başladığı dönemde gerçekleşen Afrika ve Asya’nın bağımsızlaşması üzerine ortaya çıkan genç devletler mevcut düzenden ayrılarak uluslararası platformda üçüncü bir blok teşkil etmişlerdir. Diğer bir ifadeyle, Soğuk Savaş koşullarının uluslararası sistemine getirdiği iki blok Doğu-Batı dünyasının yanında Afrika ve Asya ülkelerinden oluşan üçüncü blok “Bağlantısızlar grubu” veya “Üçüncü Dünya” meydana gelmiştir. Bu ülkelerin izlediği politikanın amacı, çatışma ve rekabet halinde bulunan Doğu ve Batı bloklarından veya koalisyonlardan hiç birinin

⁷² Dışişleri Bakanlığı Türkiye-Etiyopya İlişkileri <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-etiyopya-siyasi-iliskileri.tr.mfa> (Erişim tarihi: 05.02.2015)

⁷³ Numan Hazar, a.g.e.s. 111-117

⁷⁴ Numan Hazar, a.g.e. s.111

yanında yer almamak, bunların dışında kalmaktır.⁷⁵ Türkiye'nin o dönemde üçüncü Dünya ülkeleri ve özellikle Afrika ülkelerine yakınlaşmasında 1960'lı yıllarda Kıbrıs bunalımının ardından başlatılan harekâta Batı'dan beklediği desteği alamaması ve silah ambargosunun ABD'ye olan güvenini sarsması gibi faktörler önemli rol oynamıştır.⁷⁶ Sömürgecilikten kurtulan Afrika ülkelerinin BM gibi Uluslar arası örgütlere katılmaları dolayısıyla görüşmelerde ve oylamalarda sahip oldukları oy potansiyeli stratejik önemlerini artırmıştır.

Yıllardır çözümlenemeyen Kıbrıs sorununun BM Genel Kurulu'na taşınmasıyla ve Kıbrıs lideri Makarios'un giderek Bağlantısızlar hareketinin en önemli liderleri arasında yer almasıyla, Türkiye BM'de kendi lehine destek aramak için artık çok yönlü bir politika izlemesi gerektiğini anlamıştır. Türkiye 1965 yılında, Bağlantısızlar grubu içinde yer alan ve gittikçe BM'de çoğunluğa geçen Afrika ülkelerine açılmaya karar vermiştir.⁷⁷ Bu karar üzerine aynı yıl Türkiye, Kıbrıs sorunu hakkında Bağlantısız ülkelerini ziyaret ederek Türk görüşünü bildirmek üzere siyaset adamları, diplomatlar, gazeteciler ve öğretim üyelerinden oluşan heyetler göndermiştir. Bu çerçevede hemen hemen bütün Afrika ülkelerine gitmek üzere üç heyet oluşturulmuştur. Birinci heyet Cezayir, Fas, Moritanya, Liberya, Gana, Nijerya, Sierra Leone ve Senegal'e; ikinci heyet Kamerun, Gabon, Kongo, Orta Afrika Cumhuriyeti ve Çad'a; üçüncü heyet ise Etiyopya, Kenya, Somali, Burundi, Ruanda, Tanzanya, Malavi, Madagaskar, Sudan, Libya ve Tunus'a giderek görüşmeler gerçekleştirmişlerdir. Bu ziyaretler çerçevesinde, sadece Kıbrıs sorunu ile ilgili Türk görüşünü açıklamakla yetinilmemiş, aksine genç Afrika ülkeleriyle yakın münasebetlere yeni bir hız vermek amaçlanmıştır. Ne var ki uzun vadeli ve alt yapısı olmayan bu açılım teşebbüsü somut bir başarı gösterememiştir.⁷⁸

Son olarak Türkiye, cumhuriyetin kuruluşundan 1990'lı yılların sonlarına kadar geçen dönemde batı odaklı bir dış politika izlemesi ve Soğuk Savaşla birlikte Batı bloğunda yer alması Afrika kıtasına kayıtsız ve mesafeli bir tutum benimsemiştir. Her

⁷⁵ Adem Akkaya, "Türk Dış Politikasında Afrika Kıtası Ve 1998 Afrika'ya Açılım Eylem Planıyla Başlayan Yeni Dönemin Analizi" Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara 2012, s. 57

⁷⁶ Ali Balcı, a.g.e. s. 127

⁷⁷ Adem Akkaya, a.g.t. s. 66

⁷⁸ Adem Akkaya, a.g.t. s. 67

ne kadar 1960'lı yıllarda Afrika'ya açılıma teşebbüs etmişse de, başlıca hedefi BM nezdinde Afrika ülkelerinden destek almak olduğu, Kıbrıs sorunu gündemden düşünce açılımın başarısızlıkla sonuçlanmasından anlaşılmaktadır. Türkiye'nin Afrika'ya karşı ilgisizliği, kendisine destek bulamamaktan ziyade olumsuz bir imaj yaratmıştır. Bu yüzden, 1998 yılında Afrika'ya Açılım Eylem Planı kabul edilinceye kadar hatta 2000'li yıllarda gerçekten hayata geçirilmeye başlanıncaya kadar Türkiye'nin bu kıtaya politik, ekonomik ve kültürel ilişkileri alt seviyede kalmıştır.

1.2.2.3. Türkiye'nin 1998 Afrika'ya Açılım Eylem Planı

Haziran 1998 tarihinde kamu ve özel sektör temsilcilerinin katılımıyla düzenlenen bir dizi toplantılar üzerine hazırlanan Afrika'ya Açılım Eylem Planı, Türkiye'nin Avrupa Topluluğu'na tam üyelik talebinin geciktirilmesi sonucunda meydana gelmiştir. Afrika'ya Açılım Eylem Planının, Türkiye'nin bir bütün olarak Afrika'ya ilgisinin başlaması açısından bir milat olduğunu söylemek mümkündür. Zira Türk dış politikası gündeminde söz konusu olmamış Afrika'ya açılarak politik, ekonomik, sosyal ve kültürel ilişkileri geliştirmeye karar verilmiştir. Kısa, orta ve uzun vadeli hedefler kapsayan bu eylem planının, zaman içerisinde gerçekleştirileceği öngörülmüştür.⁷⁹

1.2.2.3.1. Hedefler

Türkiye'nin Afrika'ya açılımının hedefleri başta stratejik olmak üzere ticarî ve ekonomik bakımdan üçe ayrılmaktadır. Bölgesel ve hatta uluslararası arenada güçlü ve etkili bir devlet olmayı hedefleyen Türkiye, Kuzey Afrika ülkeleri de dâhil 54 Devlet ve 1 milyarı aşkın nüfustan oluşan Afrika'yı uzun vadeli stratejik bir ortak olarak öngörmüştür. Türkiye, Afrika'daki temiz geçmişiyle, buralarda etkinliklerini artırarak sağlam bir zemin oluşturmayı hedeflemiştir. Bu vesileyle Türkiye, Afrika ülkelerinin güvenini kazanarak uluslararası arenada kendi çıkarlarını sağlamakla birlikte, zayıf Afrika ülkelerinin de sözcüsü olma hedefindedir. Ayrıca, Türkiye'yi ilgilendiren uluslararası meselelerin, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne taşındığında Türkiye'nin destek bulması sağlanacaktır. Diğer taraftan, Türkiye'nin güçlenen ekonomisiyle Afrika'ya açılımı, hammadde temini ve daha da önemlisi yeni pazarlar

⁷⁹ Adem Akkaya, a.g.t. s. 68

sağlamak suretiyle ticari bir amacı da kapsamaktadır. Bu bağlamda Türkiye'nin temel isteklerinden biri, Afrika ülkeleriyle ticaret hacmini artırmaktır. Çeşitli, ucuz ve kaliteli özellikleri taşıyan Türk ürünleri, pahalı batı ürünleri veya kalitesiz Çin ürünlerinden daha hızlı tükenecektir.⁸⁰ Türkiye, sadece ticaret hacmini artırmayı değil, aynı zamanda Afrika kıtasının güvenlik ve çatışma sorunlarına da barış ve çözüm süreçlerine katkı sağlamayı planlamıştır. Böylece iki aktör arasında eşitlik ve karşılıklı yarar üzerine geliştirilecek ilişkiler, Türkiye'yi Afrika'ya sadece ekonomik gözle bakan Hindistan, Çin ve Brezilya sınıfından çıkaracaktır.⁸¹

1.2.2.3.2. Alınan Önlemler

Haziran 1998'de yapılan bir dizi toplantılar üzerine hazırlanan Afrika'ya Açılım Eylem Planı'nın hayata geçirilmesi için siyasî, ekonomik, sosyal ve askerî gibi birçok önlem alınmıştır. Bu önlemlerin bazıları aşağıda kısaca sunulmaktadır.

Alınan siyasî önlemlerle öncelikle Türkiye'nin Afrika'daki yetersiz temsilciliklerinin artırılması ve daha önce çeşitli sebeplerden dolayı kapatılan elçiliklerin açılması kararlaştırılmıştır. Bunun yanında, Afrika ülkeleriyle yüksek düzeyli karşılıklı ziyaretler düzenlenmesinin ve uluslararası örgütlerde temaslarn artırılmasının yararlı olacağı belirtilmiştir. Bunun dışında da bu ülkelerle siyasal danışma mekanizmasının kurulması ifade edilmiştir. Afrika'ya Açılım Eylem Planı'nda hem askeri alanda üst düzey komutan ziyaretlerinin düzenlenmesi hem Afrika'dan gelen öğrencilerin Türk Askeri Kurumları'na kabul edilmeleri hem Afrikalı subayların Türkiye'ye davet edilerek gezi ve inceleme yapmaları hem de Türkiye'den Afrika ülkelerine askeri uzmanlarının gönderilmeleri gibi konularda mutabakat sağlanmıştır. Türkiye aynı zamanda BM'nin Afrika'daki çatışmaları önleme ve bu çatışmaların çözümleri konusunda, barış teşviki operasyonlarında yer alacaktır.

Ekonomik ilişkilerin geliştirilmesine yönelik alınan kararlar ise ticaret, teknik ve bilimsel işbirliği anlaşmalarının imzalanması şeklindedir. Afrikalı ticaret bakanları başta olmak üzere sanayi ve eğitim bakanlarının işbirliği imkânlarını araştırmak amacıyla

⁸⁰ Marie Pannetier, "La Turquie en Afrique, une stratégie globale", Institut Français d'Etudes Anatolienne, Séminaire Turquie Contemporaine, 2012, s. 31

⁸¹ Mehmet Özkan, "Türkiye'nin Afrika'da artan rolü: Pratik çabalar ve söylem arayışları", *Ortadoğu Analiz*, 2012, C.IV, Sayı 46, s. 26

Türkiye'ye davet edilmeleri istenmiştir. Diğer yandan, çeşitli alanlarda Türkiye'de kısa süreli uzmanlık eğitimi ve inceleme gezileri yapmak üzere Afrikalı uzmanların davet edilmeleri ve Türk uzmanlarının da Afrika'ya gönderilmeleri kararlaştırılmıştır. Türkiye'nin Afrika Kalkınma Bankası, Afrika Kalkınma Fonu, Afrika İthalat-İhracat Bankası (Afreximbank) gibi Afrika bölgesel bankalarına ve teşekküllerine katılarak hissedar olmasının, çift taraflı ticari ilişkilere katkı sağlayacağı belirtilmiştir. Aynı zamanda bazı Türk bankacılarının Afrika ülkelerinde temsilcilik açmaları ve Türk firmalarının yatırım yaparak yerel şirket kurmaları ve bu çerçevede Afrika pazarına girmelerinin özendirilmesi kararlaştırılmıştır. Bunlara paralel olarak, sosyal alanda insanî yardımların artırılması, kültür anlaşmalarının imzalanması, Afrikalı öğrencilere verilen bursların artırılmasının yanı sıra iki tarafın halklarının birbirlerini tanımak için 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı gibi organizasyonlara Afrikalı çocukların getirilmeleri, bir de Afrikalı basın mensuplarının ve öğretim üyelerinin Türkiye'ye çağırılması, seminerler ve sempozyumlar düzenlenmesi gibi kararlar alınmıştır.⁸²

⁸² Adem Akkaya, a.g.t. s. 70-74

İKİNCİ BÖLÜM: 2002 SONRASI AFRİKA'YA YÖNELİK TÜRK DIŞ POLİTİKASI: YUMUŞAK GÜÇ

2.1. Yumuşak Güç ve Unsurları

2.1.1. Kavramsal Çerçevesi

Yumuşak Güç (*Soft Power*) kavramı ilk kez,1990 yılında ABD Savunma Eski Bakan Yardımcısı Prof. Dr. Joseph S. Nye tarafından, ABD'nin düşüşte olduğuna dair yayımlanan *Bound To Lead: The Changing Nature Of American Power* adlı eserinde kullanılmıştır. Nye, yumuşak gücü şu şekilde tanımlamıştır:

[...]senin istediğin sonuçların aynısını başkalarının da istemesini sağlamaktır [...] ⁸³Yani diğerlerinin senin istediğin sonuçları istemelerini sağlamak, insanları zorlamak yerine kendi yanına çeker. Yumuşak güç başkalarının tercihlerini şekillendirme beceresine dayanır. ⁸⁴

Nye'nin ifadelerine göre, yumuşak güç, bir ülkenin dünya siyasetinde istediği sonuçlar doğrultusunda, onun değerlerine hayran olan, onu örnek alan, refah seviyesine ve fırsatlarına özenen ülkelerin kendisini izlemesini sağlayan bir güçtür. Diğer bir ifadeyle, yumuşak güç, devletlerin politik amaçlarına ulaşmak için diğerlerini zorlama, askeri gücü kullanma, tehdit etme veya ekonomik yaptırımlar gibi sert güç (*Hard Power*) unsurları yerine siyasi değerlerini, kültürünü kullanarak kendi isteklerine diğer ülkeleri razı etmelerine yaramaktadır. Yakın döneme kadar uluslararası ilişkilerde egemen olan sert güç, aşırı maliyetinin yanısıra yarattığı olumsuz etkiler dolayısıyla günümüzde beklenen sonuçları sağlamamaktadır. Bu yüzden, yumuşak güç, küresel bilgi çağında yeni arayışlara giren devletler nezdinde önem kazanmıştır. Bir ülke, sahip olduğu yumuşak güç ile yani kültürü, siyasi değerleri ve kurumları cazibeli hale getirerek hedef ülkeleri zorlamaksızın yanına çekip dünya siyasetinde istediği sonuçları elde edebilir.

⁸³ Joseph S. Nye, a.g.e. s. 111

⁸⁴ Joseph S. Nye, a.g.e. s. 15

Ancak, yumuşak güç sert güce bağlı olmasa da birbirleriyle ilişkilidir, zira yumuşak güç sert gücü tamamlar ve ikisi aynı hedef için kullanılmaktadır.⁸⁵ Aralarındaki fark ise kullanılan yöntemin ve kaynakların somutluğudur. Sert güçte askeri ve ekonomik güç kullanılırken yumuşak güçte ise cezp edici unsurlar kullanılmaktadır. Sert güç daha hızlı sonuç ve etki verirken yumuşak güç ise uzun vadeli yatırımlarla daha geç sonuç yaratmaktadır.⁸⁶ Dolayısıyla, bir ülke her ne kadar yumuşak güç başarısına sahip olsa da sert gücünü göz ardı etmemelidir ki zaman zaman başvurmak icap edebilir. Sert gücü takviye eden yumuşak güç, bir aktörün kendi amacına ulaşmak için zaman içerisinde kendi isteği doğrultusunda sert güce başvurmadan diğer aktörlerin isteklerini etkileyebilmesini sağlamaktadır. Ancak, birbiriyle ilişkili olan bu iki unsurun eş zamanlı olarak kullanılmasına Akıllı güç (*Smart Power*) denmektedir.⁸⁷ Akıllı güç ne sert ne de yumuşak güçtür. Akıllı güçte iki güç unsuru da birlikte hareket etmektedir. Ekonomik ve askeri gücün yanında ittifaklar ve işbirliklerine yoğun bir yatırım yapmaya teşvik eden bir yaklaşımdır.⁸⁸

Yumuşak güç kavramı, 1990'larda ortaya atılmış olsa da eski dönemlerde imparatorlukların sahip oldukları yumuşak güç potansiyellerini dış politikalarında uyguladıkları anlaşılmaktadır. Bugün ise ABD başta olmak üzere İngiltere, Almanya, Fransa, Kanada ve birçok ülkenin dış politikasında izlediği bir yöntemdir. Türkiye'nin de konu üzerindeki çalışmalara çok yakın bir dönemde başlamasıyla beraber yumuşak güç kullanımı Osmanlı dönemine dayanmaktadır.⁸⁹ İslam kültürüne sahip olan Osmanlı Devleti, toprak fetihlerini sert güç ile gerçekleştirmiş olsa da, fetih öncesinde ve sonrasında yumuşak gücü ile ülke insanlarının kalbini fethederek mevcudiyetini daimi hale getirmiştir.⁹⁰ Osmanlı, fethetmeyi planladığı bölgelere tüccarlar göndererek kendini ve kültürünü tanıtarak işgal ediyordu. Diğer yandan Osmanlı, fethettiği bölgelerdeki halkı, diline ve dinine karışmaksızın yumuşak güç siyaseti ile refah ve huzur içinde

⁸⁵ Joseph S. Nye, a.g.e. s. 16-18

⁸⁶ Tunç Demirtaş, "Türkiye'nin Afrika Politikasında Yumuşak güç Unsurunun Rolü", Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Bursa 2015

⁸⁷ Charles Nattier (Dir. Robert Laliberté), *La diplomatie publique et culturelle de demain : nouvelles stratégies pour de nouveaux défis*, Association internationale des études québécoises (AIEQ), Québec 2015 s. 13

⁸⁸ Vedat Demir, a.g.e. s. 24

⁸⁹ Vedat Demir, a.g.e. s. 179

⁹⁰ Vedat Demir, a.g.e. s. 179

yönetmiştir.⁹¹ Osmanlı Devleti; merhamet, adalet, hoşgörü, liyakat gibi İslami yumuşak güç unsurlarını kullanarak muhtelif ırk, din, dil ve mezhebe sahip milyonlarca insanı bir arada, barış ve huzur içinde altı asırdan fazla hâkimiyeti altında tutmayı başarmıştır. Cumhuriyet döneminde ise yumuşak güç kullanımının ancak 2000'li yıllarda Ak Parti'nin iktidara gelmesiyle dış politikada değer kazandığı görülmektedir. O dönemde, akademisyen kökenli eski müsteşar, Dışişleri Bakanı ve Türkiye Başbakanı, “hem teorisyen hem pratisyen” Ahmet Davutoğlu “Stratejik Derinlik” ve “Sıfır Sorun” yaklaşımlarıyla, Türk Dış Politikasına yeniden yön vermiştir. Davutoğlu'nun, Türk Dış Politikasına bütünleşmiş ettiği “Stratejik Derinlik” ve “Sıfır Sorun” yaklaşımlarında, Osmanlı mirası devlet olarak Türkiye; tarihi ve kültürel derinliğine dayalı, komşularıyla yakın ilişkilerinde yumuşak gücünü kullanarak merkez ülke, bölgesel güç ve küresel aktör, Osmanlı gibi büyük bir güç olma idealinin yattığı söylenmektedir.⁹²

Bu politikaların uygulamaya konulmasıyla beraber Türkiye'nin; insan kaynağına, yeraltı zenginliklerine ve büyük pazara sahip olan Afrika başta olmak üzere Balkanlar, Kafkasya, Orta Asya ve birçok bölge ile ilişkilerini yoğun bir şekilde geliştirme çabasında bulunduğu görülmektedir. Türkiye Afrika'ya yönelik dış politikasının 1998 yılında girilen Afrika Açılımı'yla ve 2002 sonrasında artık kamu, kültürel ve insani diplomasi ile yumuşak güç odaklı anlayışıyla yürütüldüğü anlaşılmaktadır. Yumuşak güç araçlarını oluşturan bu diplomasi, Türkiye merkezli Afrika'da faaliyette bulunan çeşitli aktörler vasıtasıyla Türkiye-Afrika arasındaki siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel ilişkilerde etkili olmuştur.

2.1.2. Yumuşak Güç Unsurları

Yumuşak güç kaynağı Kültür, Siyasi değerler ve Dış politika olmak üzere üç unsura dayanmaktadır.⁹³ Bir devlet, diğer devletler üzerinde yumuşak güç kaynaklarını kullanarak istediği sonuçları elde edebilir. Devletler, istenilen sonuçlara ulaşma sürecinde diplomasi yollarını izlemektedirler. Diplomasinin birçok tarifi vardır. Fransızca Universal Ansiklopedisi diplomasiyi “*devletlerin barışçıl dış*

⁹¹ Tunç Demirtaş, a.g.t. s. 21

⁹² Muharrem Ekşi, *Kamu Diplomasisi ve Ak Parti Dönemi Türk Dış Politikası*, Siyasal Kitapevi, Ankara 2014, s. 144

⁹³ Joseph S. Nye, a.g.e. s. 20

münasebetlerinin yürütülmesindeki resmî usûl ve vasıtaların tamamı” olarak tarif eder. Henry Kissenger’a göre diplomasi, *devletler arasındaki münasebetleri bir orkestra şefi titizlikle idare etme sanatıdır*. Diplomasi, dış politikanın içeriği veya bir pratik şeklidir.⁹⁴ Bazen birbirlerine karıştırılan “Diplomasi” ve “Dış politika” kavramları bir bütünü teşkil etmektedir.

2002’den 2015 yılına kadar geçen dönemde Türkiye-Afrika ilişkileri üzerine değerlendirme yapmadan önce, o zaman aralığında Afrika’ya yönelik Türk dış politikasında yumuşak güç kaynaklarına göre ayırdığımız Kamusal, Kültürel, Dış Yardım ve İnsani diplomasi üzerindeki kavramsal çerçeve, devreye giren aktörler ve Türkiye anlayışını incelemek gerekir.

2.1.2.1. Kamu Diplomasisi

2.1.2.1.1. Kavram, Aktör ve Uygulama

Kamu diplomasisi, yakın dönemde kullanılmaya başlanan bir kavram ancak tatbikatı bugünkü yöntemlerden farklı olmakla birlikte XVII. ve XVIII. asırlara kadar gitmektedir.⁹⁵ Bu kavram, milletlerarası ve kültürel münasebetler sürecine ilk olarak 1965 yılında Amerikalı diplomat Edmund Gullion tarafından siyasete dâhil edilmişse de daha sonra çeşitli meslekten insanlar tarafından tarif edilmiştir.

Gullion’a göre: *Kamu diplomasisi, dış politikanın formülasyonu ve yürütülmesi üzerindeki kamu tutumlarının etkilerini ele almaktadır. Kamu diplomasisi, uluslararası ilişkilerin geleneksel diplomasinin ötesindeki boyutlarını, hükümetlerinin diğer ülkelerde kamuoyu oluşturmalarını, özel ve çıkar gruplarının diğer ülkelerle etkileşimini, dış işleri raporları ve bunların politikaya etkisini, iletişim uzmanları, dış politika muhabirleri ve diplomatlar arasındaki kültürler arası iletişim sürecini kapsamaktadır.*⁹⁶ Kamu diplomasisini Gullion’dan daha belirli bir şekilde tarif eden Hans Tuch’a göre Kamu diplomasisi *kendi ulusunun düşüncelerini ve ideallerini, kendi kurumlarını ve kültürünü aynı*

⁹⁴ Vedat Demir, a.g.e. s. 7

⁹⁵ Fazla Bilgi bkz. Joseph S. Nye, *Yumuşak Güç*, a.g.e. s. 101

⁹⁶ Muharrem Ekşi, a.g.e. s. 81

*zamanda ulusal hedeflerini ve güncel politikalarını yabancı halklara anlatma amacı taşıyan bir hükümetin iletişim sürecidir.*⁹⁷

Kamu diplomasisi Oxford English sözlüğünde *diplomatik amaçlar için dış kamuoylarını etkilemeye yönelik resmi çabalar ve açık uygulanan diplomasi tarzı* olarak tanımlanmıştır. Türk Dil Kurumunun yayımladığı Türkçe Sözlüğünde ise kamu diplomasisi *bir ulusun düşüncelerini, hedeflerini, ideallerini, güncel politikalarını, kurumlarını ve kültürünü yabancı ülkelerin kamuoylarına anlatma amacıyla uygulanan politika* olarak tarif edilmiştir.⁹⁸ Bir devlet kamu diplomasisi ile yalnız yabancı kamuoyu oluşturma değil, aynı zamanda, hedef kitlelere kendini daha iyi tanıtmaya amacını taşımaktadır. Kamu diplomasisi sadece halkla ilişkilerden ibaret değildir, nitekim bilgi iletmek ve olumlu bir imaj yaratmayı da hedeflemektedir. Çok tarifli bir kavram olan kamu diplomasisi, zaman zaman birbirlerine yakın olan Propaganda ve Kültürel Diplomasi ile asimile edilmektedir.

Tatbikatta, kamu diplomasisinin hedeflenen neticelere ulaşabilmesi için, devlet ve devlet dışı kurumlar, organizasyonlar, STK'lar, iletişim ve enformasyon organları, televizyon ve radyolar gibi muhtelif aktörler devreye girmektedir. Bütün bunlar düzenli bir koordinasyon dâhilinde tespit edilen hedefler istikametinde çalışmaktadır. Kamu diplomasisinin uygulanmasında izlenen dinleme yöntemi ile bir ülke, yabancı kamuoyunu ve kanaatlerini araştırarak bilgiler toplayıp dış politika stratejilerinin belirlenmesini sağlar. Uygulanan diğer bir yöntem ise müdafaa tekniğidir. Müdafaa tekniği, bir ülkenin enformasyon ve iletişim vasıtasıyla kendine yabancı bir topluma ve kamuoyuna kendi tarihini, kültürünü, vizyonunu ve politikalarını anlatarak toplumların desteğini almayı hedefler. Bunlara ilaveten milletlerarası yayıncılık ve kültürel diplomasi de eklenebilir.

2.1.2.1.2. Türk Kamu Diplomasisi

Türk Kamu diplomasisi, ta Osmanlı Dönemi'nde kullanılmaya başlamasına rağmen Cumhuriyet Dönemi'nde ihmal edilmiş bir saha haline gelmiştir. Türkiye, her ne

⁹⁷ Charles Nattier (Sous la direction de Robert Laliberté), *La diplomatie publique et culturelle de demain*, s.15

⁹⁸ Muharrem Ekşi, a.g.e. s. 81

kadar SSCB'nin yıkılmasından sonra yumuşak gücüne dayalı din, tarih ve kültür ortaklığı olduğu ülkelerle yakın ilişkiler geliştirmeye teşebbüs etmişse de 1990'lı yılların sonlarında yaşanan siyasi ve ekonomik istikrarsızlık dolayısıyla bütün mühim fırsatlarını heba etmiştir. 21. yy'da küreselleşme süreci ile birlikte uluslararası ilişkilerde, başta ekonomik ve politik konularda karşılıklı bağımlılığın artmasıyla, iletişim alanındaki hızlı gelişmelerin getirdiği dünya toplumları arasındaki etkileşim dolayısıyla, birçok ülkede olduğu gibi Türkiye'de de dış politikanın stratejilerinde yumuşak güç unsurları göz önüne alınarak kamu diplomasisine entegre edilmesi zorunlu hale gelmiştir.⁹⁹

Türk Kamu diplomasisi, 2002 yılında AK Parti'nin iktidara gelmesiyle Türk dış politikasına dâhil olmuştur. Davutoğlu ideolojisinden kaynaklanan Türk Kamu diplomasisi, Türkiye'nin sahip olduğu tarihi birikimine, kültürüne ve coğrafi konumuna istinaden, yeni hikâyesini dünya kamuoyuna etkin ve kapsamlı bir şekilde anlatarak Türkiye'yi uluslararası arenada cazip hale getirmek amacıyla yürürlüğe konulmuştur. Kamu diplomasisinin uygulanması bağlamında, birçok devlet ve devlet dışı kurumun ortaya çıktığı ve var olan kurumların da yeniden yapılandırıldığı görülmüştür. Başta Dışişleri Bakanlığı'nın Enformasyon Genel Müdürlüğü, Yurt Dışı Tanıtım ve Kültürel İlişkiler Genel Müdürlüğü, Başbakanlık Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü, Başbakanlık Yurtdışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı, Başbakanlık Türkiye İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı ve TRT gibi aktörler faaliyete geçmiştir.

Türkiye'nin Afrika'ya yönelik ilgisinin 1998 yılında kabul edilen Afrika'ya Açılım Eylem Planı ile başlamasıyla beraber iki taraf arasındaki ilişkiler 2002 sonrası yürürlüğe konulan kamu diplomasisi ile ivme kazanmıştır. Türkiye, Afrika'daki imajını düzelterek, Türk ve Afrika toplumunun birbirlerine olan önyargılarını giderecek ve birbirlerini tanımalarını sağlayacak, siyasi ve ekonomik ilişkiler ortamını geliştirecek önemli adımlar atmıştır. Bu bağlamda, Dış Ticaret Müsteşarlığı'nca 2003 yılı başında "Afrika ülkeleriyle Ekonomik İlişkilerin Geliştirilmesi Stratejisi" hazırlanmış ve 2005 yılı Türk hükümeti tarafından "Afrika Yılı" ilan edilmiştir. Aynı yıl 23-24 Kasım'da, dönemin T.C Başbakan Yardımcısı ve Dışişleri Bakanı Abdullah Gül, AfB Komisyonu

⁹⁹ Abdullah ÖZKAN, "21. Yüzyılın Stratejik Vizyonu Kamu Diplomasisi ve Türkiye'nin Kamu Diplomasisi İmkânları", *Tasam Stratejik Rapor*, Sayı 70, İstanbul (2004), s. 3

Başkanı Alpha Oumar Konare, İBK Genel Sekreteri Ekmeleddin İhsanoğlu, TİKA Başkanı Hakan Fidan ve sekiz Afrika büyük elçisinin katılımıyla ilk “Uluslararası Türk-Afrika Kongresi” İstanbul’da düzenlenmiştir. Bunu takip eden kongreler, zirveler ve 2010 yılında kabul edilen “Afrika Strateji Belgesi’nin uygulanmaya başlamasıyla Türk Kamu diplomasisi bakımından önemlidir. Başbakan ve Cumhurbaşkanı düzeyinde ziyaretlerin tertiplenmesi ve bu ziyaretler süresince yapılan konuşmalardaki Türkiye’nin Afrika’ya yaklaşımının Avrupalı ülkeler gibi yeraltı zenginlikler için sömürgecilik niyetinde olmadığı şeklinde tekrarlanan söylemler ve hatta Türkiye’nin uluslararası arenada adeta Afrika’nın sözcüsü ve savunucusu gibi hareket etmesi Afrika kamuoyunu etkileme açısından dikkat çekmektedir. Ayrıca Türkiye’nin, gerek Afrika’nın refahının artması için bölgedeki ihtilafların çözümünde diplomasi ve arabuluculuk rolleri üstlenmesi, gerek BM’nin operasyonlarına katılması, gerekse Türkiye’nin bu konulardaki kendi çabaları, Afrika kamuoyu nezdinde Türkiye’nin önem kazanmasını sağlamaktadır.

2.1.2.2. Kültürel Diplomasi

2.1.2.2.1. Kavram, Aktör ve Uygulama

Kültürel diplomasi, yöntemleri itibari ile eski dönemlerden beri kullanılmagelmıştır. Bununla beraber, II. Dünya Savaşı’nın bitmesi üzerine Doğu ve Batı blokları arasında başlayan rekabetle sistematize olarak dış politikaya dâhil olmuştur. Nye’a göre kültür; bir toplum için anlamı olan değerlerin ve uygulamaların bütünüdür.¹⁰⁰ Kültürel diplomasi kavramı literatürde hem tartışmalı hem de uzlaşmış bir kavram olmadığı için kültürel diplomasi kavramının tanımlanması zordur. Literatürde en fazla atıf yapılan Milton Cumming’e göre Kültürel diplomasi:

Devletler ve onların halkları arasında karşılıklı anlayışı özendirmek amacıyla yapılan fikirlerin, bilgi, sanat ve diğer kültürel öğelerin değişimi ile ilgilidir. Ayrıca, bir ülkenin kendi dilinin kullanımını yoğun olarak teşvik etmesi, politikalarını ve fikirlerini açıklamayı veyahut kendi hikâyesini tüm Dünya’ya

¹⁰⁰ Joseph S. Nye, a.g.e. s. 20

*anlatması kültürel diplomasının, karşılıklı değişimden ziyade, tek yönlü de izlenebilmesini göstermektedir.*¹⁰¹

Ancak, kültürel diplomasi, bilgi ve iletişimle birlikte küreselleşmenin hız kazandığı XXI. yy'da devletler, kültürel diplomasiyi kültürel ilişkiler temelinde dış politikada nüfuzlarını genişletmeye yönelik bir diplomasi türü haline getirmişlerdir. Zira artık bu yüzyılda uluslararası arenada bir devletin gücü sadece siyasi, ekonomik veya askeri gücünden ölçülmemektedir. Bilakis, bir devletin gücü, diğer toplumlar nezdinde olan cazibesi, fikirleri, bilgileri ve kültürel etkilerinde bulunmaktadır.¹⁰² Zaten, Nye'in belirttiği gibi kültür, yumuşak gücün dayandığı kaynaktır. Eğer bir ülkenin kendi kültürü çekiciyse, diğerlerinin daha istekli bir şekilde kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmelerini sağlar.¹⁰³ Çoğu zaman, kültürel diplomasi ile kamu diplomasisinin ikisi yumuşak güç aracı olduğundan ve hemen hemen aynı hedef ve aynı aktörler vasıtasıyla tatbik edildiğinden, birbirinin yerine kullanılmakta, ancak birbirinden farklı yanlarının da olduğunu söylemek mümkündür.¹⁰⁴ Ayrıca, Kültürel diplomasi, kamu diplomasisinin bir parçası veya bir alanı olarak da, bazı araştırmacılar tarafından değerlendirilmektedir.

Kültürel diplomasının uygulanması çerçevesinde, bu diplomasiyi yürüten devlet, hedeflediği ülkelerde kendi dili, kültür-sanat ve tanıtım gibi faaliyetler gerçekleştirmektedir. Eğitim-öğretim kapsamında, burslar ve değişim programların yanı sıra o ülkelerde okullar açarak taraftar bir zihniyet ve yeni bir nesil oluşturmayı amaçlaması kültür diplomasisinin en etkin faaliyetlerinden biridir. Bu uzun vadeli faaliyetler, devletin hedef bir halk üzerinde müspet bir imaj oluşturması, kalıcı nüfuz ve kesin neticeler elde etmesini sağlar ve dolayısıyla diplomatik işlerini bir bütün olarak kolaylaştırmaktadır. Ancak, kültürel diplomasi, sömürgecilik, emperyalizm, propaganda ve kültürel hegemonya kavramlarına benzetilmesi hasebiyle devlete yarı bağlı kurumlar,

¹⁰¹ Milton C. Cumming, "Cultural Diplomacy and the United States Government: A Survey", *Center for Arts and Culture, Cultural Diplomacy Research Series*, Washington, 2009, s. 1

¹⁰² Marie-Pierre Busson, "La diplomatie culturelle: levier stratégique au coeur des luttes d'influence?", *Analyse des impacts de la mondialisation sur la culture*, ENAP, Rapport 11, Février 2012, s. 2

¹⁰³ Joseph S. Nye, a.g.e. s. 19

¹⁰⁴ Daha fazla bilgi için bkz. Fırat PURTAŞ, "Türk Dış Politikasının Yükselen Değeri: Kültürel Diplomasi", *Akademik Bakış*, C.VII, Sayı.13, 2013

kültürel enstitüler, üniversiteler, sivil toplum ve düşünce kuruluşlarınca yürütülmektedir.¹⁰⁵

2.1.2.2.2. Türk Kültür Diplomasisi

Türkiye’de kültürel diplomasi gerek politikada gerekse akademik alanda yakın döneme ait bir kavramdır. 90’lı yıllarda Özal döneminde Orta Asya Türk Cumhuriyetleri’yle yakın ilişkiler kuruldu. Türk devletini referansıya bazı sivil toplum kuruluşları buralarda Türk okulları açmıştır. Alınan olumlu sonuçlar Büyük Öğrenci Projesini ortaya çıkartmıştır. Bu süreç pek çok Afrika ülkesinde de işletilmiştir. Bölgesel güç veya küresel aktör olmak, uluslararası arenada nüfuz alanlarını genişletmek isteyen devletlere ait olan kültürel diplomasinin, Türkiye’de ortaya çıkması ve dış politikaya dâhil edilmesinde; Türkiye’yi büyük güç ve merkez ülke yapma idealini benimseyen başta Ahmet Davutoğlu ve teorileri olmak üzere, Recep Tayyip Erdoğan’ın ve AK Parti liderlerinin etkisi büyüktür. 2007 yılında Yunus Emre Enstitüsü’nün kurulması ve 2009 yılında faaliyete geçirilmesiyle Türk kültür diplomasisi fiilen uygulanmaya başlamıştır. Bunun yanında, 2005 yılında BM çatısı altında Türkiye’nin İspanya ile eş başkanlığını yaptığı, dinler ve kültürler arasında olumsuz önyargıları gidermek amacıyla oluşturulan Medeniyetler İttifakı Girişimi, Türk Kültür diplomasisi bakımından önemlidir. Türk Kültür diplomasisinin aktörleri şöyle sıralanabilir: Yunus Emre Enstitüsü, Yurtdışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı, Dışişleri Bakanlığının Yurtdışı Tanıtım ve Kültürel İlişkiler Genel Müdürlüğü, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı, TİKA, Yüksek Öğretim Kurulu, STK’lara bağlı faaliyet gösteren kültür ve eğitim kurumları.

Türk Kültür diplomasisinin, bütün dünyaya yönelse de Kafkaslar, Orta Asya, Balkanlar ve Afrika gibi, Türkiye ile dini, tarihi ve kültürel olarak ortak bağları olan bölgelere yoğunlaştığı anlaşılmaktadır. Türkiye’nin Afrika’ya yönelik kültürel diplomasi çerçevesinde, birçok devlet ve devlet dışı kurumları gerek Afrika’da gerekse Türkiye’de faaliyet göstermektedir. Afrika’ya yönelik Türk Kültür diplomasisinin uygulamasında eğitim başta gelmektedir. 1990’lı yıllardan beri yurtdışında STKların eliyle açılmaya başlanan Türk Okulları ilgi görmüştür. Açıldıkları yerlerde her ne kadar

¹⁰⁵ Muharrem Ekşi, a.g.e. s.130

küçük bir oranı teşkil etseler de bölgeye getirdikleri yenilikler ile ilgi odağı olmuşlardır. Aslında bu ilginin, okulların Türk okulu olarak bilinmesinde de kaynaklanmaktaydı. Hatta AK Parti'nin iktidara gelmesinden sonra da Afrika'daki ilk, orta ve lise Türk Okulları sayısı hızla artmıştır. Kimi ücretli kimisi ücretsiz olan okullarda öğrencilere eğitimin yanısıra buldukları ülkelere göre Türkçe, Türk kültürü, İslam dini gibi dersler verilmektedir. Ayrıca bu okullar, mezun olup eğitimini Türkiye'de devam ettirmek isteyen öğrencilerin Türkiye'ye gelmelerini de sağlamaktadır. Ancak son yıllarda ortaya çıkan gelişmeler bu faaliyetlerin en azından bir bölümünün Türk devletini doğrudan temsil etmedikleridir. Özellikle bir cemaate mensup oldukları anlaşılan bazı okullar cemmatın Türkiye içindeki menfaatlerinin zedelenmesine paralel olarak, Türk kültür diplomasisini temsil etmek şöyle dursun, zarar bile vermeye başlamışlardır. Türk hükümeti bu yeni durum karşısında vazgeçilmez bir alan olan eğitim ve kültür diplomasisini revize etme gayretine girmiştir.

Bunun yanında, Türkiye, YTB çatısı altında Türkiye Bursları kapsamında birçok Afrikalı öğrencinin Türk Üniversitelerinde okumalarını sağlamaktadır. Bugüne kadar 117'si Kamerunlu olmak üzere toplam 3739 Afrikalı öğrenci Türkiye Burslusu olarak eğitim görmektedir.¹⁰⁶ Ancak kendi imkanları ve özel burslu olarak Türkiye'de eğitim alanların sayısı bu rakamın çok üstündedir. Diğer taraftan, Yüksek Öğrenim bursları, Türkçe öğrenim, kısa süreli mesleki ve teknik eğitimleri, üniversitelerarası değişim programları gibi imkânlar Afrikalı öğrencilere sağlanmaktadır. Türkiye'de okuyan yabancı öğrencilerin genel olarak ve özellikle Afrikalı öğrencilerin şuurlanmalarını, Türkiye'yi örnek almalarını teşvik etmek amacıyla Türk tarihi, kültürü, iç ve dış politika gelişmeleri hakkında dönemli seminerler, konferanslar ve kongreler düzenlenmektedir. Yine eğitim kapsamında Afrikalı lise ve Üniversite hocalarına ve maarif müdürlerine Türkiye'de kısa süreli eğitim, gezi ve inceleme fırsatları sunulmaktadır.

Diğer taraftan, Türkiye-Afrika ilişkilerinin geleceğini düşünmek ve birlikte yeni arayışlar bulmayı amaçlayan, ilk Türk-Afrika düşünce kuruluşları zirvesi 19-20 Aralık 2015 tarihinde İstanbul'da gerçekleştirilmiştir. Bu buluşma çerçevesinde Afrika ülkelerinden gelen konuklar arasında üniversite öğretim üyeleri, araştırmacılar,

¹⁰⁶ Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı, 01.06.2016

düşünürler, yazarlar ve devlet adamları bulunmaktaydı. Bunun dışında Türk Kültür diplomasisi kapsamında Afrika ve Türk toplumlarının birbirleriyle kaynaşmalarına önem verilmektedir. Bu bağlamda, Afrika ülkelerinden Türkiye'ye, Türkiye'den Afrika ülkelerine karşılıklı ziyaretler yapan din adamları ve turistler, iki toplumun birbirlerini tanımalarını sağlamaktadır. Aynı zamanda, Türkiye'de gittikçe yaygınlaşan ve her sene düzenlenen Uluslararası Öğrenciler buluşmasında, Türklere bazı Afrika kültürlerini yakından tanıma fırsatı sunulmaktadır. Ayrıca, sayısız Afrikalı maceraperest gencin Türkiye'de yasadışı olarak bulunmaları ve rahatlıkla dolaşmaları, iki ırkın birbirlerini tanımaya teşvik edilmesi Türk Kültür diplomasisi açısından dikkat çekicidir.

2.1.2.3. Dış yardım ve İnsanî Diplomasi

2.1.2.3.1. Kavram, Aktör ve Uygulama

İnsanî diplomasi, yakın dönemde kullanılmaya başlanan bir kavram olmakla birlikte, faaliyetleri; kamu ve kültürel diplomasi gibi çok önceden beri devletlerin dış yardımları kapsamında uygulanmaktadır. Dış yardım, klasik anlamda, yurtdışı bir hedefe aynı veya nakdi olarak yapılan kaynak aktarımları olarak tanımlanmaktadır.¹⁰⁷ Lancaster ve Van Dusen'e göre *Dış yardım, bir devletten diğer bir devlete veya uluslararası kuruluşlara ve sivil toplum örgütlerine, siyasi ve ekonomik diğer amaçların yanı sıra yardımı alan ülkelerdeki insanların yaşamlarının ve geçim şartlarının iyileştirilmesi hedefiyle aktarılan kamu kaynaklarıdır.*¹⁰⁸ Dış yardım; İnsan adına savaş, afet veya felaket bölgelerine yönelik yardımlar, özel veya STK tarafından belirli kitleye veya kurumlara yönelik yapılan yardımlar ve doğrudan bir hükümet veya uluslararası kuruluşlar tarafından yabancı bir hükümete gerçekleştirilen yardımlardan oluşmaktadır.

Dış yardımın uygulanma sürecine giren insani diplomasi, XX. yy'ın ilk yarısında yaşanan ikinci dünya savaşı üzerine insana ve insan haklarına çok dikkat edilmeye başlanmasıyla önemli gelişmeler kaydetmiştir. Literatürde henüz uzlaşılmış bir tanımla olmamakla beraber, en büyük insani diplomasi aktörlerinden biri olan İFRC'ye göre

¹⁰⁷ Mustafa Sencer Kiremitçi, "Soğuk Savaş Sonrası Afrika Kıtasına Yönelik Dış Yardımlar ABD, Çin Halk Cumhuriyeti ve Türkiye Örnekleri" Aile ve Sosyal Politikalar Uzmanlık Tezi, T.C. Aile Ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, Ankara 2013, s. 6

¹⁰⁸ Mustafa Sencer Kiremitçi, a.g.t, s. 6

İnsanî diplomasi; her durumda temel insani ilkelere riayet ederek dayanıksız insanların yararına, kanaat önderlerini ve karar vericileri harekete geçirmekten ibarettir.¹⁰⁹ 2007 yılında İnsanî diplomasi üzerine ilk kitabı *Humanitarian Diplomacy: Practitioners and Their Craft*¹¹⁰ adıyla yayımlayan Larry Minear ve Hazel Smith'a göre:

*İnsani diplomasi kavramı temel olarak insani organizasyonlar tarafından yürütülen faaliyetleri kapsamaktadır [...] Bu tür aktiviteler insani organizasyonların konuk ülkedeki varlığını tesis etme, yardım ve koruma gibi ihtiyaçlara muhtaç olan sivil halka müzakere yolu ile ulaşma ve yardım programlarını yönetmeyi kapsamaktadır.*¹¹¹

Hedefte birbirlerine benzeyen dış yardım ve insani diplomasi, tanım itibariyle birbirinden farklıdır. İnsanî diplomasi, insani ve acil yardımları, çatışma sonrası barışı yapılandırma çalışmalarını, mülteci yardımları ile benzer amaçlara dış yardımın ilk grubunun ulaşma sürecinde devreye girmektedir. Dış yardım ise ekonomik kalkınma, teknik işbirliği, toplulukların refahı, imtiyazlı borçlar gibi hedefleri kapsamaktadır. Dış yardım ve İnsani diplomasinin bir politik yaklaşım izleri yansıtması ve realist akımda dış yardımın doğrudan veya dolaylı bir şekilde yardım eden ülkenin ulusal çıkarlarına hizmet etmekle tanımlanması, devletlerin yumuşak gücü ile ilişkilendirilmektedir.¹¹² Diğer bir ifadeyle, devletler dış yardım ve insani diplomasiyi, siyasi beklentileri doğrultusunda uygulamakta, yardım alan ülkelerin veya halkın sempatisini kazanma amaçları barındırabilmektedir. Zira dış yardım ve insani diplomasiyi icra eden resmi/sivil aktörlerin çoğu, doğrudan devletler tarafından veya dolaylı olarak firmalarca desteklenmektedir. Günümüzde insanî meselelerin yankı uyandırmasıyla, çatışma ve afet bölgelerinde İnsanî diplomasi aktörü sayısı da artmıştır. Aktif STK'lar (CICR, IFRC, IHH,) başta olmak üzere, BM'ye bağlı uluslararası kurumlar (Mülteciler Yüksek Komiserliği, Dünya Gıda Programı, Dünya Sağlık Örgütü, İnsan Hakları Yüksek

¹⁰⁹ IFRC http://www.ifrc.org/Global/Governance/Policies/Humanitarian_Diplomacy_Policy-fr.pdf
Erişim tarihi : 02.04.2016

¹¹⁰ Larry Minear and Hazel Smith, *Humanitarian diplomacy: Practitioners and their craft*, United Nations University Press, TOKYO, NEW YORK, PARIS, 2007

¹¹¹ İbrahim Halil Alegöz, "Uluslararası İlişkilerde İnsani Diplomasinin Rolü: Türkiye-Somali Örneği", Yüksek Lisans Tezi, FSMV Üniversitesi, İstanbul 2013, s. 8

¹¹² Engin Akçay, *Bir Dış Politika Enstrümanı Olarak Türk Dış Yardımları*, Turgut Özal Üniversitesi Yayınları, Ankara 2012, s. 9

Komiserliği, İktisadi İşbirliği ve Gelişme Teşkilatı, United Nations Office for The Coordination of Humanitarian Affairs) ve devletlere veya bölgesel örgütlere bağlı kurumlar (European Community Humanitarian Aid Office, Community Supported Agriculture) Dış yardım ve İnsani diplomasi aktörlerinden bir kaçıdır. Bu aktörler, insan adına faaliyetleri yürütürken gönüllü olarak kazançsız ve tarafsız olmaktadır, bazıları dini, politik, stratejik, ekonomik ve benzeri motivasyonlarla söz konusu bölgelerinin en verimli mntıklarına yerleşmektedirler.¹¹³

2.1.2.3.2. Türk Dış Yardım ve İnsanî Diplomasisi

Türk dış yardım ve insanî diplomasisi Osmanlı'dan kalan bir mirastır. Osmanlı Devleti, dış yardım ve insani diplomasi kavramlarına sahip olmamışsa da günümüzde görülen dış yardım ve insani diplomasi faaliyetleri gibi Müslüman olan veya olmayan ülkelere ve toplumlara yönelik insani yardımları gerçekleştirmiştir. Halifelik makamını taşıyan Osmanlı Sultanları, gerek sınır içindeki tebaaları gerekse sınır dışındaki Müslüman toplumlarına özellikle yardım etmeyi kutsal bir sorumluluk olarak görmekteydiler.¹¹⁴ İnsani duygularla, manevi yükümlülük ve taktik önem özelliği taşıyan Osmanlı dış yardımları camilerin inşası, İslam dininin korunması, kıtlık ve zulmün giderilmesi amacıyla Müslümanların bulunduğu bütün diyarlara ulaştırılmaya çalışılıyordu. Osmanlı maliyesinin sıkıntılı olduğu dönemlerde bile dış yardım faaliyetleri değişime uğramamıştır.

Cumhuriyet dönemine gelindiğinde, Türkiye'nin kuruluşundan 1990'lı yıllara kadar siyasi istikrarsızlık ve gelişmiş bir ekonomik yapıya sahip olmaması nedeniyle dış yardım ve insani diplomasi en düşük seviyede kalmıştır. 1980'li yıllara kadar yardım alan orta sınıf bir ülke olarak algılanan Türkiye, Turgut Özal'ın Başbakanlık ve Cumhurbaşkanlık yaptığı dönemlerde, bir yandan yardım almakla birlikte, SSCB'in dağılmasıyla ortaya çıkan Balkan ülkelerine ve Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'ne belli miktarda yardım etmeye başlamıştır.¹¹⁵ Özellikle, 1992 yılında TİKA'nın kurulmasıyla

¹¹³ http://www.grioo.com/ar_les_armes_secretes_de_l_action_humanitaire_en_afrique,1_8282.html, Erişim tarihi 22.03.2016

¹¹⁴ Engin Akçay, a.g.e. s.47

¹¹⁵ Hasan Öztürk, Sevinç Öztürk, *Türkiye'nin dış yardım stratejisi: sorunlar ve öneriler*, BİLGESAM Yayınları, İstanbul 2012, s. 9

Türk dış yardımının kurumsallaşması sağlanmıştır. Ancak, 2002’de iktidara gelen AK Parti ile birlikte, Türk dış yardımı ve insani diplomasisi yeni boyutlar kazanmıştır. Dönemin Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, 2 Ocak 2013 tarihinde İzmir’de düzenlenen V. Büyükelçiler Konferansı’nda Türk yaklaşımını açıklamıştır. Davutoğlu’na göre Dış yardım ve İnsani diplomasisi; küreselleşmiş dünyada artık insani diplomasinin sadece insani yardım anlamına gelmediği, diğerlerini kucaklayan, sahiplenen, haklarını savunan ve uluslararası arenada farkındalık yaratan yani insani merkez alan bir diplomasıdır.¹¹⁶ Dolayısıyla, Türkiye’nin yoğun bir şekilde izlemeye başlamış olduğu Dış yardım ve İnsani diplomasisi bir yumuşak güç olarak, küresel aktör olma hedefini sağlayacak bir alternatif yoludur. Zaten bugün, Dünya’da yardım yapan ülkeler arasında üçüncü sırada ve milli gelire oranla değerlendirildiği zaman birinci sırada bulunan Türkiye, en büyük donör ülkelerden biri haline gelmiştir.¹¹⁷ Bundan ötürü, Türkiye ilk defa düzenlenecek olan Dünya İnsani Zirvesi’ne, Mayıs 2016’da ev sahipliği yapmıştır.

Türk Dış yardım ve İnsani diplomasisi çerçevesinde sadece Balkanlar veya Orta Asya’da değil, afet yaşanan ve acil durumlarda bulunan dünyanın her bölgesinde dolaylı olarak bir Türk katkısı veyahut doğrudan Türk İnsani diplomasisi aktörleri bulunmaktadır. TİKA, KIZILAY, AFAD gibi resmi aktörler ve İHH, YYD, Yardım Eli Derneği, Kimse Yok Mu gibi STK’lar birçok Türk aktörü değişik yerlerde insani faaliyetler göstermektedir. Türkiye, Afrika’ya yönelik dış yardım ve insani diplomasi bağlamında Afrika kıtasında insani yardım, kalkınma yardımı, arabuluculuk çabalarıyla etkin ve girişimci bir politika izlemektedir. Türkiye’nin, uzun zamandır başarısız ülke olarak nitelendirilen Somali’de üstlendiği rol güzel bir örnek teşkil etmektedir.¹¹⁸ 1998 yılında başlayan ve 2000’li yıllarda ekonominin büyümesiyle hız kazanan Afrika’ya Açılım, devlet teşvikiyle Afrika kıtasının hemen hemen her yerinde devlet ve devlet dışı Türk kurumlarının şubeleri bulunmaktadır. Tüm bunlar, yerel halka insani yardım ve hizmet vermenin yanısıra halk arasında Türkiye’nin müspet bir imaj inşa etmeyi, iki

¹¹⁶ Dışişleri Bakanlığı, http://www.mfa.gov.tr/disisleri-bakani-sayin-ahmet-davutoglu_nun-v_-buyukelciler-konferansinda-yaptigi-konusma_-2-ocak-2013_-ankara.tr.mfa Erişim tarihi: 15.03.2016

¹¹⁷ Cumhurbaşkanlığı <http://www.tccb.gov.tr/konusmalar/353/40059/yesilay-3-zumruduanka-odul-torende-yaptiklari-konusma.html>. Erişim tarihi: 31.03.2016

¹¹⁸ Daha fazla bilgi için, İbrahim Halil Alegöz, “Uluslararası İlişkilerde İnsani Diplomasinin Rolü: Türkiye-Somali Örneği”, a.g.t

toplum arasında karşılıklı yakınlaşmayı ve küresel düzeyde ise Türkiye'nin statüsünü ve prestijini artırmayı sağlamaktadır.

2.2. Türkiye'nin Afrika Politikası'nın Amacı ve sınırları

2.2.1. Politikanın Amacı ve Sınırları

Önceki paragraflarda görüldüğü üzere Türkiye'nin 2005'ten itibaren Afrika'ya yönelik uyguladığı yumuşak güç politikasının altında kısa, orta ve uzun vadeli siyasi, stratejik, ticarî ve ekonomik hedefleri yatmaktadır. Türkiye; Kamu, Kültürel ve İnsani diplomasisiyle Afrika toplumuyla yakından temas kurarak kendini, değerlerini ve politikalarını daha iyi tanıtarak küresel aktör olma hedefine destek sağlamaya çalışmaktadır. Afrika'ya aktarılan kalkınma ve insani yardımlar, Afrika ülkelerinin Türkiye'ye karşı hem minnettarlıklarını hem de bağımlılığını artırmaktadır. Bunun sonucunda ekonomik bakımından Türkiye-Afrika ülkeleriyle ticari ilişkilerin güçlenmesi, Afrika'da Türk malları ve ürünlerinin değer kazanması ve Türk şirketlerinin Afrika'da yatırım yapmalarının sağlanmasını kolaylaştıracaktır. Politik bakımından Türkiye, Afrika kamuoyunun desteğini temin ederek dünya siyasetinde etkili hale gelecektir. Ancak, bu politika doğru uygulanmaması veya içindeki sorunların tespit edilmemesi halinde, hedeflenen neticelere ulaşılmasını geciktirebilir ve yahut engelleyebilir.

Türkiye'nin, Afrika ülkeleriyle ilişkilerini güçlendirmek adına Yumuşak güç temelinde izlediği Afrika politikası bağlamında eğitim, sağlık, tarım ve alt yapı gibi birçok alanda ortaya koyduğu yardım ve destek faaliyetlerinin uygulanmasında eksiklikler ve sorunlar görülmektedir. Kamerun örneğinde Türkiye'nin özellikle özerk kurumlar vasıtasıyla Afrika kıtasına yönelik yaptığı kalkınma ve insani yardımların hedef kitlelere ulaşma sürecinde sıkıntılar yaşanmaktadır. Öncelikle Türkiye'den söz konusu bölgelere gönderilen bazı yöneticiler ve personellerin vasıfsız ve deneyimsiz olmaları yardım projelerinin kötü yürütülmesine neden olmaktadır. Ayrıca, gönüllü olarak oraya giden bazı personeller kendilerine yüksek maaş ve lüks bir yaşam tahsis ederken birlikte çalıştıkları yerli partnerlerini kullanırcasına menfi bir imaj yaratmaktadır. Bu yardımların sıkı bir denetime tabi tutulmaması sebebiyle oraya

aktarılan aynı ve nakdi yardımlar topluma yararsız projelerle ziyan edilmektedir. Çoğu zaman kalıcı çözüm üretmeyen bu yardımlar pek etkili olmamakla birlikte hedef kitleyi hep yardımlara bağlı kılmaktadır. Her ne kadar bu yardımların karşılıksız olduğu söylene de uygulamalarla bağdaşmaması Türkiye'nin şöhretini yitirmektedir. Bunun dışında, eğitim alanında Afrikalı öğrenciler Türkiye'yi tercih etmelerinin cazip hale getirilmesiyle beraber hala ciddi akademik ve sosyal sorunlar yaşamaktadırlar. Ayrıca, Türkiye ve Afrika üniversiteleri arasında eğitim işbirliğinin olmaması dolayısıyla kendi imkânlarıyla Türkiye'de okumak isteyen ancak üniversite kazanamayan çok Afrikalı öğrenci bulunmaktadır.¹¹⁹

2.2.1. Afrika'da Rekabet Eden Güçler ve Türkiye

Afrika kıtası sahip olduğu insan ve doğal kaynakları dolayısıyla yüzyıllardır büyük güçlerin ilgi gösterdiği, çıkar çatışmalarının yaşandığı bir coğrafya olmuştur. Afrika kıtası, XXI. yy'dan itibaren hem yeraltı kaynakları hem de potansiyel pazarıyla gerek Fransa ve İngiltere gibi eski sömürgecilerin başta olmak üzere, gerekse Çin, Hindistan, Güney Kore, Brezilya ve Türkiye gibi gelişmekte olan uluslararası aktörlerin de bölgeye artan ilgisiyle bir rekabet sahası haline gelmiştir. Bu aktörlerin her biri kendi çıkarları doğrultusunda hareket ederek kıtaya nüfuzunu oturtmak üzere stratejiler geliştirmektedir. Türkiye'nin Afrika'daki geçmişiyle beraber uzun süre kıtaya yönelik politikalar üretmemesi bugünkü açılım hamlelerine rağmen kıtaya olan ilişkileri Fransa veyahut Çin'le kıyasla hala düşük seviyededir.

Fransa, Afrika ile ilişkilerinde yüzyıllar önce kıtayı sömürerek kendi açısından güçlü bir temel atmıştır. Fransa kıtanın bağımsızlığa kavuşmasına rağmen yeni kurulan devletlerle kuzey-güney doğrultusunda bir işbirliği başlatarak yumuşak güç stratejisiyle ve gerektiğinde sert gücüne başvurarak kıta üzerindeki nüfuzunu korumayı başarmıştır. Bugün de Fransa, Afrika'daki bazı imtiyazlarını muhafaza etmek ve siyasi görüşlerini kabul ettirmek için Afrika ülkelerine kalkınma ve insani yardımları ve Afrika halkını kazanmak üzere kültürel alanda faaliyetleri hayata geçirmektedir. Eski sömürgeci olarak Afrika'ya yönelik yardım ve desteği bir vazife gibi gören Fransa'nın gerçekleştirdiği

¹¹⁹ Bu bilgiler, gerçekleştirilen bir anketin sonuçlarını analize ederek verilmiştir: üçü Afrika'daki Türk STK'larla çalışan toplam 8 kişiyle görüşülmüştür, 10.06.2016

kalkınma yardımları, bütçe destekleme, borç silme, altyapı tesisi, tarım ve tıp alanlarında eğitim yardımlarından oluşmaktadır.¹²⁰ Fransa'nın Afrika'ya yaptığı yardımlar gittikçe artmakta ve 2001 yılında 4,2 milyar dolar seviyesinden, 2010 yılında 12,9 milyar dolara ulaşmıştır.¹²¹ Ancak Fransa bu yardımlarıyla yardım alan devletleri bağımlı kılıp nüfuzunu korumak suretiyle istediğini yaptırmaktadır.

Diğer taraftan Fransa, yumuşak gücüyle Afrika ülkelerinin kendi lehine göre hareket etmelerini sağlamak için uzun zamandır kültürel faaliyetler yürütmektedir. Kültürel olarak bazı Afrika ülkelerini Fransa'ya bağlayan en önemli unsur Fransızcadır. *Organisation Internationale de la Francophonie* adlı teşkilatı altında toplanan bütün Fransızca konuşan ülkeler arasında yaklaşık 20 Afrika ülkesi bulunmaktadır. Kültürün en etkin unsuru dil olması sebebiyle, Fransızca konuşan Afrika ülkeleri ve Fransa arasında kopmaz bir bağ oluşmuştur. Birçok ülkede bulunan Fransız kültürü yayın organları *Centre Culturel Français* ve *Campus France*, Fransız üniversitelerini Afrikalı öğrenciler nezdinde cazip hale getirmiştir. Ayrıca, Afrika genelinde farklı dillerde yayın yapan Fransız televizyon kanalları ve radyolar bulunmaktadır. France 24, TV5, TF1, Canal+, RTL, RFI gibi yaygın kuruluşları kendi çıkarları doğrultusunda haberler, filmler ve diziler yayınlamaktadır. Fransa Afrika'daki liderliğini korumak için elinden geleni yapmaktadır. Çıkarları söz konusu olduğunda Afrika ülkelerine destek ve yardımları keserek ekonomik yaptırımları uygulamaktan, gerektiğinde askeri müdahalede bulunmaktan çekinmemektedir.

Çin Halk Cumhuriyeti-Afrika ilişkileri yarım asrı aşan bir tarihsel süreçte devam etmektedir. Çin bölgeye en çok ilgi gösteren küresel aktörlerdendir. Çin'in Afrika'ya yönelik ilgisinin temel gerekçesi Türkiye gibi, dünya siyasetinde hızla yükselen bir güç olması ve buna bağlı olarak da ekonomisindeki gelişmeyi sürdürebilmesi için başta petrol olmak üzere Afrika'nın doğal kaynakları ve ürünlerini tüketmek için yeni pazarlara ihtiyaç duymasıdır. Çin, Afrika ülkeleriyle ilişkilerini sağlamlaştırmak için Türkiye gibi etkin bir şekilde kalkınma yardımlarının yanısıra kültürünü yayarak Yumuşak güç siyasetini izlemektedir. Çin'in Afrika'ya yaptığı yardımlar genellikle

¹²⁰ Bolou Pierre-Francis, "L'entrée de la Turquie en Afrique sub-saharienne face à l'influence française et la présence chinoise", mémoire de recherche, Université Galatasaray Institut des Sciences Sociales Departement Des Relations Internationales, İstanbul 2011, s. 51

¹²¹ Bolou Pierre-Francis, a.g.t. s. 53

bağışlar, faizsiz ve imtiyazlı borçlar, borçları ödeyemeyen ülkelerin borçlarında indirim ve altyapı tesisleri kurma şeklinde gerçekleştirilmektedir. Çin'in, yaptığı yardımların tutarının bilinmemesiyle beraber 2006 yılında Çin-Afrika Şangay zirvesinde, Afrika'ya 20 milyar dolar değerinde yardım vaat etmişti.¹²² Bu çerçevede, Bölünmüş yollar, Demir yolları, okullar ve birçok altyapı tesis edilmiştir. Afrika ülkeleri bu muazzam yardımlara karşı minnettar olmaktan ziyade Çin'in Afrika'daki yeraltı kaynaklarını kullanmasını ve ticari imkânlarının artmasını sağlamaktadır.

Öte yandan Çin, Afrika ülkeleriyle ilişkilerindeki etkinliğini artırma çabaları doğrultusunda ve Afrika'daki nüfuzunu daha iyi tesis etmek amacıyla kalkınma yardımlarının yanı sıra, Çin kültürünü ve felsefesini kıtada yaygınlaştırmaktadır. Bu kapsamda, eğitim alanında Afrikalı öğrencilere eğitim burslarının sağlanması, Afrika ülkelerinde kültürel çalışmaların yürütülmesi, Konfüçyüs Enstitüsü'nün yanında bazı Afrika Yüksek okulları ve üniversitelerinde Çin tarihi ve Çince'nin öğretilmesi teşvik edilmektedir. 2006 yılında Çin üniversitelerinde yaklaşık 3737 kayıtlı Afrikalı öğrenci bulunmaktaydı.¹²³ Bunun yanında Afrika dili ve kültürü konusunda bilgilenmek amacıyla birçok Çinli öğrenci Afrika ülkelerine gönderilmektedir.¹²⁴ Ayrıca 1996 yılından beri Çin Dışişleri Üniversitesi (*Foreign Affairs University*) Afrikalı diplomatlara, devlet adamlarına ve akademisyenlere yönelik seminerler düzenlemektedir.

Fransa ve Çin Afrika ülkeleriyle olan ilişkilerinde ticaret ve yatırıma önem vermektedir. Ticaret bakımından Çin, Afrika kıtasında izlediği stratejiler sonucunda ilişkileri gittikçe artırarak Afrika'nın en büyük ticaret ortağı haline gelmiş bulunmaktadır. Çin ve Afrika ülkeleri arasındaki ticaret hacmi 2000 yılında 11 milyar dolar seviyesindeyken 2014 yılın sonunda 222 milyar dolar olarak kayıtlara geçmiştir. Bununla yetinmeyen Çin, yeni stratejiler geliştirerek iki taraf arasında hazırlanan Johannesburg 2016-2018 eylem planına göre bu hacmin 2020 yılına kadar 400 milyar

¹²² Bolou Pierre-Francis, a.g.t. s. 42

¹²³ Bolou Pierre-Francis, a.g.t. s. 84

¹²⁴ Ufuk Tepebaş http://www.tasam.org/Files/Icerik/File/yukselen_cinin_afrika_politikalari_be95dd7b-06fd-4d60-a3de-91c8167dce64.PDF Erişim tarihi: 13.06.2016

dolara çıkartılmasını hedeflemektedir.¹²⁵ Çin'in Afrika'daki yatırımları ise 2003'te 0,49 milyar dolar seviyesinden 2010 itibariyle 13 milyar dolara ulaşmıştır.¹²⁶ Fransa'nın ise ekonomik ve ticari bakımından Afrika ülkeleriyle yakın ilişkileri vardır. Birçok Afrika ülkelerinin petrol, kahve, kakao ve uranyum gibi hammaddelerin işletilmesini ve ihracatını tekelleştirmiştir. Bununla birlikte Fransa'nın Afrika kıtasına ihracatında da önemli artışlar kaydedilmektedir. 2010 yılı ticari verilerine göre Fransa'nın Afrika'ya yönelik toplam ihracatı 20 milyar avro seviyesindeydi.¹²⁷ Yatırım açısından Fransız müteahhitlik hizmetleri şirketleri daha çok telekom, liman işletmeciliği, demiryolları yönetimi, taşımacılık ve altyapı üretiminde yoğunlaşmaktadır.

Son olarak, Fransa ve Çin'in Afrika politikaları ile Türkiye'nin Afrika politikası kıyaslanacak olursa, Türkiye oldukça aktif bir siyaset izlemekte ve buna bağlı olarak da önemli ekonomik atılımlar gerçekleştirmektedir. Her ne kadar bu devletler yumuşak güç unsurlarına başvursalar da Afrika'ya yönelik özel yaklaşımları vardır. Fransa, bazı Afrika ülkelerinin eski sömürgeleri olmasıyla, ikili ilişkiler üstünlüğüne dayanarak kazançta eşitsizliğe neden olmaktadır. Birçok Afrika ülkesinde tekelleşmeye sahip olan Fransa, gerekirse o ülkelerin içişlerine karışarak rekabete asla müsaade etmemektedir. Çin ise Afrika ülkelerine sadece ticaret ve ekonomik gözle bakmaktadır. Ancak Türkiye'nin, siyasi ve ekonomik çıkarlarını gözetmekle birlikte Afrika kıtasının sorunlarının çözülmesi, kalkınması ve gelişmesi için gerek tek taraflı gerekse uluslararası arenada çabalar sarf etmesi, Afrika'ya yaklaşımını farklı kılmaktadır. Bu hamlelere rağmen Türkiye'nin Afrika ile ilişkilerinin sonuç itibariyle Fransa ve Çin'e göre az verimli olduğunu söylemek mümkündür.

¹²⁵ Lequotidien, <http://www.lequotidien.sn/index.php/opinions-debats/echanges-commerciaux-entre-la-chine-et-l-afrique-le-volume-projete-a-400-milliards-de-dollars> Erişim tarihi: 11.06.2016

¹²⁶ Aytaç Yüksel , “Çin Halk Cumhuriyeti-Afrika İlişkileri: Sudan Örneği” Harp Akademileri Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Uluslararası İlişkileri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2014, s. 66

¹²⁷ Bolou Pierre-Francis “L'entrée de la Turquie en Afrique sub-saharienne face à l'influence française..” s. 73

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: KAMERUN ÖRNEĞİNDE TÜRKİYE-AFRİKA İLİŞKİLERİ (2002-2015)

Kamerun ya da resmi adıyla Kamerun Cumhuriyeti, Afrika kıtasının orta batı bölümünde yer alan bir ülkedir. Başkenti Yaoundé olan Kamerun'un güneybatısında Atlantik Okyanusu, batısında Nijerya, doğusunda Çad ve Orta Afrika Cumhuriyeti, güneyinde ise Ekvatorial Gine, Gabon ve Kongo Cumhuriyeti ile çevrilidir. 475.442 km² yüzölçümüyle 2014 tahminî sayım sonuçlarına göre 23.130.708 nüfus belirlenmiştir. Sömürgecilikten kalan Fransızca ve İngilizce dilleri resmi dil olarak kullanılmaktadır. 250 etnik gruptan oluşan Kamerun halkı arasında yerel din, Hıristiyanlık ve İslam dinleri bulunmaktadır. Genel olarak tropikal iklimin etkisi altında bulunan Kamerun, doğal alanları bakımından *Küçük Afrika* (Afrique en miniature) olarak tanımlanmaktadır. Kamerun ismi, XV. yy'ın sonlarında ülkenin şu anki Douala bölgesinin kıyılarına gelen ilk Avrupalılar olan Portekizli denizcilerin Wouri nehrinde buldukları bol miktarda Karides (Crevette) nedeniyle, nehre verdikleri *Riodos Camarões* (*Karides Nehri*) adından gelmektedir.

Kamerun Cumhuriyeti'nin tarihinin genellikle sömürgecilikle başlatılmasıyla beraber sömürge dönemi öncesinde güney kesimlerinde herhangi siyasi bir birliktelik sağlanmadan bir arada yaşayan Bantu toplulukları yer alırken, kuzey bölgelerde Bornu, Mandara, Logone-Birni ve Makari-Goulfey gibi sultanlıklar ve Sokoto İmparatorluğu'na bağlı bugünkü Ngaoundéré, Garoua, Maroua, Rey-Bouba, Tibati ve Banyo şehirleri, batı bölgesinde ise Bamun Krallığı gibi belli bir siyasi yapı içerisinde hâkimiyetini sürdürüyorlardı. Modern sömürgeciliğin başladığı XIX. yy'da Almanya Şansölyesi, İmparatorluğu adına Bismarck'ın Kamerun'un Douala kıyılarına gönderdiği Gustav Natchtigal, 11 ve 12 Temmuz 1884 tarihlerinde Douala topluluklarının önderleri ile koruyuculuk anlaşması imzalayarak Almanya burayı himayesi altına almıştır. Almanya İmparatorluğu bayrağını çektiği 14 Temmuz 1884 tarihinden itibaren kuzeye doğru, gerek yerel halkla antlaşma yaparak gerekse savaşarak, Çad Gölü sınırında Fransız nüfuz alanına varıncaya kadar ilerlemiştir. Almanya, fethettiği bölgeleri birinci dünya savaşında itilaf devletlerine yenilene kadar kendi sömürgesi olarak yönetmiştir.

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Almanya'nın himayesi altında bulunan Kamerun, Versay Barış Antlaşması çerçevesinde kurulan Milletler Cemiyeti kontrolüne girmiştir. Bu bölgenin yönetimi ise beşte dördü Fransa'ya beşte biri ise İngiltere'ye tevdi edilmiştir. Fransa ve İngiltere'nin görevi, Kamerun halkını eğitip bağımsızlığa götürmek olmakla beraber, Kamerun'a Afrika'daki diğer sömürgeleri gibi muamele etmişlerdir. II. Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan insani hak ve özgürlük hareketleri Afrika'nın sömürgecilikten kurtulmasını sağlamıştır. BM tarafından manda yönetim sistemi yerine mütevellî manda yönetim sistemine geçirilmesi siyasi hareketler ve Kamerun milli mücadelesinin başlatılmasını kolaylaştırmıştır. Ancak bu hareketler sömürgeciler tarafından şiddetle bastırılmıştır. Fransa, hâkim olduğu doğu Kamerun'un yönetimini kendisinden yana ılımlı bir kesime teslim edip, 1 Ocak 1960 tarihinde Fransız Kamerun'un bağımsızlığı Ahmadou Ahidjo tarafından ilan edilmiştir. İngiltere'ye bağlı Batı Kamerun ise düzenlenen referandum sonucunda kuzey kısmı Nijerya'ya ve Güney kısmı ise Kamerun'a bağlanma arzusunun dile getirmiştir. 1 Ekim 1961 tarihinde Ahmadou Ahidjo başkanlığında Federal Kamerun Cumhuriyeti kurulmuştur. Ancak bu iki Kamerun, 20 Mayıs 1972 tarihinde gerçekleştirilen referandum sonucunda Birleşik Kamerun Cumhuriyeti adında tekrar birleşmiştir. 1960 yılında Kamerun'un bağımsızlığını ilan eden ilk Cumhurbaşkanı Ahidjo, devleti 22 sene yönetip 1982 yılında şimdiki Cumhurbaşkanı Paul Biya'ya devretmiştir.

Kamerun ekonomisi tarıma dayalı olmasına karşın diğer birçok Afrika ülkesinin aksine uzun yıllar liberal ekonomi politikasını benimsemiştir. Kamerun'un temel ihrac kalemleri ham petrol, alüminyum, kakao, kahve, kereste, pamuk ve muzdur. İthalatında ise yarı mamul ürünler, sanayi mamul girdileri, makine ve gıda ürünleri başı çekmektedir. Kamerun, stratejik konumu, değişik iklim ve insan kaynakları dolayısıyla Afrika sahnesinde ve özellikle Orta Afrika bölgesinde önemli yere sahiptir. Ülke ekonomisinde son yıllarda önemli gelişmeler kaydeden Kamerun, orta Afrika bölgesinde barış ve istikrarın sağlanmasında önemli rol üstlenmektedir.

Bu bölümde, 2002'den 2015 yılına kadar Türkiye-Afrika ve özellikle Türkiye-Kamerun arasındaki siyasi, ekonomik ve ticari ilişkilere değindikten sonra Türkiye'nin Afrika'ya yönelik kalkınma ve insani yardımlarının bilançosu yapılacaktır. Birinci bölümde görüldüğü üzere Türkiye'nin Afrika kıtasıyla ilişkileri Türkiye Cumhuriyeti

kurulduğundan 1998 yılına dek düşük seviyede kalmıştır. Bu yılda Türkiye'nin Afrika'yla ilişkilerini geliştirmeye yönelik hazırlanan Afrika'ya Açılım Eylem Planı ve aynı yılın Ekim ayında planın uygulanmaya başlamasıyla beraber Türkiye'nin takip eden yıllarda geçirdiği politik ve ekonomik sorunları dolayısıyla istenilen sonuç elde edilememiştir. 2002 yılında genel seçimler sonucunda AKP'nin iktidara gelmesinden sonraki dönemde aktif bir Türk dış politikası ortaya çıkmıştır. Dış politikaya dâhil edilen Davutoğlu ilkeleriyle Afrika Açılımı tekrar gündeme getirilerek fiilen uygulamaya konulmuş, Türkiye ve Afrika ülkeleri arasındaki ilişkiler hiç görülmemiş şekilde çok farklı bir boyut kazanmıştır.¹²⁸

3.1. Siyasi İlişkiler

Türkiye ile Afrika arasındaki siyasi ilişkiler 2005 yılında Açılım çerçevesinde, Türk Hükümeti'nin 2005 yılını; “Afrika Yılı” olarak ilan etmesinden sonra hız kazanmaya başlamıştır. Aynı yılın Mart ayında, açılımın uygulanması kapsamında 1998’de alınan önlemlerden biri, Afrika ülkeleriyle siyasi ilişkileri geliştirmeye yönelik yüksek düzeyli ziyaretlerin düzenlenmesi çerçevesinde, dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan, Etiyopya ve Güney Afrika’yı ziyaret etmiştir. Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay’ın yıllar önce Etiyopya’yı ziyareti ve Başbakan Necmettin Erbakan’ın Nijerya’yı ziyareti dışında Türkiye’den Sahra altı Afrika ülkelerine üst düzeyde olan bu ziyaret ilk olma niteliği taşımaktadır.¹²⁹ Bununla beraber Cumhurbaşkanı, Başbakan ve bakanlar düzeyinde yapılan ziyaretlerin giderek arttığı görülmektedir. Başbakan Erdoğan, Türkiye ve Afrika ülkeleriyle siyasi ilişkilerini ve dolayısıyla ekonomik ilişkilerini pekiştirmek üzere 2006’da Sudan, 2011’de Somali ve Güney Afrika, son olarak 2013’te Gabon, Nijer ve Senegal’i ziyaret etmiştir. Cumhurbaşkanlığı düzeyinde ise Abdullah Gül Cumhurbaşkanlığı döneminde Afrika’ya ziyaretler gerçekleştirmiştir. 2009 yılında Kenya ve Tanzanya’ya, 2010 yılında Demokratik Kongo Cumhuriyeti’ne, Nijerya’ya, Kamerun’a ve 2011 yılında Gabon ve Gana’ya resmi ziyaretler gerçekleştirmiştir. Ayrıca, Recep Tayyip Erdoğan’ın cumhurbaşkanlığına seçilmesinden sonra da Afrika

¹²⁸ Mustafa Sencer Kiremitçi, a.g.t, s. 111

¹²⁹ Numan Hazar, “Türkiye Afrika’da: Eylem Planının Uygulanması ve Değerlendirme On Beş Yıl Sonra”, *ORSAM Rapor No: 124*, Temmuz 2012

ziyaretlerine devam etmiştir. 2015 yılında Doğu Afrika ülkelerinden Etiyopya, Cibuti ve Somali'yi ziyaret etmiştir.¹³⁰

2005 yılından beri duyulmaya başlanan ilginin karşılığında birçok Afrika ülkesinden de cumhurbaşkanı, başbakan ve bakanlar düzeyinde Türkiye'ye ziyaretler yapılmıştır. 2003-2013 dönem aralığında 17 Afrikalı Cumhurbaşkanı ve 22 Afrikalı Dışişleri Bakanı Türkiye'yi ziyaret etmiştir. 2014-2015 döneminde ise Afrika'dan Türkiye'ye 6 Cumhurbaşkanı, 3 Başbakan ve 6 Dışişleri Bakanı düzeyinde ziyaret gerçekleştirilmiştir.¹³¹ Gerçekleştirilen bu ziyaretler sırasında ikili ilişkilerin güçlendirilmesine yönelik anlaşmalar imzalanmıştır. Recep Tayyip Erdoğan'ın Cumhurbaşkanlığına seçilmesi üzerine 28 Ağustos 2014 tarihinde gerçekleştirilen Cumhurbaşkanlığı devir teslim törenine 24 Sahra altı Afrika ülkesinden, Cumhurbaşkanı düzeyinde; Etiyopya, Somali, Benin, Togo, Cumhurbaşkanı Yardımcısı düzeyinde; Gambiya, Gana, Sudan, Meclis Başkanı düzeyinde; Fildişi Sahili, Başbakan düzeyinde; Çad, Ekvator Ginesi, Fas, Gabon, Ruanda, Başbakan Yardımcısı düzeyinde; Svaziland, Dışişleri Bakanı düzeyinde; Güney Sudan, Tanzanya, Burundi, Burkina Faso ve Komorlar, Bakan düzeyinde ise Cibuti, Kenya, Kongo, Mali, Mozambik ve Nijer iştirak etmiştir. Ayrıca 24 Nisan 2015'te Çanakkale Savaşı'nın 100. Yıldönümü vesilesiyle yapılan törenlere 7 Cumhurbaşkanı (Cibuti, Çad, Güney Sudan, Mali, Nijer, Senegal ve Somali), 2 Cumhurbaşkanı Yardımcısı (Gambiya, Sudan) ve 6 Bakan (Gabon, Gana, Gine, GAC, Moritanya, Mozambik) düzeyinde katılım gerçekleşmesi Türkiye-Afrika arasındaki siyasi ilişkilerin derinleştiğinin bir göstergesidir.¹³²

Bu karşılıklı yüksek düzey ziyaretlerin yanında Türkiye, Afrika'da görünürliğini artırmak, ilgili ülkelerle ilişkilerini sağlamlaştırarak varlığını kalıcı hale getirmek için kıtadaki "Diplomatik Temsilcilik" sayısını yükseltmiştir. Türkiye, 2009 yılında Tanzanya ve Fildişi Sahili'nde, 2010 yılında Kamerun, Gana, Mali, Uganda, Angola ve Madagaskar'da, 2011 yılında Zambiya, Mozambik, Moritanya, Zimbabve, Güney Sudan, Somali ve Gambiya'da, 2012 yılında Nijer, Namibya, Burkina Faso ve Gabon'da, 2013 yılında Çad, Gine, Eritre ve Cibuti'de ve 2014 yılında ise Kongo

¹³⁰ T.C Dışişleri Bakanlığı <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-afrika-iliskileri.tr.mfa> Erişim tarihi: 08.04.2016

¹³¹ T.C Dışişleri Bakanlığı <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-afrika-iliskileri.tr.mfa> Erişim tarihi: 08.04.2016

¹³² T.C Dışişleri Bakanlığı <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-afrika-iliskileri.tr.mfa> Erişim tarihi: 08.04.2016

Cumhuriyeti, Ruanda, Botsvana ve Benin’de büyükelçilikler açmıştır. Türkiye’nin bu girişimleri karşılığında 2008 yılında Somali, 2010’da Gambiya ve Moritanya, 2011’de Uganda ve Kongo Demokratik Cumhuriyeti, 2012 yılında Angola, Kenya, Cibuti, Nijer, Güney Sudan ve Gana, 2013 yılında Ruanda, Gine, Kongo, Benin, Fildişi Sahili, 2014 yılında ise Zambiya, Burkina Faso, Mali ve Burundi Türkiye’de büyükelçilikler açmıştır.¹³³ Bu kısa süre içerisinde Sahraaltı Afrika ülkelerinde Türkiye'nin 27 büyükelçilik açması ve Afrika ülkelerinin de Ankara’daki diplomatik temsilciliklerini 5’ten 25’e yükseltmesi geçmişe kıyasla iki taraf arasındaki siyasi ilişkilerin ne seviyeye geldiğini açıkça ortaya koymaktadır.

Yurtdışındaki Türk temsilciliklerinin bölgelere göre sayısal dağılımı		
Bölgeler	2002	2015
AVRUPA	36 Büyükelçilik, 36 Başkonsolosluk, 9 Daimi Temsilcilik	40 Büyükelçilik, 42 Başkonsolosluk, 10 Daimi Temsilcilik
AMERİKA	8 Büyükelçilik, 4 Başkonsolosluk, 2 Daimi Temsilcilik	14 Büyükelçilik, 8 Başkonsolosluk, 2 Daimi Temsilcilik, 1 New York Bk. Türkevi
AFRİKA	12 Büyükelçilik, 2 Başkonsolosluk	39 Büyükelçilik, 4 Başkonsolosluk
ASYA	35 Büyükelçilik, 14 Başkonsolosluk, 1 Ticaret Ofisi	39 Büyükelçilik, 25 Başkonsolosluk, 1 Ticaret Ofisi
OKYANUSYA	2 Büyükelçilik, 2 Başkonsolosluk	2 Büyükelçilik, 2 Başkonsolosluk

Tablo: 1 Yurtdışındaki Türk temsilciliklerinin bölgelere göre sayısal dağılımı¹³⁴

¹³³ T.C Dışişleri Bakanlığı <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-afrika-iliskileri.tr.mfa> Erişim tarihi: 09.04.2016

¹³⁴ T.C Başbakanlık Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü, 13 yılda 65 yeni temsilcilik: Türkiye’nin yurtdışındaki temsilcilik sayısı 228’e çıktı <http://kdk.gov.tr/sayilarla/13-yilda-65-yeni-temsilcilik-turkiyenin-yurtdisindaki-temsilcilik-sayisi-228e-cikti/41> Erişim tarihi : 09.04.2016

Türkiye'nin Afrika Birliği'ne 2005 yılında gözlemci üye ve daha sonra 2008 yılında stratejik üye olarak kabul edilmesi, ilişkilerin gelişmesi bakımından en önemli basamağı oluşturmuştur. 2005 yılından sonra düzenlenen Yüksek Düzey Türkiye-Afrika İşbirliği Zirveleri ve süreli kongreler ilişkilerin kurumsallaşmasını sağlamıştır. Birinci Türkiye-Afrika İşbirliği Zirvesi 18-21 Ağustos 2008 tarihlerinde İstanbul'da düzenlenmiştir. 49 Afrika ülkesi, Afrika Birliği dâhil 11 uluslararası ve bölgesel örgüt temsilcisinin katılımıyla düzenlenen Zirve'de *Türkiye-Afrika İşbirliği İstanbul Deklarasyonu: Ortak Bir Gelecek İçin İşbirliği ve Dayanışma* ve *Türkiye-Afrika Ortaklığı İçin İşbirliği Çerçevesi* başlıklı belgeler, Türkiye-Afrika ilişkilerinin sürdürülebilmesi için katılımcılar tarafından kabul edilmiştir. İkinci zirve ise Ekvator Ginesi'nin başkenti Malabo'da 19-21 Kasım 2014 tarihlerinde düzenlenmiştir. *Sürdürülebilir Bir Kalkınmanın ve Bütünleşmenin Güçlendirilmesi İçin Yeni Bir Ortaklık Modeli* başlığı altında düzenlenen zirvede Türkiye-Afrika ilişkilerinin geleceğine yönelik önlemler alınmıştır. Bununla birlikte, zirveler arasındaki sürede bakanlar düzeyinde gözden geçirme toplantıları, konferanslar ve forumlar tertiplenmektedir. Ayrıca, 2005 yılından itibaren Türkiye ve Afrika ülkelerinin ev sahipliğinde hemen hemen her yıl düzenlenen Türkiye-Afrika kongrelerinin yanı sıra Türkiye-Afrika Sivil Toplum ve Düşünce Kuruluşları Forumları, Karşılıklı Yuvarlak Masa Toplantıları ve Yıllık Toplantılar, Türkiye-Afrika ilişkilerinde mesafe kat edilmesinde önemli yer tutmaktadır.¹³⁵

Türkiye-Afrika arasındaki siyasi ilişkilerin gelişmesini gösteren diğer bir husus ise Ekim 2008'de Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi geçici üyeliği için yapılan oylamalarda Türkiye'nin, Afrika ülkelerinden olumlu oylar almasıdır. Bu destek, Afrika'nın ve uluslararası toplumun Türkiye'ye güven duyduğunu göstermektedir. Aslında, 48 yıldır görev yapmayan ve bölgesel güç olma iddiasında olan Türkiye için, uluslararası arenada görünürlüğünü ve prestijini artırmak bakımından Afrika politikası stratejik bir önem taşımaktadır. Ancak, Türkiye aynı zamanda uluslararası sorunları ve bilhassa Afrika'nın iç sorunlarını BM gündemine getirmeyi de amaçlamaktaydı.¹³⁶

¹³⁵ Tasam Faaliyet Raporu 2004–2016, http://www.tasam.org/Files/pdf/TASAM_tr-TR.pdf Erişim tarihi: 09.04.2016

¹³⁶ Elem Eyryce Tepeciklioğlu, "Afrika Kıtasının Dünya Politikasında Artan Önemi ve Türkiye-Afrika İlişkileri", *Ankara Üniversitesi Afrika Çalışmaları Dergisi*, C.I, S. 2, 2012, s. 76

Türkiye'nin Somali sorunuyla özellikle ilgilenmesi, sorunun BM'ye taşınmasını sağlaması, çözümlenmesi için konferanslar düzenlemesi ve Somali'yi dış Dünya'ya açmaya çalışması güzel bir örnek teşkil etmektedir.¹³⁷

Diğer taraftan, Türkiye Afrika'daki çatışmaların çözümlenmesi ve barışın sağlanması için BM ve NATO operasyonlarına katılarak etkin roller üstlenmiştir. Sudan örneğinde; Türkiye 2005'te NATO operasyonuna katılarak hava desteği sağlamıştır. 2011 yılından itibaren Sudan'ın ikiye bölünmesi üzerine iki tarafta da bulunarak arabuluculuk yapmaktadır. 2009'da ise Somali sahillerinde korsanlığa karşı ABD önderliğinde başlatılan NATO operasyonunda asker ve gemi göndererek yer almıştır.¹³⁸ Bunun dışında Türk askerleri, Fildişi Sahili'nde, Liberya'da, Kongo Demokratik Cumhuriyeti'ndeki BM operasyonlarında yer almıştır. Türkiye aynı zamanda, 2013'te Fransa'nın Mali'ye taarruzu gibi Afrika'da girişilen tek taraflı operasyonlardan memnuniyetsizliğini ifade etmekten geri durmamıştır.¹³⁹ Ayrıca, Türkiye stratejik ve savunma alanında bazı Afrika ülkeleriyle ikili anlaşmalar imzalamıştır. 2011'de askeri eğitim işbirliği ve Türkiye'den Nijerya'ya sağlanacak bir donanımı kapsayan iki ülke arasında bir anlaşma imzalanmıştır. Buna benzer, Etiyopya askerlerinin Türk askerleri tarafından eğitilmesini öngören bir anlaşma Türkiye ile Etiyopya arasında imzalanmıştır. 2012'de ise Türkiye-Güney Afrika arasında "Silahlanma Sanayisi İşbirliği Anlaşması" imzalanmıştır.¹⁴⁰ Bütün bu gelişmeler siyasi ilişkilerin hangi noktaya ulaştığını göstermesi bakımından önem arz etmektedir.

Türkiye-Kamerun siyasi ilişkileri, Kamerun'un 1.1.1960 tarihinde Fransa'dan bağımsızlığını kazandıktan tam altı yıl sonra Türkiye tarafından tanınmasıyla başlamıştır.¹⁴¹ Bununla birlikte diğer Afrika ülkeleri olan ilişkiler gibi Türkiye'nin Kamerun ile ilişkileri de pek parlak değildi. Siyasi ve ekonomik açıdan 1990'lı yılların sonuna hatta 2000'li yılların başına gelinceye kadar asgari düzeyde kalmıştır. Ancak o dönem aralığında Kamerun ve Türkiye arasında resmi yazışmalar, büyükelçilerin

¹³⁷ İbrahim Halil Alegöz, a.g.t, s. 28

¹³⁸ Gabrielle Angey, "La recomposition de la politique étrangère turque en Afrique subsaharienne entre diplomatie publique et acteurs privés" *IFRI Programme Afrique Subsaharienne*, Mars 2014, s. 16

¹³⁹ Gabrielle Angey, a.g.m

¹⁴⁰ Gabrielle Angey, a.g.m

¹⁴¹ Elem Eyrice Tepeciklioğlu, a.g.m. s.75

akreditasyon talepleri ve özellikle Kamerun'dan Türkiye'yi ziyaret eden devlet adamları olmuştur. İİT'na üye olan Kamerun, Türkiye'de düzenli olarak düzenlenen zirveler, konferanslar, seminerler ve toplantılara davet edilip temsil edilmekteydi. Ayrıca bu kurumun çatısı altında İslam Ülkeleri İstatistik, Ekonomik ve Sosyal Araştırma ve Eğitim Merkezi (SESRIC) tarafından düzenlenen fuarlar, sempozyumlar ve seminerlere de katılmaktaydı. 1990 yılında Erol USER'in, kendi talebi üzerine Kamerun'un Cumhurbaşkanı'nın kabulüyle iki sene sonra İstanbul Fahri Konsolosluğuna atanmasıyla iki ülke arasındaki ilişkilere bir boyut kazandırmıştır.¹⁴² Ticaret, Ekonomik ve teknik işbirliğini güçlendirmek ve işlemleri kolaylaştırmak için Türkiye ve Kamerun arasında antlaşmalar imzalanmıştır. Fakat iki ülkenin büyükelçilerle temsil edilmemesi ve yüksek düzey ziyaretlerin tertiplenmemesi ikili ilişkilerin hangi seviyede olduğunu ortaya koymaktadır.

2000'li yıllara gelindiğinde Açılım Politikası çerçevesinde ilk defa gerçekleştirilen yüksek düzey ziyaretleriyle ilişkilerin siyasi bakımından tarihi bir anlam ve derinlik kazandığı görülmektedir. 2002-2015 yılları arasında hemen hemen her sene Kamerun'dan toplam 17 Devlet Bakanı ve Bakan Türkiye'yi resmi ziyaret etmiştir.¹⁴³ 25-28 Mart 2013 tarihleri arasında Kamerun Cumhurbaşkanı Paul Biya, Türkiye'ye ziyarete gelmiştir. Türkiye'den Kamerun'a ise 2010 yılındaki Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün ziyaretinin yanısıra Aralık 2012'de Diyanet İşleri Başkanı Mehmet Görmez, Kasım 2013'te Başbakan Yardımcısı Bekir Bozdağ ve Eylül 2014 tarihinde Ekonomi Bakan Yardımcısı Adnan Yıldırım ziyaret gerçekleştirmiştir. Diğer taraftan, ilişkileri daha ileriye götürmek amacıyla 2010 yılında Kamerun'da Türkiye Büyükelçiliği açılmıştır. Ankara'da Büyükelçiliğini açmayı vaat eden fakat henüz açamayan Kamerun, Mısır'da bulunan Büyükelçisi ve İstanbul'daki Kamerun'un Fahri Konsolosu tarafından temsil edilmektedir.

2002-2015 yılları arasında gerçekleştirilen karşılıklı resmi ziyaretler sırasında Türkiye ve Kamerun arasında farklı alanlarda antlaşmalar imzalanmıştır.¹⁴⁴

¹⁴² Archives du Ministère des Relations Extérieures du Cameroun, Brevet Consulaire de Mr Erol USER, No: 01030 du 20 Février 1992, bkz. Ek 3

¹⁴³ Zübeyir Gülabi, "Dış Yardımlar Bağlamında Türkiye - Kamerun İlişkileri", *JOBEPS*, Vol:4, No:7, 101-122, Ankara April, 2015, s. 107-108

¹⁴⁴ Bazı antlaşmaların metinleri ekte bulunmaktadır

- Ekonomik, Ticari ve Teknik İşbirliği Anlaşması, Ankara, 4 Mart 2002.
- Kültürel ve Bilimsel Alanlarda İşbirliği Anlaşması, Ankara, 6 Mart 2002.
- Sivil Havacılık Alanında Mutabakat Muhtırası, Ankara, 26 Nisan 2007.
- Tarım Alanında Teknik, Bilimsel ve Ekonomik İşbirliği Protokolü, 16 Mart 2010.
- Diplomatik, Hizmet ve Hususi Pasaport Hamilleri İçin Vizelerin Karşılıklı Olarak Kaldırılmasına Dair Anlaşma, 16 Mart 2010.
- Dışişleri Bakanlıkları Arasında Siyasi İstişare Mekanizması Kurulmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası, 16 Mart 2010.
- Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması (YKTK) Anlaşması, 24 Nisan 2012.
- Türk Standartları Enstitüsü (TSE) ve Kamerun Standartları ve Kalite Teşkilatı (ANOR) arasında Mutabakat Zaptı, 3 Mayıs 2012.
- Hava Ulaştırma Anlaşması, 19 Ekim 2012.¹⁴⁵

Bunların dışında 26 Mart 2013 tarihinde Kamerun Cumhurbaşkanı Türkiye'ye yaptığı ziyaret sırasında Türkiye ile Kamerun arasında çeşitli metinler imzalanmıştır.

- Türkiye Cumhuriyeti Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı KOSGEB Başkanlığı ile Kamerun KOBİ, Sosyal Ekonomi ve El Sanatları Bakanlığı arasında Mutabakat Muhtırası
- Türkiye Radyo Televizyon Kurumu (TRT) ile Kamerun Radyo Televizyon Kurumu (CRTV) Arasında İkili İşbirliği Protokolü
- Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı ile Kamerun Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı Arasında Diplomasi Eğitimine, Bilgi ve Belgelerin Değişimine İlişkin Mutabakat Zaptı
- Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Kamerun Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Savunma Sanayi İşbirliği Anlaşması
- Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Kamerun Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Enerji ve Hidrokarbon Alanlarında İşbirliğine İlişkin Mutabakat Zaptı
- Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Kamerun Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Madenler Alanında İşbirliğine İlişkin Mutabakat Zaptı

¹⁴⁵ Zübeyir Gülabi, a.g.m. s. 108-109

- Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti İle Kamerun Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Denizcilik Anlaşması.¹⁴⁶

3.2. Ticari ve Ekonomik İlişkiler

Türkiye'nin 1998 yılından beri başlattığı Afrika'ya Açılım Eylem Planında Ekonomi ve Ticaretin önemli yer tuttuğu görülmektedir. Batı pazarlarındaki küresel ekonomik durgunluk ve Özal döneminde uygulanmaya başlanan liberalizmin doğurduğu küçük ve orta ölçekli şirketler, yeni pazar ihtiyacını da beraberinde getirmiştir. Çin, Hindistan ve Brezilya gibi gelişmekte olan ülkelerden sonra Türkiye de, Afrika'yı potansiyel bir pazar olarak görmeye başlamıştır. Bu yüzden, Afrika'ya açılımın fiilen uygulanması, 2003 yılında Dış Ticaret Müsteşarlığı'nca hazırlanan "Afrika Ülkeleriyle Ekonomik İlişkilerin Geliştirilmesi Stratejisi" ile ticaret ve ekonomi alanında başlamıştır. Birçok hedefi kapsayan bu belge, Türkiye-Afrika ekonomik ve ticari ilişkilerinin altyapısını oluşturmuştur. Hazırlanan stratejinin amaçları arasında, Türkiye'nin Afrika ülkelerinin toplam ticaretindeki payını yükseltmek, küçük ve orta ölçekli girişimlerin Afrika ülkelerine girişini kolaylaştırmak, Afrika ülkeleri ile ortak ya da doğrudan Türk yatırımları yapılmasını sağlamak ve Türk firmalarının Afrika pazarlarındaki payını artırmak yer almaktadır.¹⁴⁷

Afrika ülkelerine yönelik hazırlanan stratejinin uygulamaya koyulması üzerine ve özellikle 2005 yılının "Afrika yılı" olarak ilan edilmesinden sonra Türkiye-Afrika ülkeleri arasındaki ticaret hacmi her sene artarak yükselmiştir. O tarihten itibaren Cumhurbaşkanı ve Başbakan düzeyinde gerçekleştirilen Afrika ziyaretleri ve beraberinde götürülen İşadamları karşılıklı ekonomik ve ticari ilişkilerin güçlenmesini sağlamıştır. Bu ilişkilerin daha da geliştirilerek ilave yöntemlerin belirlenmesi amacıyla, konferanslar, çalıştaylar, seminerler ve ticari köprü etkinlikleri düzenlenmektedir. Bunun yanında, Türk-Afrika İş Konseyleri kapsamında ilgili ülkelerde ortak iş toplantıları düzenlenmekte ve Türk İhraç Ürünleri Fuarları'na destek verilmektedir.

¹⁴⁶ http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/5015/kamerun_cumhurbaskani_paul_biyarin_ulkemize_ziyareti_ve_turkiye_-_kamerun_iliskileri Erişim tarihi: 04.04.2016

¹⁴⁷ Oğuzhan KÖSE, Türkiye Ve Afrika Ülkeleri Diplomatik Temsilcileri Ortak Stratejik Vizyon Geliştirme Projesi IV. Çalıştay Sonuç Raporu "Afrika Ülkeleri-Türkiye Arasındaki Ekonomik İlişkiler" TASAM, Stratejik Rapor No: 24, Aralık 2007, s. 8

Ayrıca, 2008 yılında düzenlenen Türkiye-Afrika İşbirliği kapsamında gerçekleştirilen Türk-Afrika İş Forumu'ndan sonra Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği ile Afrika Ticaret Sanayi Tarım ve Meslek Odaları arasında imzalanan bir anlaşmayla 2008 Ağustos ayında Türk-Afrika Ticaret Odası kurulmuştur.¹⁴⁸ Türkiye bazı Afrika ülkeleriyle ekonomik ilişkilerini güçlendirmek amacıyla diplomat ve resmi pasaportlara vize muafiyetini öngören anlaşmalar da imzalamıştır. Bunun yanında 38 Afrika ülkesiyle Ticari ve ekonomik işbirliği imzalanmış ve karma ekonomi komisyonu oluşturulmuştur. Diğer taraftan Türkiye'nin, 17 ülkeyle yatırımların karşılıklı teşviki ve korunması, 1 ülkeyle serbest ticaret anlaşması, 8 ülkeyle çifte vergilendirmenin önlenmesi anlaşmasının yanısıra Dış Ekonomi İlişkiler Kurulu bünyesinde 19 Afrika ülkesiyle İş Konseyi kurduğu görülmektedir.¹⁴⁹

Bunun sonucunda, Türkiye-Afrika ülkeleri arasındaki ekonomik ve ticari ilişkilerde önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Türkiye'nin, Sahraaltı Afrika ülkeleri ile ticari hacmi 2003 yılında 1,3 milyar ABD doları iken, 2014 yılında 8,4 milyar ABD dolarına yükselmiştir. Ancak 2014 rakamı, ticarete yaşanan küresel daralma ile birlikte 2015 yılında 6 milyar dolar seviyesine düşmüştür. Yatırım açısından 6,2 milyar dolara ulaşan Türk yatırımları, 2015 yılında Afrika'daki doğrudan yabancı yatırımlar arasında en fazla istihdam yaratan yatırımlar haline gelmiştir. Yurtdışı Müteahhitlik hizmetleri sektöründe ise büyük bir yükseliş kaydedilmekle birlikte Türk firmalarının Afrika'daki varlığının henüz gelişme aşamasında olduğu görülmektedir.¹⁵⁰ Türkiye, çoğunlukla mobilya, giysi, dayanıklı ev ürünleri, ev tekstil ürünleri, işlenmiş gıda, paketleme araçları, demir-çelik, elektrik aletleri ve yapı malzemeleri ihraç ederken Afrika'dan petrol, ham madde, altın ve mineral gibi ürünleri ithal etmektedir.¹⁵¹ Afrika'daki Türk firmaları ise genellikle inşaat sektöründe yer almaktadır.

Türkiye, Afrika ile ekonomik ve ticarî ilişkilerini geliştirme ve kolaylaştırma çerçevesinde kıta bankalarıyla ve bölgesel örgütleriyle bir dizi anlaşmalar akdetmiştir.

¹⁴⁸ Mehmet Seyfettin Erol ve Ahmet Said Altın "Türk Dış Politikasında Afrika: Osmanlı Mirası Üzerine Ortak Gelecek - Etkinlik Arayışları", Gazi Üniversitesi, İİBF Uluslararası İlişkiler, *USGAM*, Ankara 2012 <http://www.usgam.com/tr/index.php?l=807&cid=646&konu=0&bolge=12> Erişim tarihi: 02.08.2016

¹⁴⁹ T.C Dışişleri Bakanlığı <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-afrika-iliskileri.tr.mfa> Erişim tarihi: 08.04.2016

¹⁵⁰ T.C Dışişleri Bakanlığı <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-afrika-iliskileri.tr.mfa> Erişim tarihi: 08.04.2016

¹⁵¹ Mehmet Özkan, a.g.m, s. 24

Türkiye Mayıs 2005'te Abuja Büyükelçiliği kanalıyla, "Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu'na (ECOWAS)" gözlemci statüsünde akredite olmuştur. 2010 yılında Darüsselam'daki (Tanzanya) Türkiye Büyükelçiliği "Doğu Afrika Devletler Topluluğu (EAC)" nezdinde akredite edilmiştir. Lusaka'daki (Zambiya) Türkiye Büyükelçiliği ise "Doğu ve Güney Afrika Ortak Pazarı (COMESA)" nezdinde 2012'den itibaren akredite durumundadır.¹⁵² Türkiye, Afrika'daki inşaat sektöründe faaliyet gösteren Türk firmalarının finanse edilen projelerdeki ihale fırsatlarından yararlanabilmesini sağlamak için önce Afrika Kalkınma Fonu'na ardından Afrika Kalkınma Bankasına üye olmuştur.¹⁵³ Bu ekonomik ve ticari ilişkilerin gelişmesinde devlet ve devlet dışı kurumlar (Türkiye İşadamları ve Sanayiciler Konfederasyonu (TUSKON), Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği (TÜSİAD), Müstakil Sanayici ve İş Adamları Derneği (MÜSİAD), THY ve TİKA) önemli rol oynamaktadır.

Kamerun, coğrafi konumu itibariyle Türkiye için vazgeçilmez ekonomik ve ticaret ortağıdır. Orta Afrika bölgesi anahtarı konumunda olan Kamerun, Çad ve Orta Afrika Cumhuriyeti gibi denize açılmayan komşu ülkelerin dış ticaretinin kendi toprakları üzerinden yapılmaktadır. Afrika'nın 7. büyük ekonomisi, petrolün yanı sıra, boksit, demir filizi, altın ve doğalgaz ve ayrıca kakao, kahve, pamuk, muz ve kauçuk üretimleriyle gelişmekte olan Türkiye açısından önemlidir. Kamerun, Orta ve Doğu Afrika pazarına bir giriş kapısı gibi görülmesiyle birlikte, Türkiye ile arasındaki ticari ilişkilere bakıldığında genel olarak aralarındaki ticaretin düşük olduğu gözlemlenmektedir. 1990 yılında iki ülke arasında toplam 5,8 milyon dolar ticaret hacmi, 2000 yılında 24,1 milyona çıkarılmıştır.¹⁵⁴ Ancak, açılım politikalarının etkisiyle ve bilhassa karşılıklı üst düzey ziyaretler üzerine bu hacim tedricen artarak 2015 yılında yaklaşık 119 milyon doları bulmuştur.

Türkiye ile Kamerun arasında yapılan ticarete 2003-2007 döneminde açık, 2008-2015 döneminde ise fazla vermeye başladığı görülmektedir. Aşağıdaki **Tablo 2**'e göre Türkiye'nin Kamerun'a yönelik ihracatı 2007 yılından itibaren yükselmeye başlamış ve

¹⁵² Dışişleri Bakanlığı Uluslararası Kuruluşlar ve İlişkilerimiz

<http://www.mfa.gov.tr/sub.tr.mfa?23a3fc26-4f3b-47dd-943e-d8934cdad97e>

¹⁵³ İzmir Ticaret Odası, Türkiye'nin Afrika Kalkınma Bankası Grubu'na

Üyeliği <http://www.izto.org.tr/portals/0/pusuladergisi/2014/trafkbuyeligi.pdf> Erişim: 16.04.2016

¹⁵⁴ Zübeyir Gülabi, a.g.m. s. 109

2009 yılında yaklaşık %55'lik artışla 50 milyon dolara ulaşmış, 2010 yılında da bu seviyeye yakın miktarda gerçekleşmiştir. 2011 yılında ise bir önceki yıla göre %116 artarak 105 milyon dolara yükselirken, Kamerun'dan gerçekleştirilen ithalat ise %20 civarında artarak 47,7 milyon dolar civarında gerçekleşmiştir. Bu da iki ülke arasındaki ticaretin gelişmeye açık olduğunu göstermektedir. 2012 yılında da Kamerun'a yapılan ihracat 2011 yılına göre %10 artarak 116 milyon dolara yükselmiştir. 2013 yılında yavaşlamaya başlayan Türk ihracatı 116 milyon dolardan gittikçe azalarak 2015 yılında 83 milyon dolara düşmüştür.

Türkiye; makarna, kuskus, çimento, elektrik iletkenler, ambalaj, buğday unu, şekerler, motorlu taşıtlar, aydınlatma cihazları, mobilyalar, karayolu taşıtları için aksam, parça ve aksesuarlar gibi ürünleri Kamerun'a ihraç ederken biçilmiş ağaç, kakao ve kırıkları, kauçuk, balata, gütaperka, guayül, çikil, pamuk, hayvanlar, tohumlar ve meyveler gibi ürünler ithal etmektedir.¹⁵⁵ Kamerun'un önemli müslüman nüfusuna sahip olması nedeniyle, gıda sektöründe Türk ürünleri Avrupa'dan veya Çin'den gelen ürünlerine göre daha değerlidir. Ayrıca, kaliteli ve ucuz özellikleri taşıyan bu ürünler halk arasında daha çok tercih edilmektedir. Türkiye'nin Kamerun ve Afrika kıtasıyla ekonomik ilişkilerinin artmasına yönelik başta iş forumları, işadamları heyet ziyaretleri, toplantı ve seminerler, işadamlarının daha sık bir araya gelmesini sağlamak üzere 2014 yılında Türkiye-Kamerun İş Konseyi kurulmuştur. On birden fazla Kamerun'a yerleşen Türk şirketleri, ülkenin 2035 yılında yükselen bir ekonomi olma hedefi çerçevesinde, yapılan önemli altyapı, dönüşüm projeleri ve atılımları sürecinde ortaya çıkan fırsatlardan yoğun bir şekilde yararlanmaktadır. Türkiye, Afrika ülkeleriyle ilişkisi diplomatik ve ticari alanlarla sınırlı kalmamış, kalkınma ve insani yardımlar ile sosyal hayatının iyileştirilmesi konusunda önemli adımlar atmıştır.

¹⁵⁵ Türkiye Ekonomi Bakanlığı, http://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/home/disIliskiler/ulkeler/ulke-detay/Kamerun/html-viewer-ulkeler?contentId=UCM%23dDocName%3AEK-160289&contentTitle=T%C3%BCrkiye%20ile%20Ticaret&_afLoop=111757532938209&_afWindowMode=0&_afWindowId=s25clfx6_249#!%40%40%3F_afWindowId%3Ds25clfx6_249%26_afLoop%3D111757532938209%26contentId%3DUCM%2523dDocName%253AEK-160289%26contentTitle%3DT%25C3%25BCrkiye%2Bile%2BTicaret%26_afWindowMode%3D0%26_adf.ctrl-state%3Ds25clfx6_279 Erişim tarihi: 13.04.2016

Yıllar	İhracat	İthalat	Hacim	Denge
2002	15.281	12.242	27.253	3.039
2003	19.615	20.659	40.274	-1.045
2004	21.076	34.557	55.632	-13.481
2005	16.897	35.495	52.392	-18.597
2006	14.815	25.833	40.648	-11.018
2007	24.385	52.437	76.822	-28.052
2008	32.535	25.117	57.652	7.419
2009	50.261	21.162	71.423	29.099
2010	48.613	39.911	88.524	8.702
2011	105.486	47.720	153.205	57.776
2012	115.651	30.172	145.823	85.479
2013	102.016	45.280	147.296	56.736
2014	110.730	40.428	151.158	70.302
2015	83.322	35.313	118.635	48.009

Tablo 2: Türkiye-Kamerun Dış Ticaret Değerleri (Bin dolar)¹⁵⁶

3.3. Türkiye'nin Afrika'ya Yönelik Kalkınma ve İnsani Yardımları

Türkiye, 2002 sonrasında kaydettiği ekonomik büyümeyle beraber yardım alan ülkelerden en fazla yardım eden ülkelere birisi haline gelerek dünyanın önde gelen aktörleri arasında yerini almıştır. Aktif dış politikasıyla, başta Afrika ülkeleri olmak üzere Dünya'nın birçok az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerinin sosyal ve ekonomik kalkınmalarına destek olmak amacıyla muhtelif yardımlar yapmaktadır. Bu bölgelerdeki

¹⁵⁶ Türkiye Ekonomi Bakanlığı, http://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/home/disIliskiler/ulkeler/ulke-detay/Kamerun/html-viewer-ulkeler?contentId=UCM%23dDocName%3AEK-160289&contentTitle=T%C3%BCrkiye%20ile%20Ticaret&_afLoop=561576870668869&_afWindowMode=0&_afWindowId=o0lmgxmmr_323#!%40%40%3F_afWindowId%3Do0lmgxmmr_323%26_afLoop%3D561576870668869%26contentId%3DUCM%2523dDocName%253AEK-160289%26contentTitle%3DT%25C3%25BCrkiye%2Bile%2BTicaret%26_afWindowMode%3D0%26_adf.ctrl-state%3Do0lmgxmmr_374 Erişim: 13/4/2016

insanların hem acil ihtiyaçlarının karşılanmasına hem de yerleşmiş sorunlarının çözümüne yönelik insani, teknik yardımlar ve projeler yürütmektedir. Dış yardım ve İnsani diplomasının yansımaları olan bu çalışmalar Türkiye'nin uluslararası arenada görünürlüğünü artırmakta ve müspet anlamda Türkiye algısının tesis edilmesine katkı sağlamaktadır. Türkiye'nin Afrika'ya yönelik dış yardımları, 1957 yılında, dönemin Başbakanı Adnan Menderes'in talimatıyla Libya üzerinden Cezayir'e gönderilen gizli askeri yardımla başlamış ve 1985 yılında Sahraaltı Afrika ülkelerine aktarılan 10 milyon dolarlık gıda ve insani yardım malzemesiyle devam etmişse de, yapılan yardım miktarı oldukça düşüktür.¹⁵⁷ Bu kısımda Türkiye'nin, 2002'den 2015 yılına kadar TİKA, AFAD, Türk KIZILAYI, Diyanet Vakfı gibi devlet kurumları ve İHH, Deniz Feneri Derneği ve Aziz Mahmud Hüdayi Vakfı gibi Sivil Toplum Kuruluşları aracılığıyla, Afrika'ya ve özellikle Kamerun'a yapmış olduğu dış yardım faaliyetleri üzerinde bir değerlendirme yapılacaktır.

3.3.1. Devlet Kurumları

TİKA

Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA), Soğuk Savaş sonrasında devletlerin dış politikada yumuşak güç politikalarına önem vermeye başladığı bir dönemde kurulmuştur. TİKA, Turgut Özal önderliğinde *Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Türk Cumhuriyetleri'nin yeniden yapılanma, uyum ve kalkınma ihtiyaçlarına cevap vermek amacıyla, Bakanlar Kurulu'nun 24 Ocak 1992 tarihli kararıyla, 21124 sayılı ve 27 Ocak 1992 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 480 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Dışişleri Bakanlığı'na bağlı bir uluslararası teknik yardım teşkilatı olarak kurulmuştur. TİKA, 28 Mayıs 1999 tarihinde, Başbakanlığa bağlanmış olup 4668 sayılı "Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun" 12 Mayıs 2001 tarih ve 24400 Sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.*¹⁵⁸ Ancak küreselleşme ile beraber ve 2002 sonrasında AK Parti'nin açılım politikalarıyla TİKA yeniden yapılandırılarak amaçları ve etkinlik coğrafyası da genişletilmiştir. TİKA; işbirliği yaptığı ülke ve

¹⁵⁷ Bir dış politika enstrümanı, s. 86

¹⁵⁸ TİKA <http://www.tika.gov.tr/tr/sayfa/tarihcemiz-222> Erişim tarihi: 02.05.2016

topluluklarla iktisadi, ticari, teknik, sosyal, kültürel ve eğitim alanlarındaki ilişkileri karşılıklı kalkınmaya katkıda bulunarak projeler ve faaliyetler geliştirmeyi, söz konusu ülke ve toplulukların kalkınma hedef ve ihtiyaçlarına uygun işbirliği program ve projelerini hazırlamayı, bununla ilgili gerekli düzenlemeleri ve takibi yapmayı ve bunların uygulanmasında koordinasyonu sağlamayı amaçlamaktadır.

90'lı yılların başında Orta Asya ile faaliyetlerine başlayan TİKA, 2000'den sonra Ortadoğu, Kafkasya, Balkanlar'a ve 2005 yılının Türkiye'de "Afrika yılı" ilan edilmesiyle birlikte bu kıtaya da açılmıştır. 2002 yılında 12 Program Koordinasyon Ofisi sayısı olan ve bugün 45 ülkede 47 Program Koordinasyon Ofisi ile faaliyet gösteren TİKA, Türkiye'nin önemli bir yumuşak güç aktörü haline dönüşmüştür. TİKA'nın 2005 yılında Afrika'daki koordinatörlüğü sadece Etiyopya'da bulunurken 2015 yılında ofis sayısı on bire kadar çıkarılmıştır. Buna paralel olarak, Afrika'ya yönelik yaptığı yardımlarda ciddi bir artış görülmektedir. 2008 yılında Afrika'ya yönelik yardımları toplam 45 milyon Dolar tutarındayken¹⁵⁹ 2015 yılına gelindiğinde 102,65 milyon dolar olarak kaydedilmiştir. Afrika bölgesi, TİKA proje harcamalarının %48,60'ından faydalanarak TİKA projelerinden en çok yararlanan bölge olmuştur. Ülkesel dağılıma bakıldığında ise 2015 yılında dünya genelinde TİKA projelerinden en fazla yararlanan ülkeler arasında Somali 22,31 milyon dolarla ikinci, Çad ise 14,54 milyon dolarla dördüncü sırada yer almaktadır.¹⁶⁰ TİKA, Afrika'daki yardım faaliyetleriyle ekonomik ve ticari ilişkileri güçlendirmenin yanı sıra hastalıklar, uyuşturucu, yolsuzluk, yoksulluk, çatışma gibi sorunların da ortadan kaldırılmasını hedeflemektedir.

TİKA, Kamerun'da faaliyetlerine başladığından beri ve bilhassa başkenti Yaoundé'de Program Koordinasyon Ofisini açtığından bugüne kadar insani yardımlardan kalkınma yardımlarına kadar önemli projeler yürütmektedir. 2013 yılında TİKA'nın katkılarıyla Kamerun'un kuzeyinde yer alan Adamaoua Vilayeti'nin Babungo bölgesinde Türk uzmanlar tarafından modern arıcılık yöntemleri konusunda eğitim

¹⁵⁹ Adem Akkaya, "Türk Dış Politikasında Afrika Kıtası..." a.g.t. s. 114

¹⁶⁰ TİKA 2015 Faaliyet Raporu

<http://www.tika.gov.tr/upload/2016/Prestij%20Eserler/T%C4%B0KA%202015%20C4%B0dare%20Faaliyet%20Raporu-.pdf> Erişim tarihi: 02.05.2016

verilmiştir. TİKA, bölgedeki arıcılığın gelişmesi kapsamında teknik ve ekipmanları temin etmiştir. Kamerun'un batısında ve çoğunlukla müslüman nüfusuna sahip Foumban beldesinde, yaklaşık 300 aileye yine TİKA'nın katkılarıyla tarım ekipmanı, çeşitli zirai gübre, ilaç ve sebze tohumunun yanısıra, el arabası, kürek ve ilaçlama makinesi gibi malzemeler dağıtılmıştır. 2014 yılında Kamerun'un başkentteki Yaoundé Üniversitesi Tıp Fakültesine ve ülkenin kuzey batısında yer alan Bamenda şehrindeki Bamenda Üniversitesi'ne ve 2015'te ise Kamerun Emniyet Genel Müdürlük binasına TİKA tarafından her birine 30 adet bilgisayar, masa ve sandalyesi ile, birer adet fotokopi ve yazıcı-scanner, projeksiyon ve internet sisteminden oluşan multimedya donanım desteği sağlanmıştır. Yine Başkent Yaoundé'de bulunan Kadın Sığınma Evi ve Kadın Aile Eğitim Merkezinin tadilatı TİKA tarafından gerçekleştirilmiştir. Ayrıca, Kamerun'da toplam 10 su kuyusu TİKA tarafından açılmıştır.¹⁶¹

AFAD

Başbakanlık'a bağlı olan Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD), doğal afetlerle sıklıkla yüz yüze kalan Türkiye'de afetlerin önlenmesi ve zararlarının azaltılması, afetlere müdahale edilmesi ve afet sonrasındaki iyileştirme çalışmalarının süratle tamamlanması amacıyla üç farklı kurum birleştirilerek 2009 yılında çıkarılan 5902 sayılı yasa ile kurulmuştur.¹⁶² AFAD Türkiye içinde Afet öncesi hazırlık, planlama ve risk azaltma çalışmaları, eğitim ve bilinçlendirme faaliyetleri, erken uyarı ve kesintisiz haberleşme projeleri yürütmektedir. Bunun yanında, yurtdışında meydana gelen afet ve acil durumlara, çok yönlü müdahale eden AFAD, Dünya'nın beş kıtasında 50'ye yakın ülkede nakdi ve aynı insani yardım ve arama-kurtarma çalışmalarına katılmıştır.¹⁶³ AFAD, küresel güç ve uluslararası arenada etkili olmayı hedefleyen Türkiye'nin insani diplomasinin yürütülmesinde güçlü kurumlarından biri konumuna gelmiştir.

¹⁶¹ TİKA <http://www.tika.gov.tr/tr/ara?s=kamerun&page=1> ve

<http://www.tika.gov.tr/tr/ara?s=kamerun&page=2> Erişim tarihi: 24.06.2016

¹⁶² AFAD <https://www.afad.gov.tr/TR/IcerikDetay.aspx?ID=1> Erişim tarihi: 02.05.2016

¹⁶³ AFAD 2014 yılı İdare Faaliyet Raporu <https://www.afad.gov.tr/Dokuman/TR/149-20150324101857-2014-idarifaaliyetraporu.pdf> Erişim tarihi: 02.05.2016

AFAD Dünya’da olduğu gibi Afrika’da da insani ve sosyal yardım etkinlikleri gerçekleştirmektedir. Kurulduğu günden bugüne kadar yardım projelerinden Somali başta olmak üzere Sudan, Orta Afrika Cumhuriyeti, Gine ve birçok Afrika ülkesi yararlanmıştır. AFAD’ın sadece Somali’de yürüttüğu projeler kapsamında 2011 yılında 19.21 milyon, 2012 yılında 70.46 milyon, 2013 yılında 139,04 milyon ve 2014 yılında ise 56.96 milyon lira harcanmıştır. AFAD, 2013 yılında Sudan’da yaşanan iç savaşın yol açtığı insani krize de müdahale etmiş ve 44 bin lira tutarında yardımda bulunmuştur. 2014 yılında Orta Afrika Cumhuriyetinde başlayan iç karışıklıklar nedeniyle ad ve Kamerun’a sığınan mültecilere yardım amacıyla 420 bin TL değerinde 55 tonluk insani yardım malzemesi göndererek STK’lar tarafından dağıtılmıştır.¹⁶⁴ AFAD, 2014 yılında bazı batı Afrika ülkelerinde meydana gelen Ebola salgınının giderilmesi için önemli çalışmalar gerçekleştirmiştir. Bu kapsamda Gine, Siera Leone ve Liberya’ya 10 tonluk 860 bin adet tıbbi malzeme 2014 başlarında ulaştırılmıştır.¹⁶⁵

TÜRK KIZILAYI

Türk Kızılayı 1868 yılında "Osmanlı Yaralı ve Hasta Askerlere Yardım Cemiyeti" adıyla kurulmuştur. Zaman içerisinde adı değiştirilerek 1935’te “Türkiye Kızılay Cemiyeti” ve 1947 yılında “Türkiye Kızılay Derneği” adını almıştır. Kar amacı gütmeyen, yardım ve hizmetleri karşılıksız olan ve kamu yararına alışan Kızılay, Türkiye içinde ve yurtdışında yaşanan afetlerde ve olağan dönemde din, ırk ayrımı yapmaksızın muhtaç ve korunmasız insanlara yönelik yardım sağlamayı, toplumda yardımlaşmayı geliştirmeyi ve güvenli kan teminini gerçekleştirmeyi amaçlamaktadır. Bunların yanısıra sosyal refahın gelişmesine yönelik sağlık, eğitim, barınma ve beslenme alanlarda da faaliyet göstermektedir. Türkiye İnsani diplomasisinin önde gelen aktörlerinden Türk Kızılayı, bugüne kadar 137 ülkeye yardım eli uzatmış ve son 10 yılda Afrika ülkeleri dâhil olmak üzere 78 farklı ülkede doğal ve insan kaynaklı afetlere müdahale etmiştir.¹⁶⁶

¹⁶⁴ AFAD 2014 yılı İdare Faaliyet Raporu, s. 117-118

¹⁶⁵ T.C. Başbakanlık AFAD, Ü Aylık Süreli Yayını, 1 Ağustos 2015, s. 61

¹⁶⁶ Türk Kızılay <http://www.kizilay.org.tr/Kurumsal/tarihcemiz> Erişim tarihi: 18.04.2016

Türk Kızılayı, her yerde olduğu gibi Afrika’da da acil ve insani yardım faaliyetlerinin yanısıra konut, eğitim, okul, sağlık, toplum merkezi, ibadethane, kamu tesisleri inşası, geçim kaynakları destekleme projelerini gerçekleştirmektedir. Somali, Sudan ve Orta Afrika Cumhuriyeti gibi sürekli insani krizlerle karşı karşıya kalan ülkeler, Türk Kızılayı’nın yardımlarından yararlanan ülkelerin başında gelmektedir. Kızılay, 2011 yılında Somali’de yaşanan şiddetli kuraklık ve çatışmalar sonucunda yerlerinden olan binlerce insana insani yardım için “Somali İnsani Yardım Deklarasyonu” başlatmıştır. Bu projeyi hayata geçirmek amacıyla 11 Ağustos 2011 tarihinde “Türk Kızılayı Somali Delegasyonu Başkanlığı” kurulup Ağustos’un 17’sinde çalışmalar başlatılmıştır. Ağustos 2011 - Ağustos 2012 tarihleri arasında Somali’nin Cezire bölgesinde 3000 kurulu çadır tesis edilmiştir. O çadırlara yerleştirilen bütün ailelerin su, banyo, çeşme, elektrik, hastane, mescit, çocuk parkı gibi temel ihtiyaçları Delegasyon Başkanlığınca sağlanmıştır. Ayrıca düzenli olarak gıda dağıtımları yapılmakta, Ramazan ve Kurban bayramı dönemlerinde bayramlaşma organizasyonları düzenlenmektedir. Ağustos 2011 – Eylül 2014 tarihleri arasında havayoluyla 10 ve denizyoluyla 8 olmak üzere toplam 18 sevkiyatla 44.356 ton yardım malzemesi Somali’ye ulaştırılmıştır.¹⁶⁷

Türk Kızılayı, Somali dışında 2013 yılında Batı Afrika ülkelerinden Moritanya, Senegal ve Nijer’e yönelik bir İnsani Yardım Operasyonu projesi başlatmıştır. 11.05.2013 tarihinde başlayan ve 24.01.2014 tarihinde tamamlanan Operasyon kapsamında Moritanya, Senegal ve Nijer’e toplam 9.672 ton un ve şekerden oluşan yardım malzemeleri gönderilmiştir.¹⁶⁸ Bunun yanında, 2006 yılında Sudan’ın Darfur bölgesine 50 yatak kapasiteli 5.182.000 dolar mali değere sahip Sahra Hastanesi’ni kurmuştur. Türk Kızılayı diğer Türk yardım kurumları gibi Orta Afrika Cumhuriyeti’nde 2013’ten beri yaşanan insani kriz karşısında kayıtsız kalmamıştır. Bu krizden dolayı yurdunu terk etmek zorunda kalan, Kamerun’a ve Çad’a sığınan, Orta Afrika Cumhuriyeti vatandaşlarına ulaştırılan 55 tonluk insani yardım malzemesinde

¹⁶⁷ Türk Kızılayı Somali İnsani Yardım Operasyonu 2015,
https://www.kizilay.org.tr/Upload/Dokuman/Dosya/03101983_ekim-2015-somali-insani-yardim-operasyonu.pdf Erişim tarihi: 18.04.2016

¹⁶⁸ Türk Kızılayı Batı Afrika İnsani Yardım Operasyonu Şubat 2014
http://www.kizilay.org.tr/Upload/Dokuman/Dosya/170214_Bat%C4%B1Afrika%C4%B0nsaniYard%C4%B1mOperasyonu.pdf Erişim tarihi: 18.04.2016

Türk Kızılayı'nın da katkısı bulunmaktadır.¹⁶⁹ Ayrıca, aralarında barınacak yerleri olmayan sığınmacılara Türk Kızılayı tarafından kargo uçağıyla çadırlar ulaştırılmıştır.¹⁷⁰

3.3.2. Sivil Toplum Kuruluşları

İnsan Hak ve Hürriyetleri İnsani Yardım Vakfı

İnsan Hak ve Hürriyetleri İnsani Yardım Vakfı (İHH) 1992 yılında başlayan Bosna Savaşı karşısında gönüllülerin başlatmış olduğu insani yardım çalışmalarının sonucunda 1995 yılında vakıf olarak İstanbul'da kurulmuştur. İHH, o tarihten bu yana etkin bir insani diplomasi ile din ve ırk ayrımı gözetmeksizin mazlumlara ve ihtiyaç sahiplerine yaptığı yardımlar dolayısıyla gerek kamuoyu gerek yetkili merciler gerekse de otoriteler tarafından takdirle karşılanmaktadır. Asya'dan Afrika'ya, Balkanlar'dan Uzakdoğu'ya kadar dünyanın farklı bölgelerinde faaliyet gösteren İHH, acil yardım, sosyal yardım, eğitim ve sağlık yardımlarının yanı sıra kalkınma projeleri de yürütmektedir. İHH, Türkiye merkezli 5 kıtada 135 ülkeye ulaşan ve Afrika için 2006 yılında Afrika Acil Yardım Kampanyası'yla ulusal kampanya düzenleyen ilk sivil toplum kuruluşudur.¹⁷¹

İHH İnsani Yardım Vakfı, Türkiye'nin izlediği Afrika'ya Açılım Politikasıyla 2005'ten bu yana kıtada acil yardım çalışmalarından sosyal yardımlara, sağlık yardımlarından kültürel ve eğitim yardımlarına kadar birçok alanda çalışmalar yürütmektedir. Somali, Sudan ve Orta Afrika Cumhuriyeti başta olmak üzere hemen hemen bütün Afrika ülkeleri o yardımlardan yararlanmaktadır. İHH, Afrika'da sağlık çalışmaları kapsamında klinik, hastane ve sağlık ocakları inşa etmiştir. Sağlık taramaları ve muayenelerinin yanı sıra ilaç dağıtımları yapmıştır. Bugüne kadar 85.000 adet katarakt ameliyatı yaptırarak sayısız Afrika insanının görmesini sağlamıştır. Sosyal yardımlar çerçevesinde İHH'nin yaptığı yetim sponsorluğu kapsamında yaklaşık 25.000 yetim için her yıl yaklaşık 1.000.000 milyon avro, ailelerin kalkınması için de her yıl 500.000 avro harcanmaktadır. Bunun yanında, 2005'ten bugüne kadar Afrika'da

¹⁶⁹ Türk Kızılayı, Orta Afrika Cumhuriyeti'ne Yardım Seferberliği Başladı, 12.06.2014

<http://www.kizilay.org.tr/Haber/HaberArsiviDetay/1396> Erişim tarihi: 03.05.2016

¹⁷⁰ Türk Kızılayı, Orta Afrika'ya İnsani Yardım Devam Ediyor, 14.08.2014

<http://www.kizilay.org.tr/Haber/HaberArsiviDetay/1515> Erişim tarihi: 03.05.2016

¹⁷¹ İHH İnsani Yardım Vakfı, <http://www.ihh.org.tr/tr/main/pages/tarihce/338> Erişim tarihi: 04.05.2016

yaklaşık 5000 adet su kuyusu açmış ve okulların, üniversitelerin, medreselerin ve camilerin inşasına destek olmaktadır. Ayrıca, Afrika genelinde her yıl Kurban ve Ramazan programı çalışmaları da yürütmektedir. İHH'nın 2005-2015 süre zarfında Afrika'ya yönelik gerçekleştirdiği yardımlar ve projelerin değeri 100 milyon avroyu bulmuştur.¹⁷²

Kamerun'da yerel partnerlerle projelerini yürüten İHH, Kamerun'da özellikle insani yardım alanında en çok yardım yapan Türk kurumlarından biridir. Bugüne kadar İHH'nın Kamerun'da gerçekleştirmiş olduğu projelerde yaklaşık 2.500.000 € harcanmıştır. 2006 yardım projeleri kapsamında Kamerun'da acil yardım çalışmaları çerçevesinde 5000 mahkûma gıda yardımları yapılmış ve sağlık çalışmaları çerçevesinde işbirliği ile Adamaoua vilayetinde 280 yoksul hastanın sağlık taraması ve tedavisi yapılmıştır. 2006 eğitim çalışmaları çerçevesinde işbirliği ile 5 öğrenciye 1 yıllık eğitim bursu verilmiştir.¹⁷³

İHH 2005-2015 yılları arasında aralıksız her Kurban bayramında kurban eti dağıtımını gerçekleştirmektedir. Ve 2006-2015 yılları içinde Ramazan ayı münasebetiyle mağdur durumda olan Müslüman topluma iftar ve gıda dağıtımını yapmaktadır. 2007 yılında Hatice Hatun ve Hamide Hatun adında 2 adet mescit inşa edilmiştir. 2008 yılında Douala şehrinde inşaatına başlanan 7 sınıf, 1 adet idare odası, 1 camii ve su kuyusunun içinde olduğu Şerefoglu külliyesi, bir de 3 katlı ve 1 adet su kuyusundan oluşan Osmangazi Camisi İHH tarafından yaptırılmıştır. 2013 yılında ise Kribi bölgesinde Pigmeler için Dersaadet Fatih Sultan Mehmet isimli bir camii inşa edilmiştir. Maroua, Garoua, Yaoundé ve Douala şehirlerinde ağırlıklı olarak 2010 – 2015 yılları arasında Kamerun'da 303 adet su kuyusu açılmıştır. 2013 yılından itibaren Orta Afrika Cumhuriyeti'nde yaşanan iç savaştan dolayı Kamerun'a yerleşen Orta

¹⁷² İHH İnsani Yardım Vakfı Genel Merkezi İstanbul, Batı Afrika Masası, İHH'nın Afrika'daki çalışmalarının raporları, Erişim tarihi: 30.04.2016

¹⁷³ İHH İnsani Yardım Vakfı Genel Merkezi İstanbul, Batı Afrika Masası, İHH'nın Afrika'daki çalışmalarının raporları, Erişim tarihi: 30.04.2016

Afrikalı mültecilere acil yardım çalışmaları kapsamında, gıda, ilaç ve elbise dağıtımları gerçekleştirilmektedir.¹⁷⁴

Aziz Mahmud Hüdayi Vakfı

Aziz Mahmud Hüdayi Vakfı, vakıf misyonunu benimseyen bir grup gönül adamı tarafından 1985 yılında ve resmi olarak, 4 Ocak 1986 tarihinde kurulmuştur. Türkiye’de ve özellikle Müslümanların yaşadığı ülkelerde, İslâm kültürü, medeniyeti ve değerleriyle tüm insanlığı tanıştırmak; eğitim, basın-yayın ve insani yardım faaliyetlerinde ortaya koyduğu yöntem, üslup ve kurumsal yapısı ile örnek bir vakıf olma vizyonuna sahip bir kurumdur. Hüdayi Vakfı vasıtası ile başta Afrika, Balkanlar, Orta Asya ve Kafkaslar olmak üzere dünyanın birçok yerindeki muhtaçlara türlü yardımlar gerçekleştirilmektedir.¹⁷⁵

Bu vesileyle Hüdayi vakfı Somali, Etiyopya, Burkina Faso, Senegal, Uganda, Nijerya, Gana, Fildişi Sahili, Mali, Sudan, Nijer ve Kamerun gibi Afrika’nın birçok ülkesinde başta acil ve insani yardım olmak üzere, eğitim ve su kuyusu projeleri gibi sosyal yardımlar yapmaktadır. Bu yardımların koordinasyonu ve ihtiyaç sahiplerine ulaştırılması için Türkiye’den personel gönderip yerel partnerlerle işbirliği yaparak birçok Afrika ülkesinde daimi temsilcilikler açmıştır. Hüdayi Vakfı 2010-2015 aralığında yukarıda bahsi geçen ülkelerde 15 milyon avronun üzerinde 300’den fazla proje gerçekleştirmiştir.¹⁷⁶ Bu projeler kapsamında sağlık projeleri, süreli eğitim projeleri, yetim ve yetimhanelere destek projeleri, gıda ve erzak dağıtım projeleri, su kuyusu projeleri, camii restorasyonu ve inşaa projeleri yürütmüştür. Ayrıca, düzenli olarak Ramazan ayında iftarlar ve gıda dağıtımı ve Kurban Bayram’larında yardımlar düzenlenmektedir. Hüdayi Vakfı bugüne kadar yaptığı yardımlardan ötürü adeta bir hayır dağıtım merkezi durumuna gelmiştir.

¹⁷⁴ İHH İnsani Yardım Vakfı Genel Merkezi İstanbul, Batı Afrika Masası, İHH’nın Afrika’daki çalışmalarının raporları, Erişim tarihi: 30.04.2016

¹⁷⁵ Aziz Mahmud Hüdayi Vakfı, Hakkımızda

<http://www.hudayivakfi.org/kurumsal/hakk%C4%B1mizda.html> Erişim tarihi: 05.05.2016

¹⁷⁶ Aziz Mahmud Hüdayi Vakfı Çamlıca Genel Merkezi, İnsani Yardım Ve Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü, İnsani Yardım raporları, Erişim tarihi: 22.04.2016

Aziz Mahmud Hüdayi Vakfı 2009 yılında Kamerun'da yerel partnerleriyle kurduğu *Association Camerounaise pour l'aide et la Solidarité* (ACAMAS) Derneği ile faaliyetlerini yürütmektedir. Başkent Yaoundé'de ve Maroua şehrinde temsilcisini açan Hüdayi Vakfı 2010-2015 yıllar arasında Kamerun'da sadece insani yardım kapsamında gerçekleştirdiği gıda yardım projeleri, sağlık yardım projeleri, yüze yakın su kuyusu projeleri ve ramazan ayında iftar ve erzak dağıtımını, kurban bayramında ise et dağıtım projelerine yaklaşık 2.332.315 avro harcamıştır.¹⁷⁷ Bunun yanında Vakıf, yetimhanelere sponsorluk, eğitim ve kültür destek projeleri, mesleki edindirme kursları, camii ve külliye tadilat projeleri de gerçekleştirmiştir. Ayrıca TİKA işbirliği ile Maroua şehrinde bir lise ve Yaoundé'de halen inşaatı devam eden bir öğretmen okulu hayata geçirmiştir.

Diğer Sivil Toplum Kuruluşları

Yukarıda bahsedilen Afrika'daki aktif özerk kurumların yanında Deniz Feneri Derneği, Cansuyu Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği, Yardımlı Uluslararası İnsani Yardım Derneği, Kimse Yok Mu Derneği gibi birçok Türk Sivil Toplum Kuruluşu Afrika'da yardım faaliyetleri göstermektedir.

Deniz Feneri Derneği resmi olarak 1998 yılında kurulmuştur. Kar amacı gütmeyen gönüllü bir kurum olarak dünyanın dört bir yanında acil insani, sosyal yardımları ve pek çok alanda ihtiyaç sahiplerine yardımlar ulaştırmaktadır. 2000 yılında Doğu Afrika'da şiddetli kuraklığa bağlı yaşanan kıtlık üzerine Etiyopya'da yardım yapmaya başlayan Deniz Feneri Derneği bugüne kadar farklı Afrika ülkelerinde yardım faaliyetlerini yürütmektedir. Deniz Feneri Derneği'nin Çad, Etiyopya, Fildişi Sahili, Gana, Gine Bisao, Kongo, Kamerun, Kenya, Mali, Madagaskar, Malawi, Moritanya, Mozambik, Senegal, Siera Leone, Somali, Sudan, Tanzanya, Uganda ve Zimbabve ülkelerinde yerel partnerlerle 2005 ve 2015 yılları arasında yaptığı yaklaşık 10 milyon avroluk aynı ve nakdi yardımların 43.700'ü Kamerun'a çıkartılmıştır.¹⁷⁸

¹⁷⁷ Aziz Mahmud Hüdayi Vakfı Çamlıca Genel Merkezi, İnsani Yardım Ve Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü, İnsani Yardım raporları, Erişim tarihi: 22.04.2016

¹⁷⁸ Görüşme, Deniz Feneri Dış İlişkiler sorumlusu Yavuz İnan'la, Görüşme tarihi: 27 Nisan 2016

Cansuyu Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği afet, savaş gibi olağanüstü ve olağan zamanlarda Türkiye içinde ve yurt dışındaki muhtaçlara gıda, giyim, sağlık, eğitim, kira, barınma gibi bütün hususlarda aynı, nakdi her türlü maddi ve manevi yardımda bulunan bir kurumdur. Diğer Türk Sivil Toplum Kuruluşları gibi Cansuyu Derneği de Afrika'da yardım faaliyetleri sürdürmektedir. Birçok Afrika ülkesinde bulunan dernek, eğitim, insani yardım, hastaneler ve sağlık projeleri, yetim ve korunmaya muhtaç çocukların korunması, temiz su projeleri, kalıcı yardımlar, tarımsal kalkınma projeleri ve ayrıca, Ramazan ve Kurban faaliyetleri, camii ve külliye inşa projeleri gerçekleştirmektedir.¹⁷⁹

Afrika'da diğer bir aktif kuruluş olan *Kimse Yok Mu Derneği* ise 30'dan fazla Afrika ülkesinde acil ve insani yardım, sağlık, eğitim, yetim ve yetimhane projeleri, temiz su projeleri ve kalıcı yardım projeleri gerçekleştirmektedir. Bu projeler kapsamında Uganda, Kenya, Somali ve Etiyopya ülkelerinde sosyal kompleksler ve hastaneler inşa etmiştir. İnşa edilen hastanelerin ekipmanları, personelleri, ilaç gibi dernek tarafından karşılanmıştır. Kimse Yok Mu Derneği, 2008 ve 2013 yıllar arasında Sudan, Kamerun, Çad, Nijer, Kongo Demokratik Cumhuriyeti ve Orta Afrika Cumhuriyeti'nde 22.500 katarakt ameliyatı gerçekleştirmiştir.¹⁸⁰ Ayrıca dernek, Ramazan ve Kurban Bayramı dönemlerinde düzenli olarak yaptığı yardımlarla binlerce aileye hizmet vermektedir.

Mart 2007'de elli beş kurucu gönül insanının bir araya gelmesiyle kurulan *Yardımlı Derneği* Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğu başta olmak üzere, Filistin-Gazze ve Filistin mülteci kampları, Arakan mülteci kampları, Somali, Sudan, Suriye, Pakistan, Etiyopya ve daha birçok ülkede ve bölgede dil, din ve ırk ayırım gözetmeksizin yardım çalışmaları yürütmektedir.¹⁸¹ Afrika'da yaygın olan katarakt hastalığıyla mücadele, Yardımlı Derneği'nin yürüttüğü projelerden biridir. Bir ameliyatın ortalama 75 dolara mal olduğu Somali'de bu güne kadar binlerce insanın sağlığına kavuşmasını sağlamıştır. Yardımlı Derneği, Somali'de Kadın Doğum ve Çocuk Hastanesi'nin kurulması için

¹⁷⁹ Cansuyu Derneği, Neler yapıyoruz <http://cansuyu.org.tr/tr/> Erişim tarihi: 05.05.2016

¹⁸⁰ 2014 KYM Fransızca Katalog <http://dosya.kimseyokmu.org.tr/files/2014/08/2014-kym-fransizca-katalog.pdf> Erişim tarihi : 05.05.2016

¹⁸¹ Yardımlı Derneği, Hakkımızda <http://yardimli.org.tr/tr/icerik/18253/47/hakkimizda> Erişim tarihi : 06.05.2016

2011’de başlatılan seferberliğe katılmıştır. Bunların yanı sıra Afrika’nın birçok bölgesinde su kuyuları dernek tarafından açılmış, Ramazan ve Kurban faaliyetleri de gerçekleştirmektedir.

Sonuç

Bu çalışma boyunca belirlemeye çalıştığımız Afrika kıtasının, Türk Dış politikasındaki yerinin, gerek Osmanlı dış politikasında gerekse Cumhuriyet dönemi Türk dış politikasında yadsınamaz bir bölge olduğu anlaşılmaktadır. Osmanlı Devleti XVI. yüzyılın ilk çeyreğinde, önce Barbaros kardeşlerce kurulan Cezayir Eyaleti ardından Mısır, Tunus, Trablusgarp, Kuzey Afrika bölgelerini ele geçirmesiyle beraber Sahra ticaret yollarının denetim altına almak için güneye yayılma siyaseti takip etmiştir. Osmanlı Devleti stratejik önemi taşıyan bu bölgeleri yüzyıllar boyunca hâkimiyeti altında tutmayı başarmıştır. XIX. yy'ın ortalarında Afrika'da Avrupalıların elinde sömürgecilik faaliyetlerinin başladığı dönemlerde Osmanlı Devleti, çalkantılı bir dönemde olmasına rağmen dış politika stratejilerini geliştirerek söz konusu bölgeleri korumaya çalışmıştır. Özellikle, Sahra ticaret yollarının bulunduğu Libya hinterlandını elinde tutmak için Fransızlara karşı ciddi bir mücadele vermiştir.

Osmanlı'nın yıkıldığı dönem ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu yıllarda Etiyopya ve Liberya dışında Afrika kıtası tamamen sömürge haline gelmiştir. Böyle bir ortam, Afrika politikaları geliştirmeye elverişli olmadığı gibi Türkiye'nin bağımsızlığını ve egemenliğini oturtmaya çalışan kurucuları da, dış politikada batıcılık, barışçılık ve statükoculuk ilkelerini hâkim kılmışlardır. Tabii olarak bu süreçte asırlarca tarihsel ve kültürel yakınlığı olan Türkiye ve Afrika'nın, birbirinden uzaklaşmalarına neden olmuştur. Her ne kadar 1960'lı yıllarda bağımsızlıklarını kazanan Afrika ülkeleri Türkiye tarafından tanınsa da, ikili ilişkilerin yeniden canlandırılması mümkün olamamıştır. Bununla beraber, o yıllarda yaşanan Kıbrıs sorununun BM gündemine getirilip, çözülmesi için Afrika ülkelerinin desteğine ihtiyaç duyan Türkiye bölgenin stratejik önemini fark ederek o kıtaya bir açılım teşebbüsüne girişmiştir. Ancak, dönemin Soğuk Savaş şartları dolayısıyla SSCB'ne karşı güvenliğine öncelik veren Türkiye'nin izlediği batıcılık politikasıyla bu girişim kısa vadeli olmuştur.

1990'lı yıllarda Soğuk Savaş'ın bitmesiyle yeniden şekillenen uluslararası sistemde, eski iki kutup arasındaki stratejik mevkiini yitiren Türkiye, yerini yeniden belirlemeye çalışmıştır. Bu yüzden Türkiye'nin, önce bağımsızlığını yeni alan Türk Cumhuriyetlere, daha sonra Müslüman devletlere ve en son 1998'de Afrika'ya açılması zorunlu hale gelmiştir. Türkiye, hızlı bir şekilde hem tarih, hem kültürel bakımından

ortak olduğu bu devletlere yakın ilişkiler geliştirmeye çalışmıştır. Bu zorunlu açılımlar çerçevesinde Afrika kıtasıyla da tüm alanlarda yakın ilişkiler geliştirmek üzere bir *Açılım Eylem Planı* hazırlanmıştır. Türkiye'nin XXI. yy'ın başında geçirdiği politik ve ekonomik krizlerden dolayı uygulanmasında aksaklık yaşanan eylem planı, 2002'de iktidarı devralan AK Parti, söz konusu planı, üzerinde yeni stratejiler geliştirerek hızlı ve etkili bir şekilde hayata geçirmiştir. Türkiye'yi bölgesel güç ve küresel aktör haline getirmeyi hedefleyen ve bunun ancak Afrika kıtasını da yanına alarak gerçekteşebileceğini bilen AK Parti, Afrika'ya yönelik politikasının etkin yöntemi olan *yumuşak güç* unsurlarıyla yürütmektedir. Yumuşak güç, XXI. yy'da büyük devletlerin dış politikalarında en çok başvurulan yöntem haline gelmiştir. Siyasi değerler, tarih ve kültüre dayanan yöntemiyle uluslararası ilişkilerde olan etkisi ve başarısı kanıtlanmıştır.

Türkiye'nin Afrika'ya uyguladığı yumuşak güç politikasının etkisi, on üç sene sonra hissedilmektedir. Siyasi alanda, karşılıklı üst düzey ziyaretlerin düzenlenmesi, karşılıklı daimi diplomatik temsilcilerin açılması bunlardan bir kaçıdır. Ekonomik alanda, 2015 yılında iki taraf arasındaki ticari hacmi 2002 yılı ile kıyasla müessir bir artış kaydedilmiştir. Aynı zamanda, Afrika'daki Türk yatırımları ve Türkiye'nin kalkınma ve insani yardımlarının da yükseldiği görölmektedir. Türkiye'nin Afrika'daki görünürlüğü artmış ve birçok ülkeyle farklı alanlarda ikili antlaşmalar imzalanmıştır. Bugün, Türkiye ve Afrika kıtası birbirlerine bağlıdır. Zira Afrika pazarı ve doğal kaynakları, gelişmekte olan Türkiye için vazgeçilmez durumuna gelmiştir.

Kamerun örneğine bakıldığında 10 sene içerisinde kaydedilen mesafe geçmişle kıyasla oldukça önemlidir. Siyasi bakımından, Kamerun'da Türkiye Büyük Elçiliği'nin açılması, karşılıklı yüksek düzey ziyaretler ve o ziyaretler esnasında imzalanan ikili antlaşmalar neticesinde ekonomik açıdan iki ülke arasında hızla artan ticaret hacmi ve yatırımlar Kamerun'un Türk dış politikasındaki yerini ortaya koymaktadır. Ancak Kamerun'un hala Türkiye'de temsilciliğini açmaması oldukça şaşırtıcıdır. Bununla beraber iki ülke arasındaki bağı ve kültürel ilişkileri daha da kuvvetlendirmek için Pursaklar Belediyesi (Ankara) ile Kamerun'un Mfou Belediyesi şehri arasında kardeş kent kurulması Türkiye İçişleri Bakanlığı'nca 10.07.2014 tarihli onayı ile uygun görölmüştür. 24-25 Nisan 2013 tarihlerinde tertiplenen tören üzerine ise Kamerun'un

Extrême-Nord (Aşırı Kuzey) vilayetinin başkenti Maroua şehri ve Kayseri şehri ile “Kardeş Kent” ilan edilmiştir.¹⁸²

Diğer taraftan Türkiye, 2002’den itibaren politik ve ekonomik reformlarıyla gösterdiği hızlı büyümesiyle Afrika ülkeleri için bir model konumundadır. Ancak, gerek Fransa ve İngiltere gibi eski sömürgeciler başta olmak üzere, gerekse ABD ve Çin gibi uluslararası sistemin güçlü aktörlerinin de bölgeye olan ilgisi bir rekabet ortamı oluşturmaktadır. Bu yüzden, bu çalışmanın bir önerisi olarak; ilişkilerin güçlenmesi ve daha ileriye götürülmesi için hem Afrika tarihi hem de ikili ilişkileriyle yeni arayışlar ve perspektifler üzerine araştırmaların yapılmasının zaruri olduğu ortaya çıkmaktadır.

¹⁸² Dışişleri Bakanlığı, Türkiye-Kamerun İlişkileri, <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-kamerun-siyasi-iliskileri.tr.mfa> Erişim tarihi: 25.06.2016

KAYNAKÇA

Kitaplar

Abdullah Özkan ve Tüğçe Ersoy Öztürk, *Kamu Diplomasisi*, Tasam Yayınları, İstanbul 2012

Abdurrahman Çaycı, *Büyük Sahra'da Türk-Fransız Reakabeti (1858-1911)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1995

Ahmet Davutoğlu, *Profondeur stratégique*, Küre Yayınları, İstanbul, 2001

Ahmet Kavas, *Belgeler Işığında Osmanlı-Afrika Müslümanları Dayanışması – Solidarity of Ottoman-African muslims : under the Light of The Documents*, Diyanet İşleri Bakanlığı, İstanbul 2006

Ahmet Kavas, *Osmanlı-Afrika İlişkileri*, Kitabevi, İstanbul 2011

Ali Balcı, *Türkiye Dış Politikası ilkeler, Aktörler ve Uygulamalar*, Etkileşim, İstanbul 2013

Ataöv Türkkaya, *Afrika Ulusal kurtuluş mücadelesi*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fak Yayınları, Ankara 1977

Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğunun Güney Siyaseti Habeş Eyaleti*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1996

Engin Akçay, *Bir Dış Politika Enstrümanı Olarak Türk Dış Yardımları*, Turgut Özal Üniversitesi Yayınları, Ankara 2012

Faruk Sönmezoğlu, *II. Dünya Savaşından Günümüze Türk Dış Politikası*, Der Yayınları, İstanbul 2006

Hasan Öztürk, Sevinç Öztürk, *Türkiye'nin dış yardım stratejisi : sorunlar ve öneriler*, Bilgesam Yayınları, İstanbul 2012

Hatice Uğur, *Osmanlı Afrikası'nda bir Sultanlık Zengibar*, Küre Yayınlar, İstanbul 2005

Hıfzı Topuz, *Kara Afrika*, Milliyet Yayınları, Ocak 1971

İhsan Süreyya Sırma, *II. Abdulhamid'in İslam Birliği Siyaseti*, Beyan, İstanbul 2007

Jean-François Legrain, *L'idée de califat universel et de congrès islamique face à la revendication de souveraineté nationale et aux menaces d'écrasement de l'empire ottoman. À propos du Traité sur le califat de Rachîd Ridâ*, Nouvelle édition, Maison de l'Orient et la Méditerranée, Lyon 2006

Joseph S. Nye, *Yumuşak Güç: Dünya Siyasetinde Başarının Yolu*, (Çev. Reyhan İnan Aydın), Elips Kitap, Ankara 2005

Larry Minear and Hazel Smith, *Humanitarian diplomacy: Practitioners and their craft*, United Nations University Press, Tokyo, New York, Paris, 2007

Mehmet Şahin ve Senem Çevik, *Türk Dış Politikası ve Kamu Diplomasisi*, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara 2015

Muharrem Ekşi, *Kamu Diplomasisi ve Ak Parti Dönemi Türk Dış Politikası*, Siyasal Kitapevi, Ankara 2014

Numan Hazar, *Küreselleşme Sürecinde Afrika ve Türkiye-Afrika İlişkileri*, Usak Yayınları, Ankara 2011

Oral Sander, *Türkiye'nin dış politikası*, İmge Kitabevi, Ankara 1998

Sâdık el-müeyyed, *Habeş Seyahatnamesi 1904*, (Hazırlayan Mustafa Baydemir), Kaknüs Yayınları, İstanbul 1999

Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayınları: 1, *Atatürk'ün Sölev ve Demeçleri III (1906-1938)*, Türk TTK Basımevi, Ankara 1959

Ufuk Tepebaş, *Türkiye-Afrika ilişkilerinin gelişmesinde sivil toplum ve düşünce kuruluşlarının rolü*, Tasam Yayınları, İstanbul 2010

Vedat Demir, *Kamu Diplomasisi ve Yumuşak güç*, Beta, İstanbul 2012

Yılmaz Sait, *Akıllı Güç*, Kum Saati, İstanbul 2006

Makaleler

Abdullah Özkan, “21. Yüzyılın Stratejik Vizyonu Kamu Diplomasisi ve Türkiye’nin Kamu Diplomasisi İmkânları”, *Tasam Stratejik Rapor*, Sayı 70, İstanbul (2004)

Kavas, “Kânim”, *DİA*, İstanbul 2001, XXIV

Ahmet Nezih Turan, “Mahremiyetin Muhafızları Darüssaade Agaları”, *Osmanlı Araştırmaları*, XIX

Akademik Bakış, “Soğuk Savaş Sonrasında “Yeni Dünya Düzeni”, *Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*, Sayı 17, 2009

Asena Boztaş, “Türkiye’nin Afrika İle İlişkilerinde Proaktif Politikalarının Teorik Analizi: Konstrüktivist Teori, Eleştirel Teori ve Uluslararası Toplum Teorisi”, *Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi* 31. Sayı, Aralık 2011

Aslı Ege, “Türk Dış Politikasında 1990’lı Yılları: Soğuk Savaş Sonrası Dönüşüm Ve İstikrar”, *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi*, C. XXIV, S 1, 2008

Boratav P. N. “Les Noirs dans le folklore turc et le folklore des Noirs de Turquie (Notes)” *Journal de la Société des Africanistes*, C. XXVIII, 1958

Cihat Göktepe ve Süleyman Seydi, “Soğuk Savaş Başlangıcında Türk Dış Politikası”, *bilgi*, Sayı 72, s.197-222, Kış 2015

Elem Eyrice Tepeciklioğlu, “Afrika Kıtasının Dünya Politikasında Artan Önemi ve Türkiye-Afrika İlişkileri”, *Ankara Üniversitesi Afrika Çalışmaları Dergisi*, C.I, S. 2, 2012

Fırat PURTAŞ, “Türk Dış Politikasının Yükselen Değeri: Kültürel Diplomasi”, *Akademik Bakış*, C.VII, Sayı.13, 2013

Francois-Bernard Huyghe, “Diplomatie Publique, Softpower Influence d’état”, *IRIS Observatoire Geostrategique de L’information*, 5 Juillet 2011

Gabrielle Angey, “La recomposition de la politique étrangère turque en Afrique subsaharienne Entre diplomatie publique et acteurs privés” *IFRI Programme Afrique Subsaharienne*, Mars 2014

Gabrielle Angey, “Une stratégie commune entre l’AKP et le mouvement de Fethullah Gülen en Afrique subsaharienne?”, *Observatoire de la vie politique turque*, 23 août 2010

İhsan Sureyya Sırma, “Fransa’nın Kuzey Afrika’daki Somurgeciliğine Karşı Sultan H. Abdulhamid’in Panislamist Faaliyetlerine ait bir kaç vesika” *İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, Edebiyat Fakültesi Matbaası, Sayı 7-8, İstanbul 1977

Mahmut Akpınar, “Emperyalizmle Mücadelede İç ve Dış Politikanın Bir Enstrümanı Olarak II. Abdülhamid’in İslam Birliği Siyaseti” *CÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 36, Sayı: 2, Aralık 2012

Marie-Pierre Busson, “La diplomatie culturelle: levier stratégique au coeur des luttes d’influence?”, *Analyse des impacts de la mondialisation sur la culture*, ENAP, Rapport 11, Février 2012

Marion Harroff-Tavel, *La Diplomatie Humanitaire Du Comité International De La Croix-Rouge*, Presses Universitaires de France *Relations internationales*, 2005/1 n° 121, pages 73 à 89

Mbabia Oliver, « Ankara en Afrique : stratégies d'expansion », *Outre-Terre*, 2011/3 n° 29, p. 107-119

Mehmet Özkan, “Türkiye’nin Afrika’da Artan Rolü: Pratik Çabalar ve Söylem Arayışlar”, *Ortadoğu analizi Aylık Uluslararası Dergisi*, C. IV, S. 46, Ankara 2012

Mehmet Seyfettin Erol ve Ahmet Said Altın “Türk Dış Politikasında Afrika: Osmanlı Mirası Üzerine Ortak Gelecek - Etkinlik Arayışları”, *Gazi Üniversitesi, İİBF Uluslararası İlişkiler*, USGAM, Ankara 2012

Mehmet Seyfettin Erol ve Oktay Bingöl, Birinci Dünya Savaşı’nın Afrika’ya ve Sömürgeciliğe Etkileri, *Akademik Bakış*, Cilt 7 Sayı 14, Yaz 2014

Milton C. Cumming, “Cultural Diplomacy and the United States Government: A Survey”, *Center for Arts and Culture, Cultural Diplomacy Research Series*, Washington, 2009

Numan Hazar, “Türkiye Afrika’da: Eylem Planının Uygulanması ve Değerlendirme On Beş Yıl Sonra”, *ORSAM Rapor No: 124*, Temmuz 2012

Numan Hazar, “Türkiye’nin Afrika’ya Açılımı”, *Stratejik Analiz*, Cilt 9, Sayı 99, Ankara Temmuz 2008

Oğuzhan KÖSE, Türkiye Ve Afrika Ülkeleri Diplomatik Temsilcileri Ortak Stratejik Vizyon Geliştirme Projesi IV. Çalıştay Sonuç Raporu “Afrika Ülkeleri-Türkiye Arasındaki Ekonomik İlişkiler” *TASAM, Stratejik Rapor No: 24*, Aralık 2007

Philippe Ryfman, “L’action Humanitaire Non Gouvernementale: Une Diplomatie Alternative ?”, *Dossier Les Nouveaux Acteurs Internationaux, Politique Étrangère* 3/2010

Ramazan Erdağ, “Türkiye’nin Stratejik Kültürü ve Dış Politikada Yansıması”, *Akademik İncelemeler Dergisi*, Cilt 8, Sayı 1, 2013

Soner Karagül & İbrahim Arslan, “Türkiye’nin Afrika Açılım Politikası: Tarihsel Arka Plan, Stratejik Ortaklık ve Geleceği”, *Uluslararası Hukuk ve Politika* Cilt: 9, Sayı: 35, ss.21-55, 2013

Tarig Mohammed Nour, “Birinci Dünya Savaşı’nda Emperyalizme karşı Türklerin Yanında yer alan Darfur Hakimi Ali Dinar (1898-1916)”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Sayı 61, Cilt: XXI, Mart 2005

Turhan Feyzioğlu, “Milli Kurtuluş Önderi Atatürk ve Milletler Arası Etkisi”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C.III, Ankara 1986

Vicky Alain, “La Turquie à l’assaut de l’Afrique”, *Monde Diplomatique*, Mai 2011

William Assanvo, “Rétrospective 2011 des relations économiques & commerciales entre l’Afrique et ses partenaires Émergents”, *Observatoire de la vie politique en Afrique Note d’analyse n° 8*, Janvier 2012

Zübeyir Gülabi, “Dış Yardımlar Bağlamında Türkiye - Kamerun İlişkileri”, *JOBEPS*, Vol:4, No:7, 101-122, Ankara 2015

Tezler

Adem Akkaya, “Türk Dış Politikasında Afrika Kıtası ve 1998 Afrika’ya Açılım Eylem Planıyla Başlayan Yeni Dönemin Analizi” Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara 2012

Aytaç Yüksel , “Çin Halk Cumhuriyeti-Afrika İlişkileri: Sudan Örneği” Uluslararası İlişkileri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Harp Akademileri Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, İstanbul 2014

Berna Gürkaş, “Kamu ve Kültür Diplomasisi Aracı Olarak Sosyo-Kültürel Tanıtma Stratejilerinin Planlanması: Türkiye-İran Modellemesi”, Uzmanlık Tezi, T.C. Kültür Ve Turizm Bakanlığı Tanıtma Genel Müdürlüğü, Ankara 2009

Bolou Pierre-Francis “L’entrée de la Turquie en Afrique sub-saharienne face à l’influence française et la présence chinoise”, mémoire de recherche, Institut des Sciences Sociales Departement Des Relations Internationales, Université de Galatasaray, İstanbul 2011

Cezmi Eraslan, “II. Abdülhamid Devrinde Osmanlı Devleti Dahilinde ve Afrika kıtasında İslam Birliği (Panislamizm) Faaliyetleri” Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul 1985

Charles Nattier (Dir. Robert Laliberté), *La diplomatie publique et culturelle de demain : nouvelles stratégies pour de nouveaux défis*, Association internationale des études québécoises (AIEQ), Québec 2015

İbrahim Halil Alegöz, “Uluslararası İlişkilerde İnsani Diplomasiğin Rolü: Türkiye-Somali Örneği”, Yüksek Lisans Tezi, FSMV Üniversitesi, İstanbul 2013

İsa Gökgedik, “Afrika (Bilâdüssûdan)’da Kurulmuş Bir İslam Devleti: Kânim-Bornu ve Osmanlı İle Münasebetleri”, Marmara Üniversitesi, İslam Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2014

Marie Pannetier, “La Turquie en Afrique, une stratégie globale”, Institut Français d’Etudes Anatolienne, Séminaire Turquie Contemporaine, 2012

Muhammed Tandoğan, “Osmanlı Devleti’nin Afrika’da Avrupa Sömürgeciliğine Karşı Siyaseti (XIX. yüzyıl ve XX. yüzyılın başları)”, İstanbul Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2011

Mustafa Sencer Kiremitçi, “Soğuk Savaş Sonrası Afrika Kıtasına Yönelik Dış Yardımlar ABD, Çin Halk Cumhuriyeti ve Türkiye Örnekleri” Aile ve Sosyal Politikalar Uzmanlık Tezi, T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, Ankara 2013

Reymond Philippe, Margot Jonas, Margot Antoine, “Les limites de l’aide humanitaire”, *Projet SHS de 1e année master SHS Développement Durable et Développement Nord-Sud*, Ecole Polytechnique Fédérale de Lausanne, Lausanne 2007

Tunç Demirtaş, “Türkiye’nin Afrika Politikasında Yumuşak güç Unsurunun Rolü”, Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi, Bursa 2015

Yiğit Köymen, “Türk Dış Politikasında Doksanlı Yıllar ve AB Perspektifinde Değerlendirilmesi”, Atılım Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2012

Web Siteler

AFAD: www.afad.gov.tr

Cumhurbaşkanlık: www.tccb.gov.tr

Başbakanlık: www.basbakanlik.gov.tr

DEİK : www.deik.gov.tr

DİA: <http://www.islamansiklopedisi.info/>

T.C Dışişleri Bakanlığı: www.mfa.gov.tr

T.C Ekonomik Bakanlığı: www.ekonomi.gov.tr

Tasam: www.tasam.org.tr

TİKA: www.tika.gov.tr

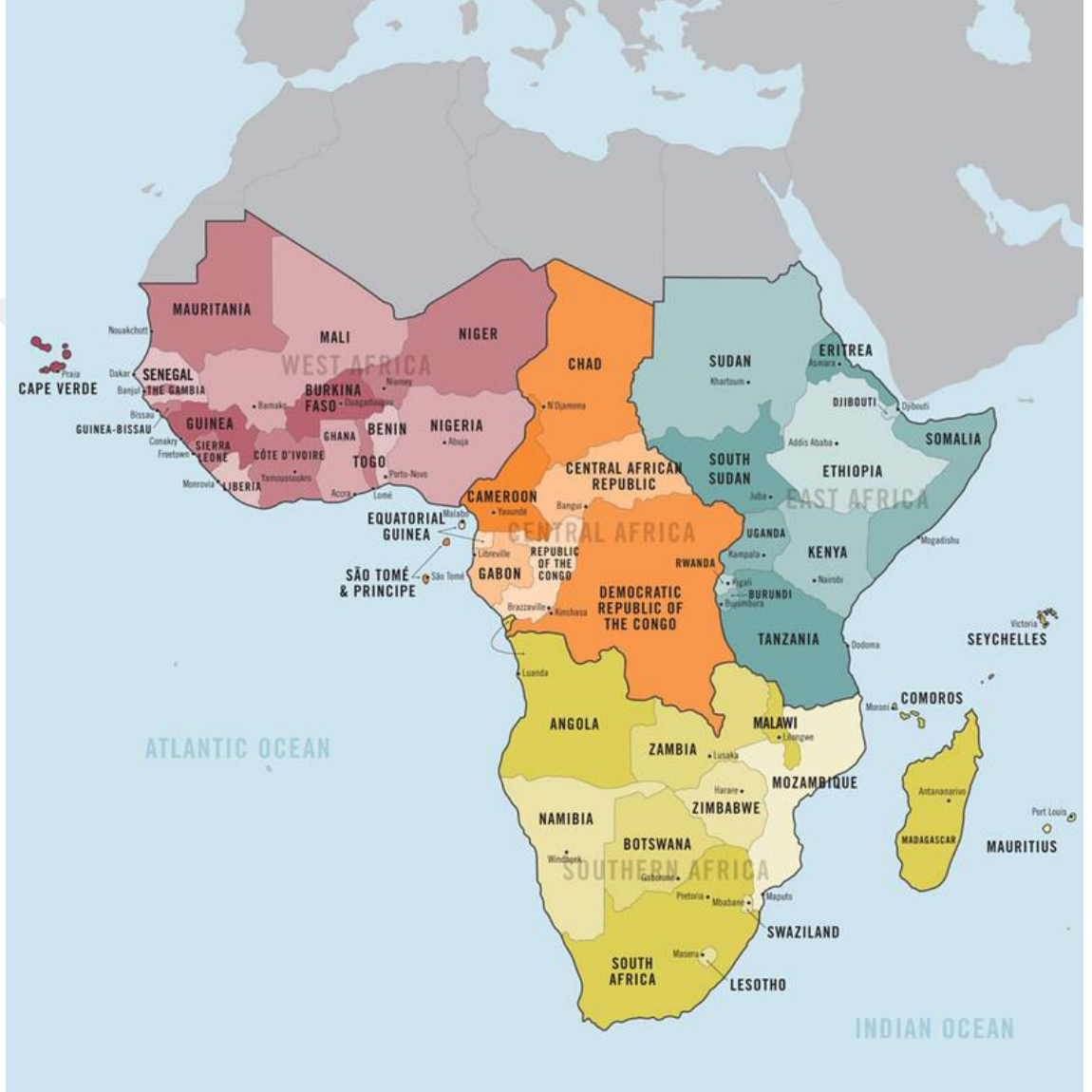
TUİK: www.tuik.gov.tr

Türk Kızılayı : www.kizilay.org.tr

EKLER

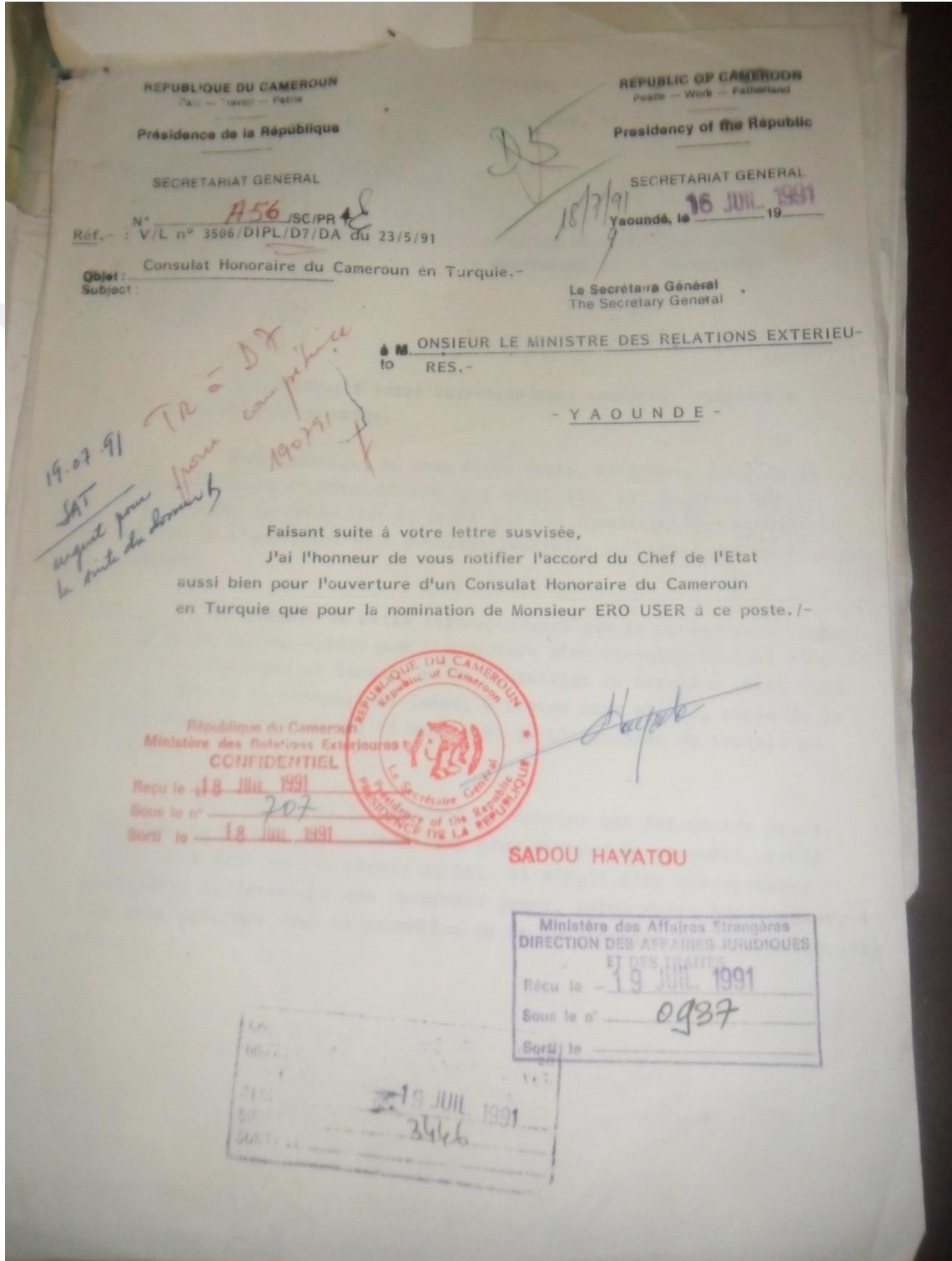
Ek 1: Sahraaltı Afrika bölgesi haritası

Ek 2: Kamerun'un Afrika'daki coğrafik konumu, vilayetleri ve illeri gösteren harita

Ek 3: Erol USER'in İstanbul'da Kamerun Fahri konsolosluğa atanmasına dair arşiv belgeleri

MINISTERE DES RELATIONS
EXTERIEURES

DIRECTION DU PROTOCOLE ET DES TRAITES
S/DIRECTION DES AFFAIRES JURIDIQUES ET TRAITES
SERVICE DES ACCORDS ET TRAITES

YAOUNDE, le 20 FEV. 1992

NO 1030 /DIPL/ DPT/SDAJT/SAT.-

Le Ministre des Relations Extérieures
The Minister of External Relations

Réf : _____
Ref. _____

Objet : Brevet Consulaire de Mr à M on sieur l'Ambassadeur du cameroun
Subject : ERO USER.- to

C A I R E

TRES URGENT

J'ai l'honneur de vous faire tenir ci-joint,
pour transmission à l'intéressé, copie du Brevet Consu-
laire établi au nom de Monsieur ERO USER, Consul Honoraire
du Cameroun à Ankara ISTAMBUL

L'original dudit document vous parviendra par
prochaine valise diplomatique./-

P.J. : 1.-

Pour le Ministre
et par Délégation
Le Directeur des Affaires Administratives
Consulaires et Protocolaires

Raymond Epote

Ek 4: 4 Mart 2002 tarihinde Ankara'da imzalanan Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Kamerun Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Ekonomik, Teknik ve Ticari İşbirliği Anlaşması'nın Onaylanması Hakkında Karar.

04.09.2002 Çarşamba
Sayı: 24866 (Asıl)

YÜRÜTME VE İDARE BÖLÜMÜ Milletlerarası Andlaşmalar

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Kamerun Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Ekonomik, Teknik ve Ticari İşbirliği Anlaşması'nın Onaylanması Hakkında Karar
Karar Sayısı: 2002/4630

Bakanlar Kurulundan:

4 Mart 2002 tarihinde Ankara'da imzalanan ekli "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Kamerun Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Ekonomik, Teknik ve Ticari İşbirliği Anlaşması'nın onaylanması; Dışişleri Bakanlığı'nın 15/7/2002 tarihli ve İEGY/267564 sayılı yazısı üzerine, 31/5/1963 tarihli ve 244 sayılı Kanunun 3 üncü ve 5 inci maddelerine göre, Bakanlar Kurulu'nca 2/8/2002 tarihinde kararlaştırılmıştır.

Ahmet Necdet SEZER
CUMHURBAŞKANI

Bülent ECEVİT
Başbakan

D. BAHÇELİ
Devlet Bak.ve
Başb.Yrd.

Prof.Dr.T.TOSKAY
Devlet Bakanı

N.ARSEVEN
Devlet Bakanı

M.BAYER
Devlet Bakanı

Dr.R.DOĞRU
Devlet Bakanı

S.ÇAKMAKOĞLU
Milli Savunma Bakanı
Bakanı

Prof.Dr.A.AKCAN
Bayındırlık ve
İskan Bakanı

Y.OKUYAN
Çalışma ve Sos.
Güv.Bakanı

M.TAŞAR
Turizm Bakanı

Prof.Dr.Ş.S.GÜREL
Dışişleri Bak. ve
Başb.Yrd.

M.KEÇECİLER
Devlet Bakanı

M.KOCABATMAZ
Devlet Bakanı

Prof.Dr.Ş.ÜŞENMEZ
Devlet Bakanı

H.T.İÇLİ
Devlet Bakanı

R.K.YÜCELEN
İçişleri Bakanı

Doç.Dr.O.DURMUŞ
Sağlık Bakanı

A.K.TANRIKULU
Sanayi ve Ticaret
Bakanı

Prof.Dr.N.ÇAÇAN
Orman Bakanı

M.YILMAZ
Devlet Bak.ve
Başb.Yrd.

M.Z.SEZER
Devlet Bakanı

Prof.Dr.R.MİRZAOĞLU
Devlet Bakanı

E.S.GAYDALI
Devlet Bakanı

T.GÜLEK
Devlet Bakanı

S.ORAL
Maliye Bakanı

O.VURAL
Ulaştırma Bakanı

Z.ÇAKAN
Enerji ve Tabii
Kay.Bakanı

F.AYTEKİN
Çevre Bakanı

K.DERViŞ
Devlet Bakanı

F.BAL
Devlet Bakanı

Dr.Y.KARAKOYUNLU
Devlet Bakanı

F.ÜNLÜ
Devlet Bakanı

Prof.Dr.H.S.TÜRK
Adalet Bakanı

Prof.Dr.N.TEKİN
Milli Eğitim

Prof.Dr.H.Y.GÖKALP
Tarım ve Köyşleri
Bakanı

Prof.Dr.B.S.ÇAĞLAYAN
Kültür Bakanı

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile
Kamerun Cumhuriyeti Hükümeti Arasında
Ekonomik, Teknik ve Ticari
İşbirliği Anlaşması

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ve Kamerun Cumhuriyeti Hükümeti, bundan böyle "Taraflar" olarak anılacaklardır;
İki ülke arasında mevcut dostane ilişkileri kuvvetlendirmek arzusuyla;
İki ülke arasında ekonomik, ticari ve teknik alanlardaki işbirliğini geliştirmeye ve güçlendirmeye kararlı olarak;
Ticari ilişkilerin eşitlik ve karşılıklı yarar esasına göre kolaylaştırılması ve gelişmesi arzusuyla;
Ekonomik, teknik ve ticari alanlardaki işbirliğinin, ülkelerinin kalkınmasında temel unsurlardan biri olduğuna inanarak;
Aşağıdaki hususlarda anlaşmışlardır:

MADDE I

Akit Taraflar, ülkelerinde yürürlükte olan kanun, tüzük ve yönetmelikler çerçevesinde, kuruluşları ve firmaları arasındaki ticari mübadelelerin, ekonomik ve teknik işbirliğinin sürekli geliştirilmesine ve çeşitlendirilmesine yardımcı olmak, teşvik etmek ve kolaylaştırmak hususunda anlaşmışlardır.

MADDE II

Madde I'de öngörülen işbirliği alanları özellikle aşağıdaki hususları kapsayacaktır:

- Sanayilerin tesisi ile ortak teşebbüsler kurulması,
- Turist mübadelesinin geliştirilmesi ve güçlendirilmesi,
- Doküman ve bilgi teatisi,
- Mühendislik ve müşavirlik hizmetleri,
- Burs sağlanması, inceleme gezileri ve seminerler düzenlenmesi,
- Eğitimde ve özellikle müşavirlik hizmetlerinde kolaylıklar sağlanması,
- Fuarlar, sergiler ve ticari misyonlar düzenlenmesi,
- Lisans, ilmi ve teknik bilgi alım ve değişimi,
- Tarafların üzerinde mutabık kalacakları muhtemel her nevi işbirliği şekilleri.

MADDE III

Madde II'de ifade edilen ekonomik, teknik ve ticari işbirliği projelerinin uygulamaları, özel protokollere ve/veya düzenlemelere konu olabilecektir.

MADDE IV

Taraflar, ithal ve ihrac ürünlerinin karşılıklı transit serbestisini kolaylaştırmak için gerekli tüm kolaylıkları sağlayacaklardır.

MADDE V

Bu Anlaşma çerçevesinde Taraflar arasında yapılacak bütün ödemeler, her iki ülkede yürürlükte bulunan kambiyo ve dış ticaret mevzuatına uygun olarak gerçekleştirilecektir.

Bununla birlikte, Taraflar ülkelerindeki kanun ve düzenlemelere uygun olarak diğer ödeme şekilleri konusunda mutabakat sağlayabileceklerdir.

MADDE VI

Taraflar, her iki ülkede yürürlükte bulunan kanun ve düzenlemelere uygun olarak ticari ilişkileri geliştirme amacıyla ülkeleri sınırları içinde fuarlar ve sergiler düzenlenmesi ve firmalarının her iki ülkede düzenlenecek ticari etkinliklere katılımları için gerekli her türlü kolaylık ve yardımcı birbirlerine göstereceklerdir.

MADDE VII

Taraflar, bu Anlaşma hükümleri çerçevesinde, iki ülke arasında işbirliği imkanlarının belirlenmesi ve incelenmesi için bir Komisyon kurulması hususunda mutabık kalmışlardır. Komisyon dönüşümlü olarak her iki ülke toplanacaktır.

MADDE VIII

Bu Anlaşmanın yorumlanması ve/veya uygulanmasından kaynaklanan her türlü anlaşmazlık diplomatik yollardan çözümlenecektir.

MADDE IX

Bu Anlaşmanın hiçbir noktası, Tarafların daha önce üçüncü ülkelerle imzalamış oldukları Anlaşma veya Antlaşmalara zarar getirecek herhangi bir yoruma konu olmayacaktır.

Bu Anlaşmaya ilişkin değişiklikler Tarafların bildirim ve onayından geçecektir.

MADDE X

Bu Anlaşma, her iki Tarafın kendi mevzuatlarına uygun olarak tamamlayacakları onay işlemlerinin son bildirim tarihinde yürürlüğe girecektir.

Anlaşma üç yıl (3) yürürlükte kalacak ve bu sürenin hitamında, Taraflarca altı (6) ay önceden yazılı olarak fesih istemi karşı Tarafa bildirilmedikçe, yürürlük süresi birer yıllık devreler itibariyle otomatik olarak uzayacaktır.

Bu Anlaşmanın geçerliliğinin sona ermesi, Anlaşmanın yürürlükte bulunduğu sürede yürütülen konratlara etki etmeyecektir.

Ankara'da 4 Mart 2002 tarihinde iki Fransızca orijinal nüsha olarak düzenlenmiştir.

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
HÜKÜMETİ ADINA
Mehmet KEÇECİLER
Devlet Bakanı

KAMERUN CUMHURİYETİ
HÜKÜMETİ ADINA
Adeum GARGOUM
Dış İlişkiler Bakanı Nezdinde
İslam Dünyası ile İlişkilerden Sorumlu
Delege Bakan

Ek 5: 6 Mart 2002 tarihinde Ankara’da imzalanan ve 16.10.2003 tarihli ve 4987 sayılı Kanunla onaylanması uygun bulunan ekli “Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Kamerun Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Kültürel ve Bilimsel Alanlarda İşbirliği Anlaşması

12 Şubat 2006, Pazar
Sayı: 26078

Milletlerarası Andlaşma

Karar Sayısı : 2006/9958

6 Mart 2002 tarihinde Ankara’da imzalanan ve 16/10/2003 tarihli ve 4987 sayılı Kanunla onaylanması uygun bulunan ekli “Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Kamerun Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Kültürel ve Bilimsel Alanlarda İşbirliği Anlaşması”nın onaylanması; Dışişleri Bakanlığı’nın 5/1/2006 tarihli ve İKGY/512836 sayılı yazısı üzerine, 31/5/1963 tarihli ve 244 sayılı Kanunun 3 üncü maddesine göre, Bakanlar Kurulu’na 23/1/2006 tarihinde kararlaştırılmıştır.

Ahmet Necdet SEZER
CUMHURBAŞKANI

Recep Tayyip ERDOĞAN
Başbakan

A. GÜL
Dışişleri Bak. ve Başb. Yrd.

A. BABACAN
Devlet Bakanı

B. ATALAY
Adalet Bakanı V.

H. ÇELİK
Milli Eğitim Bakanı

M. M. EKER
Tarım ve Köyşleri Bakanı

M.H.GÜLER
Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı

A. ŞENER
Devlet Bak. ve Başb. Yrd.

M. A. ŞAHİN
Devlet Bakanı V.

M. V.GÖNÜL
Milli Savunma Bakanı

F. N.ÖZAK
Bayındırlık ve İskan Bakanı

M. BAŞESGİOĞLU
Çalışma ve Sos. Güv. Bakanı

A. KOÇ
Kültür ve Turizm Bakanı

M. A. ŞAHİN
Devlet Bak. ve Başb. Yrd.

N. ÇUBUKÇU
Devlet Bakanı

A.AKSU
İçişleri Bakanı

R.AKDAĞ
Sağlık Bakanı

B. ATALAY
Devlet Bakanı

K. TÜZMEN
Devlet Bakanı

K. UNAKITAN
Maliye Bakanı

B. YILDIRIM
Ulaştırma Bakanı

A. COŞKUN
Sanayi ve Ticaret Bakanı

O. PEPE
Çevre ve Orman Bakanı

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti
ile
Kamerun Cumhuriyeti Hükümeti Arasında
Kültürel ve Bilimsel Alanlarda
İşbirliği Anlaşması

Bundan böyle "Taraflar" olarak anılacak Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Kamerun Cumhuriyeti Hükümeti, Ülkeleri arasında var olan dostluk ilişkilerini güçlendirmek ve derinleştirmek doğrultusundaki ortak arzu ve hedeflerini ilham alarak,

Kültür, eğitim, bilim, basın-yayın, gençlik ve spor alanlarındaki ilişkilerini geliştirme ve derinleştirme amacıyla, Birbirlerinin ulusal miraslarına karşılıklı olarak saygı gösterme ilkesini rehber edinerek, Aşağıdaki hususlarda anlaşmaya varmışlardır:

MADDE 1 — Taraflar, kültürel miras alanlarında işbirliğinin ve birbirlerinin kültürel gelişimleri hakkında daha geniş bir tanıtımın gerçekleştirilmesine katkıda bulunacaklardır. Taraflar, bu amaçla:

a) bu alanlarda faaliyet gösteren kültür ve sanat kurum ve kuruluşları arasında doğrudan temas, işbirliği, deneyim ve gelişmeler hakkında değişimleri,

b) tiyatro, müzik, opera, bale ve diğer sanatsal alanlarda işbirliği ile karşılıklı ziyaretler ve etkinlikler düzenlenmesinin kolaylaştırılmasını,

c) geleneksel ve çağdaş sanat sergilerinin gerçekleştirilmesini,

d) müziğin çeşitli alanlarında sanatçı, kültür heyeti ve gösteri grupları değişimini,

e) sinema alanında işbirliğini ve film yapımcıları ile kuruluşları arasında temasların artırılmasını,

f) ilgili kuruluşların birbirlerinin dilleri, kültürleri ve tarihlerine ilişkin araştırma yapmalarını,

g) ilgili kuruluşların kitap fuarlarına katılımını ve süreli yayımlar ile diğer bilimsel belgelerin değişimini,

h) UNESCO sözleşmeleri ile taraf oldukları diğer anlaşmaların izlenmesi çerçevesinde kültürel ve tarihi mirasın bakımı ve korunması alanında işbirliğini,

i) sanat eserleri ile kültürel eser ve varlıkların yasadışı ithali ve ihracı ile transferinin önlenmesinde işbirliğini,

kültürel varlıkların yasadışı ticaretinin önlenmesi için gümrük idarelerinin gerekli tüm önleyici tedbirleri almalarını,

j) arşivleri, müzeleri ve kütüphaneleri arasında müzecilik, ve arkeoloji alanlarında işbirliğini ve uzman, yetkili, bilimsel yayınlar ile belge değişimini,

k) fikri mülkiyet ve telif haklarının korunması konusunda işbirliğini; fikri mülkiyet ve telif haklarına ilişkin anlaşmaların çözümüne yönelik mevzuatları ile uygulamaları hakkında bilgi, yayın ve belge değişimini,

l) karşılıklı olarak Kültür Merkezleri kurulmasını ve geliştirilmesini,

teşvik edeceklerdir.

MADDE 2 — Taraflar, eğitim alanında işbirliğini geliştireceklerdir. Taraflar, bu amaçla:

a) yüksek öğretim kurumları, okullar ile eğitim kurumları arasında doğrudan temas kurulmasını,

b) her düzeyde öğretim teknolojileri ve yöntemleri alanında öğretmen, akademisyen ve uzman değişimini,

c) mesleki öğretim ve eğitim alanında uzman değişimini,

d) temel ve orta öğretim okulları arasında kardeş okul ilişkileri kurulmasını,

- e) öğretim sistemlerinin karşılıklı olarak tanınmasını sağlamak üzere bilgi, deneyim ve her çeşit belge değişimini,
f) öğretim kurumlarınca verilen diploma, akademik derece ve unvanların karşılıklı tanınmasını sağlamak üzere bilgi ve uzman değişimini,
g) ülkelerinde birbirlerinin edebiyatının tanıtılmasını ve öğretilmesini,
h) uluslararası akademik konferanslara, seminerlere, sempozyumlara vb. akademisyen ve uzmanların katılımını,
i) yüksek öğretim kurumlarında lisans, lisans üstü ve doktora sonrası öğrenim ve/veya araştırma ve kısa süreli dil kursları için burs değişimini,
j) araştırmacıları, bilim adamları ve uzmanlarının ziyaretlerini, inceleme gezilerini ve danışmalarını, teşvik edeceklerdir.

MADDE 3 — Taraflar ayrıca teorik ve uygulamalı bilimler ile teknoloji alanlarında işbirliğini güçlendireceklerdir. Taraflar, bu amaca yönelik olarak:

- a) kurumları ve araştırma kuruluşları arasında temasları,
b) ortak programlar, çalışmalar ve diğer etkinliklerin yürütülmesini,
c) ortak araştırma programları çerçevesinde bilim adamı ve uzman değişimini,
d) kongre, sempozyum ve diğer etkinlikler hakkında bilgi değişimi ile bilim adamları ve araştırmacılarının bu etkinliklere karşılıklı olarak katılımını,
e) yayın, araştırma projeleri ile uluslararası toplantılar sonuçlarının değişimini, teşvik edeceklerdir.

MADDE 4 — Taraflar, haber ajansları, basın kuruluşları, radyo ve televizyon kurumları arasında işbirliğini, gazete ve periyodik yayıncıları arasında doğrudan temasları ve gazeteci, basın ve televizyon - radyo muhabirleri değişimini teşvik edeceklerdir.

Taraflar, birbirleri hakkındaki bilgilerini geliştirmek için ülkelerinde yapılmış veya yayınlanmış radyo ve televizyon programları değişimini destekleyeceklerdir.

Taraflar, her türlü enformasyonun özgür ve daha geniş bir şekilde dağılımını kolaylaştırmak amacıyla çaba gösterecekler, bu bağlamda kablo ve uydu gibi gelişmiş iletişim olanakları dahil olmak üzere basın ve yayıncılık alanında işbirliğini teşvik edecekler ve geliştireceklerdir.

MADDE 5 — Taraflar, sporun genelde halklar ve özellikle gençler arasında dostluk, kardeşlik ve barış olgusunun geliştirilerek sağlanmasını çabalarındaki önemini kabul ederler. Taraflar ayrıca, sporun eğitimsel, sosyal ve dinlenme görevlerinin yanı sıra toplum sağlığına katkısının önemini kabul ederler.

Taraflar, gençler arasında dostluk bağlarını pekiştirmek, dostluk ortamı yaratmak ve barış kültürünü yaygınlaştırmak amacıyla spor ve gençlik konularında bilgi ve deneyim değişimi dahil olmak üzere spor ve gençlik kuruluşları arasında işbirliğini teşvik edeceklerdir.

Taraflar, ülkelerinde düzenlenecek uluslararası spor festivalleri ile turnuvalara katılım için sporcu, spor takımı, antrenör, uzman ve gençlik heyetleri değişimini geliştireceklerdir.

MADDE 6 — Taraflar, her iki ülkeden eşit sayıda üyenin katılacağı bir Türkiye-Kamerun Kültürel, Bilimsel ve Eğitim İşbirliği Ortak Komisyonu kuracaklardır. Bu Komisyon, işbu Anlaşmanın uygulanmasına ilişkin periyodik değerlendirmeler yaparak etkin ve ileriye yönelik uygulamaları için gerekli önlemleri önerecektir.

MADDE 7 — Taraflar, bir çerçeve belge niteliğini taşıyan işbu Anlaşmanın uygulanmasına yönelik ek protokol veya programlar yapabileceklerdir.

MADDE 8 — İşbu Anlaşmada öngörülen değişim ile etkinlikler, Tarafların yasaları ile mevzuatlarına uygun olarak ve mali olanakları çerçevesinde yürütülecektir.

MADDE 9 — İşbu Anlaşma, Tarafların önerisi üzerine ve ortak rızalarıyla değiştirilebilir.

MADDE 10 — Taraflar arasında, işbu Anlaşmanın uygulanması veya yorumlanmasından kaynaklanabilecek herhangi bir uyuşmazlık, Taraflar arasında yürütülecek görüşmelerle çözümlenecektir.

MADDE 11 — İşbu Anlaşma, Tarafların ulusal onay işlemlerinin tamamlandığına ilişkin son bildirim diplomatik yoldan alındığı tarih itibarıyla yürürlüğe girecektir.

İşbu Anlaşma beş (5) yıl süreyle yürürlükte kalacak, Taraflardan herhangi birinin, Anlaşmanın geçerlik süresinin sona ermesinden altı (6) ay önce diplomatik yoldan yazılı olarak fesih ihbarında bulunmaması durumunda, sonraki beşer yıllık süreler için kendiliğinden yenilenmiş sayılacaktır.

Anlaşmanın feshi durumunda, Anlaşma çerçevesinde akdedilmiş tüm değişim programları ile sonuçlanmamış ortak etkinlikler ve/veya projeler, daha önceden kararlaştırıldığı gibi yürürlükte kalacak ve sürdürülecektir.

Ankara'da 6 Mart 2002 günü İngilizce dilinde, her biri eşdeğerde iki özgün örnek olarak imzalanmıştır.

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
HÜKÜMETİ ADINA**

**MEHMET KEÇECİLER
Devlet Bakanı**

**KAMERUN CUMHURİYETİ
HÜKÜMETİ ADINA**

**ADOUM GARGOUM
İslam Alemi ile İlişkilerden Sorumlu Bakan**

Ek 6: 16 Mart 2010 tarihinde Yaoundé’de imzalanan ekli “Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Kamerun Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Diplomatik, Hizmet ve Hususi Pasaport Hamilleri İçin Vizelerin Karşılıklı Olarak Kaldırılmasına Dair Anlaşma

28 Temmuz 2010 ÇARŞAMBA

Resmî Gazete

Sayı : 27655

MİLLETLERARASI ANDLAŞMA

Karar Sayısı : 2010/605

16 Mart 2010 tarihinde Yaounde’de imzalanan ekli “Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Kamerun Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Diplomatik, Hizmet ve Hususi Pasaport Hamilleri İçin Vizelerin Karşılıklı Olarak Kaldırılmasına Dair Anlaşma”nın onaylanması; Dışişleri Bakanlığının 14/5/2010 tarihli ve HUMŞ/238137 sayılı yazısı üzerine, 5682 sayılı Pasaport Kanununun 10 uncu maddesi ile 31/5/1963 tarihli ve 244 sayılı Kanunun 3 üncü maddesine göre, Bakanlar Kurulu’nca 14/6/2010 tarihinde kararlaştırılmıştır.

Abdullah GÜL
CUMHURBAŞKANI

Recep Tayyip ERDOĞAN
Başbakan

C. ÇİÇEK
Devlet Bak. ve Başb. Yrd.

B. ARINÇ
Devlet Bak. ve Başb. Yrd.

A. BABACAN
Devlet Bak. ve Başb. Yrd.

M. AYDIN
Devlet Bakanı

M. Z. ÇAĞLAYAN
Devlet Bakanı V.

F. N. ÖZAK
Devlet Bakanı

M. Z. ÇAĞLAYAN
Devlet Bakanı

F. ÇELİK
Devlet Bakanı

E. BAĞIŞ
Devlet Bakanı

S. A. KAVAF
Devlet Bakanı

C. YILMAZ
Devlet Bakanı

S. ERGİN
Adalet Bakanı

M. V. GÖNÜL
Millî Savunma Bakanı

B. ATALAY
İçişleri Bakanı

A. DAVUTOĞLU
Dışişleri Bakanı

M. ŞİMŞEK
Maliye Bakanı

N. ÇUBUKÇU
Millî Eğitim Bakanı

M. DEMİR
Bayındırlık ve İskân Bakanı

R. AKDAĞ
Sağlık Bakanı

B. YILDIRIM
Ulaştırma Bakanı

M. M. EKER
Tarım ve Köyşeri Bakanı

V. EROĞLU
Çalışma ve Sos. G.üv. Bakanı V.

N. ERGÜN
Sanayi ve Ticaret Bakanı

S. ERGİN
Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı V.

E. GÜNAY
Kültür ve Turizm Bakanı

V. EROĞLU
Çevre ve Orman Bakanı

TÜRKİYE CUMHURİYETİ HÜKÜMETİ
İLE
KAMERUN CUMHURİYETİ HÜKÜMETİ
ARASINDA
DİPLOMATİK, HİZMET VE HUSUSİ PASAPORT HAMİLLERİ İÇİN
VİZELERİN KARŞILIKLI OLARAK
KALDIRILMASINA DAİR ANLAŞMA

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ve Kamerun Cumhuriyeti Hükümeti (bundan sonra "Akit Taraflar" olarak anılacaktır);

İki ülke arasında dostane ilişkileri ve işbirliğini daha da geliştirmeyi arzu ederek; ve Eşitlik ve karşılıklılık temelinde her iki ülkenin diplomatik, hizmet ve hususi pasaport hamili vatandaşlarının resmi ziyaretlerini ve seyahatlerini kolaylaştırmayı amaçlayarak; Aşağıdaki hususlarda mutabık kalmışlardır:

MADDE 1

Bu Anlaşma Akit Tarafların geçerli diplomatik, hizmet ve hususi pasaportlarına uygulanacaktır.

MADDE 2

İşbu Anlaşmanın 1. maddesinde kayıtlı geçerli pasaport hamili her bir Akit Tarafın vatandaşları, Anlaşmada belirtilen hükümler çerçevesinde, diğer Akit Tarafın ülkesine giriş-çıkış yapabilir, topraklarından transit geçişte bulunabilir ve diğer Akit Tarafın ülkesinde geçici olarak kalabilirler.

MADDE 3

1. Resmi heyet mensubu, işbu Anlaşmanın 1. maddesinde kayıtlı geçerli pasaport hamili her bir Akit Tarafın vatandaşları, her yüzseksen (180) gün içerisinde ilk giriş tarihinden itibaren doksan (90) günü aşmayan bir süre zarfında, diğer Akit Tarafın ülkesine giriş-çıkış yapmak, topraklarından transit geçişte bulunmak ve diğer Akit Tarafın ülkesinde geçici olarak kalmak için vize yükümlülüğünden muaf tutulacaktır.
2. Her bir Akit Tarafın vatandaşlarının diğer Akit Tarafın ülkesinde işbu maddenin 1. paragrafında belirtilen süreyi (90 gün) aşan ikametleri, Akit Tarafların ulusal mevzuatına tabidir.

MADDE 4

1. Her bir Akit Tarafın diğer Akit Tarafın diplomatik ve konsolosluk temsilciliklerine veya ülkesinde akredite uluslararası örgütler nezdindeki temsilciliklere atanan, işbu Anlaşmanın 1. maddesinde kayıtlı geçerli pasaport hamili vatandaşları, görevleri müddetince, diğer Akit Tarafın ülkesine giriş-çıkış yapmak, topraklarından transit geçişte bulunmak ve diğer Akit Tarafın ülkesinde geçici olarak kalmak için vize yükümlülüğünden muafırlar.
2. Bu maddenin 1. paragrafındaki hükümler yetkili ulusal makamlarca verilmiş geçerli diplomatik, hizmet, hususi ve umuma mahsus pasaport hamillerinin aile fertlerini de kapsar.

MADDE 5

1. Her bir Akit Tarafın vatandaşları diğer Akit Tarafın ülkesine uluslararası yolcu trafiği için belirlenmiş hudut kapılarından giriş-çıkış ve transit geçiş yapabilirler.
2. Her bir Akit Tarafın vatandaşları, diğer Akit Tarafın ülkesinin hudut kapılarından geçiş yaparken bu ülkede yürürlükte bulunan mevzuata riayet etmek zorundadırlar.

MADDE 6

1. Akit Taraflar, işbu Anlaşmanın 1. maddesinde belirtilen pasaport örneklerini diplomatik yollardan teati edeceklerdir.
2. Akit Taraflardan biri, 1. maddede belirtilen pasaportlarında değişiklik yapması durumunda, yeni pasaportlar yürürlüğe girmesinden en az otuz (30) gün önce, örneklerini diğer Akit Tarafa iletacaktır.

MADDE 7

1. İşbu Anlaşma, 1. maddede kayıtlı geçerli pasaport hamili her bir Akit Tarafın vatandaşlarını diğer Akit Tarafın ülkesinde geçerli yürürlükte bulunan yasa ve yönetmeliklere uyma zorunluluğundan azat etmez.
2. Diğer Akit Tarafın ülkesinde çalışma, öğrenim, araştırma, eğitim, aile birleşimi ve ikamet konularını düzenleyen özel meşruhatlı vizeler Akit Tarafların ulusal mevzuatına tabidir.
3. Akit Taraflardan biri, yabancıların giriş-çıkışları, transit geçişleri ve kalışlarına ilişkin olarak yürürlükte bulunan yasa ve yönetmeliklerinde yapılacak değişiklikleri diğer Akit tarafa bildirecektir.

MADDE 8

Her bir Akit Taraf, herhangi bir neden belirtmeksizin, diğer Akit Tarafın vatandaşlarının ülkeye girişini reddetme veya ülkesinde ikamet etme süresini kısaltma hakkına sahiptir.

MADDE 9

Her bir Akit Taraf, kamu düzeni, güvenlik, kamu sağlığını koruma ve diğer özel nedenlerle, geçici olarak işbu Anlaşmayı tamamen veya kısmen askıya alabilir. Anlaşmanın askıya alınması ve yürürlüğünün durdurulması halinde, her bir Akit Taraf diğer Akit Tarafa diplomatik yollardan bildirimde bulunacaktır.

MADDE 10

İşbu Anlaşmanın hükümlerinin yorumlanması ve/veya uygulanmasından kaynaklanan herhangi bir uyuşmazlık istişareler vasıtasıyla veya diplomatik yollarla çözülecektir.

MADDE 11

İşbu Anlaşma, Akit Tarafların karşılıklı rızasıyla, Anlaşmanın bütüncül parçası olacak ayrı Protokoller vasıtasıyla tadil edilecektir. Tadil edici protokoller 12. maddede belirtilen hükümler çerçevesinde yürürlüğe girecektir.

MADDE 12

1. İşbu Anlaşma, Akit Tarafların Anlaşmanın yürürlüğe girmesi için gerekli iç prosedürlerin yerine getirildiğine ilişkin olarak birbirlerine yaptıkları bildirimlerin sonuncusunun alındığı tarihi takip eden otuzuncu (30.) gün yürürlüğe girecektir.

2. Her bir Akit Taraf işbu Anlaşmayı diplomatik yollardan yazılı bir bildirimde bulunarak feshedebilir. Anlaşma, diğer Akit Tarafın diplomatik yollardan yazılı olarak fesih bildirimini aldığı tarihi izleyen doksanıncı (90.) gün yürürlükten kalkacaktır.

İşbu Anlaşma, Hükümetleri tarafından tam yetki verilmiş aşağıda imzası bulunanlar tarafından imzalanmıştır.

İşbu Anlaşma Yaounde'de, 16 Mart 2010 tarihinde, Türkçe, Fransızca ve İngilizce dillerinde, her metin aynı derecede geçerli olmak üzere, üçer nüsha olarak imzalanmıştır. Anlaşmanın yorumlanmasında görüş ayrılıklarının ortaya çıkması durumunda, İngilizce metin esas alınacaktır.

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
HÜKÜMETİ ADINA**

**KAMERUN CUMHURİYETİ
HÜKÜMETİ ADINA**

Ali Naci Kuru
Büyükelçi
Müsteşar Yardımcısı
Dışişleri Bakanlığı

Henri Eyebe Ayissi
Dışişleri Bakanı